

Rodinná výchova jako prevence sociálně patologických jevů z pohledu multidisciplinárního týmu

Olga Spurná

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Olga Spurná**
Osobní číslo: **H12272**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Rodinná výchova jako prevence sociálně patologických jevů z pohledu multidisciplinárního týmu**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodinné výchovy, sociální patologie a sociální pedagogiky.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru s potenciálním využitím metod triangulace.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FISHER, Slavomír a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

GAVORA, Petr. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 978-80-7315-185-0.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

NAKONECNÝ, Milan. Sociální psychologie. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

ŘÍCAN, Pavel. S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

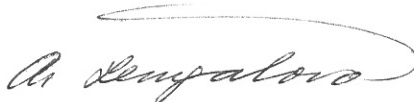
Datum zadání bakalářské práce:

23. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 23. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.3.2015

..... Spurný Ojta

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na rodinu a výchovu, zejména na její preventivní působení proti vlivům sociálně patologických jevů. Teoretická část práce charakterizuje význam socializace, rodiny a výchovy na rozvoj osobnosti, a vyjadřuje, jak tyto faktory potlačují negativní chování dětí a mládeže. Práce vysvětluje, co jsou to sociálně patologické jevy, objasňuje rozdíl mezi agresí a agresivitou, vymezuje některé poruchy chování dětí a mládeže. Praktická část práce popisuje názory odborníků, pracujících v sociální oblasti, na skutečnosti, které zapříčiňují negativní chování dětí a mládeže, a mapuje návrhy, doporučení, která působí proti sociálně patologickému chování.

Klíčová slova: agrese, důslednost, hranice, komunikace, multidisciplinární tým, poruchy chování, prevence, rodina, socializace, sociálně patologické jevy, výchova

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on family and education, especially on its preventative effect against socially pathological phenomena. The theoretical part of the work characterises the importance of socialization, family and education for development of personality, and it shows how these factors inhibit the negative behaviour of children and teenagers. The thesis explains what socially pathological phenomena are, it clarifies the difference between aggression and aggressivity, it defines some behavioural disorder in children and teenagers. The practical part of the work describes the opinions of experts working in the social field on the facts which cause the negative behaviour of children and teenagers, and maps the suggestions and recommendations which counteract socially pathological phenomena.

Keywords:

aggression, aggressivity, consistency, margin, communication, multidisciplinary team, behavioural disorder, prevention, family, socialization, socially pathological phenomena, education

Mé vřelé poděkování patří PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, za cenné rady, za ochotu a vstřícnost, kterou mi poskytla po celou dobu zpracovávání bakalářské práce.

Poděkování patří i pracovníkům dětského diagnostického ústavu, zejména za jejich vstřícnost a cenné zkušenosti.

Děkuji také mé rodině, především mým dvěma dcerám a rodičům, za jejich podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

*„...Každý s kým se v životě potkám, mě v něčem předstihuje,
tak se od něho učím...“*

Ralph Waldo Emerson

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINNÁ VÝCHOVA	12
1.1 SOCIALIZACE	12
1.2 RODINA	13
1.2.1 Funkce rodiny.....	14
1.2.2 Tradiční versus moderní rodina.....	16
1.3 VÝCHOVA.....	17
1.3.1 Výchovné usměrňování	18
1.3.2 Hranice ve výchově	19
1.3.3 Důslednost ve výchově	20
1.3.4 Komunikace ve výchově.....	20
1.3.5 Spirituální a etická výchova v rodině	21
1.3.6 Nepříznivá výchova.....	22
1.4 RIZIKOVÉ FÁZE VÝVOJE JEDINCE.....	23
1.4.1 Období prvního vzdoru.....	23
1.4.2 Období druhého vzdoru	23
1.4.3 Období prepuberty.....	24
1.4.4 Období puberty.....	24
1.4.5 Období postpuberty	25
2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY.....	26
2.1 AGRESIVITA, AGRESE, NÁSILÍ, TÝRÁNÍ, ASERTIVITA	27
2.1.1 Agresivita.....	27
2.1.2 Příčiny vzniku agresivity	28
2.1.3 Agrese	30
2.1.4 Druhy agrese	31
2.1.5 Násilí.....	31
2.1.6 Týrání.....	32
2.1.7 Asertivita.....	33
2.2 PORUCHY CHOVÁNÍ.....	33
2.3 PREVENCE.....	36
3 MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 DESIGN VÝZKUMU.....	40
4.1 STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE.....	40
4.2 FORMULACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	40
4.3 KLÍČOVÉ KONCEPTY VÝZKUMU.....	41
4.4 DEFINOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	43
4.5 METODY ANALÝZY DAT.....	43
4.5.1 Výzkumný vzorek	43
4.5.2 Výběr metod sběru dat.....	45
4.5.3 Vstup do terénu	45
4.5.4 Kontrola kvality výzkumu	46

5	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	47
5.1	VYTVÁŘENÍ KÓDŮ A KATEGORIÍ.....	47
5.2	KAŽDÝ CHCE MÍT SVŮJ OCHRANNÝ ŠTÍT	47
5.2.1	Stabilní rodinné prostředí.....	48
5.2.2	Uspokojené potřeby dětí	49
5.2.3	Kompetentnost rodičů.....	50
5.2.4	Sociálně ekonomické problémy	51
5.2.5	Zájem o děti.....	51
5.3	VÝCHOVA NEBO DĚTI ULICE?.....	51
5.3.1	Důslednost.....	52
5.3.2	Natavení hranic, pravidel.....	53
5.3.3	(Ne) liberální výchova	54
5.3.4	Autorita nebo autokracie?	54
5.4	GRAM PREVENCE ŠETRÍ KILO TERAPIE	55
5.4.1	Spolupráce s odborníky	56
5.4.2	Zájmová činnost	56
5.4.3	Zodpovědnost dětí	56
5.5	KDE SE TO V NICH BERE?	57
5.5.1	Puberta	57
5.5.2	Genetická zátěž.....	58
5.5.3	Přebraná agrese.....	59
5.5.4	Citová deprivace.....	60
5.5.5	Přestimulované děti	61
5.6	Z BLÁTA DO LOUŽE	61
5.6.1	Vlivy vrstevníků	62
5.6.2	V zajetých kolejích	63
5.7	NEVÍM, CO DĚLÁM, ALE ZATÍM TO PROCHÁZÍ.....	64
5.7.1	Záškoláctví	65
5.7.2	Užívání OPL.....	65
5.7.3	Poruchy chování	66
5.7.4	Trestná činnost	66
5.8	ANALÝZA DOKUMENTŮ	67
5.8.1	Dokumentace klienta DDÚ R	67
5.8.2	Dokumentace klienta DDÚ B	68
5.8.3	Dokumentace klientky DDÚ D.....	69
6	FORMULACE ZÁVĚRŮ A DISKUZE	71
6.1	SHRNUTÍ	71
6.2	CO NÁS ZAUJALO.....	72
6.3	NÁVRH NA ROZŠÍŘENÍ PREVENCE	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	77
	SEZNAM TABULEK A PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Téma této práce je rodinná výchova a její preventivní působení na jedince proti sociálně patologickým jevům. Toto téma velmi úzce souvisí s oborem sociální pedagogika, protože tento obor se zabývá výchovou, záměrným působením na děti a mládež, řeší interakce sociálního prostředí na rozvoj osobnosti jedince. Je nutné zdůraznit, že obor sociální pedagogika se zaměřuje především na děti a mládež. Jedním z klíčových cílů sociální pedagogiky je prevence proti vlivům, vyvolávajících potenciální ohrožení sociálně patologickými jevy. Dalším klíčovým cílem sociální pedagogiky je integrace sociálně ohrožených skupin dětí a mládeže, i dospělých do majoritní společnosti.

Důležitým mezníkem v rozvoji osobnosti je socializace jedince, která velkou mírou ovlivňuje, příznivě či nepříznivě, sklony k sociálně patologickým jevům. Rodinná výchova je hlavním stavebním pilířem v socializaci jedince, jejímž cílem je uvést jedince do daného kulturního prostředí a naučit ho se v tomto prostředí orientovat. Zaměříme se tedy především na výchovu a její záměrné působení na rozvoj osobnosti jedince, v jeho primárním sociálním prostředí. Rozebereme kritické fáze psychologického vývoje jedince, během nichž se jedinec ocitá blíže sociálně patologickému chování.

Sociálně patologické jevy se dotýkají téměř každého člověka, jsou nedílnou součástí celé společnosti. Současná moderní a konzumní společnost je ovlivněna vnějšími negativními vlivy, které způsobují odklon od normativního chování k chování deviantnímu. Kouření, alkoholismus, agresivní chování, to jsou pouze některé jevy patřící do sociálně patologických, s nimiž se může každý člověk v běžném životě setkat. Záleží na resilienci každého jednotlivce, jak se s těmito negativními jevy vyrovná. Téma sociálně patologických jevů je velmi obsáhlé, a proto se budeme věnovat pouze některým vybraným jevům, a sice těm, ke kterým může docházet důsledkem nepříznivé výchovy. Chtěli bychom čtenářům objasnit pojem sociálně patologické jevy a dále objasnit některé vybrané pojmy s touto tematikou spojené.

V praktické části budeme zjišťovat odborné názory sociálních pracovníků a jiných pracovníků působících v sociální a výchovné oblasti, kteří pracující přímo s rodinami ohroženými sociálně patologickými jevy. Budeme hledat preventivní působení, vedoucí k eliminaci a poklesu výskytu sociálně patologických jevů v ohrožených rodinách. Chceme zjistit, co tyto jevy vyvolává, a jak se sociálně patologické jevy dotýkají celé společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINNÁ VÝCHOVA

1.1 Socializace

Socializace je proces, během něhož si lidský jedinec osvojuje kulturní vzorce, hodnoty a normy dané společností, rozvíjí své vědomosti a schopnosti, aktivně vstupuje do interakcí s jinými jedinci, ztotožňuje se se svým pohlavím, stává se sociální bytostí.

„Socializace je proces přeměn, které začínají osvojováním základních kulturních návyků, později mluvené řeči a dalšími změnami, až po vpravování se do role svého pohlaví, orientace ve světě hodnot a jejich přejímání, respektive zvnitřňování.“ Během socializace dochází k sociálnímu učení, pro které jsou důležité sociální podněty a sociální prostředí, ve kterém k učení dochází. Učení je formulované obecnou psychologií, má formy klasického podmiňování, instrumentálního učení a učení nápodobou. (Nakonečný, 2009, s. 101, 103)

Prostředí, ve kterém dochází k procesu socializace, nejvíce působí na rozvoj jedince, toto prostředí ovlivňuje jedince již od nejranějšího věku. Prostředím, které působí na dítě ihned po narození, je rodina, jedná se o tzv. **primární socializaci**.

Vedle primární socializace působí na rozvoj osobnosti i **socializace sekundární**, je zastoupena vzdělávacími a výchovnými institucemi, prostředky hromadné komunikace a celou řadou sociálních interakcí v jedincově okolí, např. zaměstnáním, zájmovými činnostmi, různými skupinami, náboženskými či politickými idejemi. (Nakonečný, 2009, s. 106)

Sekundární socializace má také své nezastupitelné místo v rozvoji osobnosti. Působení vrstevnických skupin je velmi důležité pro získávání určitých schopností a dovedností, jak můžeme pozorovat již u předškolních dětí.

Vrstevnická skupina získává v průběhu dětství čím dál větší vliv, což souvisí s celkovým psychickým vývojem dítěte a s jeho osamostatňováním. Ve skupině nemá jedinec nikdy své postavení jisté, musí se umět prosadit a získat respekt. Znevýhodněné děti, ať už jakýmkoliv způsobem, jsou skupinou odmítány a negativně hodnoceny, to samozřejmě ovlivňuje jejich sebeúctu. Zejména v období dospívání, kdy se jedinci odpoutávají od rodiny, dochází k silnějším vazbám na tyto skupiny. Mladiství mají vyšší potřeby být přijati a být akceptováni celou skupinou, proto mohou pod jejím vlivem změnit své chování sociálně nepřijatelným způsobem. (Vágnerová, 2004, s. 46)

I děti vyrůstající ve funkční rodině často sklouznou k patologickým vlivům, v důsledku skupinové konformity. Konformita ve vrstevnické skupině se vyznačuje odlišným způsobem vyjadřování, úpravou zevnějšku, druhem hudby, kterou všichni poslouchají, postojem ke škole, práci a k rodině. Některé ze skupin a part se mohou vymknout standardnímu sociálnímu chování a běžným společenským normám a vytvoří si vlastní hodnotové preference. (Martínek, 2009, s. 100)

Socializace je tedy celoživotní proces, během něhož dochází k neustálému rozvoji osobnosti jedince, k neustálému osvojování nových vzorců chování a k celoživotnímu učení. Pro každého jedince je velmi důležitá vazba mezi matkou a dítětem, již od narození. Pokud tato vazba není naplněna, nedochází ke zdravé plně funkční socializaci, a takoví jedinci jsou ohroženi sociálně patologickými vlivy mnohem častěji než jedinci, kteří tuto vazbu poznali. Hlavními činiteli socializace je tedy rodina a rodinná výchova.

1.2 Rodina

Rodina je místo uspokojování potřeb, útočiště před veřejným světem, nenahraditelná hodnota lidského života, místo na udržování vlastní rovnováhy. Rodina uspokojuje nejdůležitější potřeby v životě každého jedince, jedná se o potřeby fyziologické, jistoty a bezpečí, sounáležitost a lásku, respekt, úctu a uznání, seberealizaci a sebeaktualizaci. Nejdůležitější roli v životě dítěte hraje tzv. nukleární rodina čili nejbližší rodinní příslušníci, matka, otec a děti. Každý člen nukleární rodiny ovlivňuje osobnost dítěte jiným způsobem, tato rozmanitost vlivů je pro rozvoj dítěte velmi důležitá. Velký vliv na dítě má i širší rodina, prarodiče, strýcové, tety a jejich děti. Přináší do nukleární rodiny pocity pospolitosti, vzájemnosti, pomoci a jiné zkušenosti.

Rodina je nejdůležitějším faktorem působícím na dítě od nejranějšího věku. Má výrazný podíl na utváření jeho osobnosti. Rodinná výchova ovlivňuje většinu vlastností, názorů a životní styl dítěte. Většina výzkumů ukazuje, že základ jakéhokoliv patologického chování je třeba hledat v rodině. Na dítě negativně dopadá přehnaná péče rodičů, jejich vysoké nároky kladené na své děti a především jejich nezáměr o ně. (Martínek, 2009, s. 99)

„Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd.“ (Jandourek, 2001, s. 206)

Rodina jako celek, je jako rodinné hnízdo, jako oáza ve světě plném konzumismu, materialismu, honbou za úspěchem. Lidské vztahy jsou zde přednější než výkon a prestiž. Je to domov, který má být pro dítě nástupním prostorem ke všemu novému a velkému, co podniká. Domov je prostorem pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti a vzájemnosti. Důležitá je v rodině tzv. rodinná koheze, kdy všichni členové rodiny drží pospolu, jsou spojenci, mají společné radosti i starosti, v případě potřeby brání jeden druhého. Rodina má být otevřená, především vlivů zvenčí by se neměla obávat, měla by se s nimi umět vypořádat, jít dětem příkladem a zůstat sama sebou. Rodina se nemůže stát vězením a uzavřít se před světem, všichni členové rodiny by se měli svobodně rozhodnout, kdy odejít a kdy se vrátit. (Říčan, 2013, s. 60-61)

Pro rodinné prostředí jsou velmi důležité klíčové podmínky, mezi které patří zejména materiální podmínky, psychologické podmínky a kulturní podmínky. Materiálními podmínkami se rozumí zabezpečovací a ekonomické zajištění rodiny. Mezi psychologické podmínky patří emoce všech rodinných příslušníků, veškeré rodinné vztahy, jako jsou vztahy mezi manželi, rodiči a dětmi, mezi sourozenci, i vztahy mezi rozšířenou rodinou. Velmi důležitá je také rodinná atmosféra. Kulturní podmínky zajišťují zájem rodiny o vzdělávání a výchovu dětí, utváření kulturních hodnot, volnočasové aktivity rodiny, utváření vlastního stylu života a neustálé obohacování rodiny.

1.2.1 Funkce rodiny

Mezi nejdůležitější funkce rodiny patří:

- biologicko - reprodukční funkce
- socializační
- výchovná
- ekonomická
- relaxační
- ochranná
- emocionální

Funkční rodina se vyznačuje pružným chápáním mužské a ženské role, jasnými pravidly, hierarchií a zodpovědností, otevřenou komunikací, humorem, demokracií v rodině, vzájemnou podporou, pozitivní atmosférou, potěšením ze vzájemného kontaktu a vztahu. Naproti tomu dysfunkční rodinou se stává taková rodina, která neplní jednu nebo více uvede-

ných funkcí funkční rodiny. Známe i rodiny tzv. afunkční, které dlouhodobě neplní více funkcí funkční rodiny. Zejména typy dysfunkční a afunkční rodiny jsou velmi ohrožené patologickými vlivy a často jim podléhají.

Velikou zátěž pro rodiny znamenají přeměny v některých funkcích, ke kterým dochází během života. Např. přeměny v ekonomické funkci znamenají pro děti velké uvolnění a samostatnost, ale některé děti nejsou ještě zralé na takovou změnu, toto uvolnění neunesou a tíhnou k patologickému chování, které naplňuje jejich nedostatky. Rodiče ve snaze uspokojit materiální potřeby všech členů rodiny a zlepšit jejich ekonomickou situaci více pracují, jsou nepřítomni, mají méně času na své děti. Děti neunesou příliš mnoho volnosti, nemají uspokojeny některé ze svých potřeb a toto uspokojení hledají v jiných formách. Tyto děti vyhledávají zájem a zábavu v prostředí, které je narušeno nebo ohroženo sociálně patologickými vlivy. Velkou zkouškou pro rodinu může být také přeměna v emocionální funkci, např. pokud jsou narušené vztahy mezi manželi, nebo v nejhorším případě dochází v rodině k rozpadu, v důsledku rozvodu manželů. V některých případech děti cítí zodpovědnost za rozpad rodiny, toto neunesou a tíhnou k patologickému chování. V jiných případech se děti necítí v rodině bezpečně a emočně nejsou uspokojeni, tak opět unikají do jiného prostředí a jsou více ohroženi patologickými jevy.

Problémem současnosti je rozpor mezi partnerstvím rodičů a samotným postojem k rodičovství. Změny ve vztahu rodičů, např. nesoulad, rozchod či rozpad manželství, by měly zasahovat rodičovství v co nejmenší míře. Partnerství lze zrušit, ale rodičovství nikoliv. Tyto změny ve vztazích zasahují celou nukleární i širší rodinu, mohou způsobovat další psychosomatické a psychopatologické jevy. (Špaňhelová, 2010, s. 29)

Disharmonická neboli, dysfunkční rodina je příkladem nefunkční rodiny, kde děti bývají svědky hádek a dohadů, neúcty mezi rodiči. V rodině, kde panuje napětí, nikdo s nikým nemluví, je větší předpoklad, že si děti budou hledat jiné místo, kde o ně bude někdo projevovat zájem. Často se v těchto rodinách děti stávají prostředkem, jak ublížovat tomu druhému rodiči. V takovém případě se stává, že dítě v období puberty se snaží utéct a vymanit se z tohoto nefungujícího prostředí. V lepším případě uteče k příbuzným, v horším případě vyhledá nějakou partu nebo se bude toulat. K partám se uchylují především děti, které nemají v rodině uspokojenu sociální blízkost. (Cenková, 2010, s. 44, 73)

„Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité

krizi rodiny, patrné např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.“ (Jandourek, 2001, s. 206)

1.2.2 Tradiční versus moderní rodina

V minulosti byl pro tradiční rodinu charakteristický velmi intenzivní rodinný život. Všichni členové rodiny spolu trávili co nejvíce času, jak při práci, tak při trávení volného času a především je pojilo náboženství, společné návštěvy kostela. Děti byly zvyklé běžně pomáhat svým rodičům na poli, na zahradě nebo v rodinné firmě. Rodiče zajišťovali svým dětem vzdělání. Pokud byl v rodině někdo nemocný či slabý, tak se o něho rodina postarala. (Říčan, 2013, s. 11)

Rodina se neustále vyvíjí jako celá společnost. Zvýšila se očekávání všech členů rodiny, zejména pak citová i vztahová očekávání a seberealizace. Ženy usilují o dobře placenou práci a o rovnoprávnost pohlaví. Děti se staly subjektem práva a zůstávají déle v rodičovském domě, než se osamostatní. V rodině zaujímají také své místo média, zejména televize. Rodina se stále zužuje a je izolovanější. Mnoho rodičů se cítí velmi osaměle při samostatném rozhodování o životních každodenních potřebách rodiny, při určování hodnot a klíčových bodů pro život dětí. „Rodina však zůstává privilegovaným místem lásky, ochrany a výchovy. Každý se snaží svému partnerovi, dětem, rodičům dát to nejlepší, co má.“ (Trélaun, 2005, s. 9-10)

„Život v rodině je to, co vychovává.“ To nejdůležitější se odehrává po celou dobu, kterou v rodině trávíme všichni spolu s dětmi. Při ranním vstávání a vypravování se do zaměstnání a do školy, při řešení důležitých záležitostí, při společných činnostech, při povídání či hádání, při společném stolování a vaření, při nakupování, při společném výletě, to jak jednáme se zvířaty, při tom všem jsme mi dospělí pozorováni a dětmi napodobováni. Nejvíce na děti působí to, jak řešíme a jak se chováme při těžkých situacích. (Říčan, 2013, s. 11)

„Dítě by mělo dostat povinnosti, které může splnit kvůli svému sebevědomí a duševnímu zdraví. Dítěti bychom měli dovolit při všem pomáhat, aby získalo pocit, že ho potřebujeme, a mohlo si cvičit smysly a zručnost.“ (Prekopová, 2008, s. -128)

Současné moderní rodiny jsou velmi malé, některé mají pouze jen jednoho rodiče a zřídka se v rodinách vyskytují více než jedno či dvě děti. Děti tak mají malý a chudý zkušenostní prostor na kontakty a možnosti jednání. Rodiče bývají oba zaměstnaní, mají příliš málo času na své děti. Málokdy se setkáváme se sankcemi nebo s kontrolou, která by splňovala

požadavky rodičů. V rodinách často vládne příliš uvolněná tolerance, volnost, nejistota k normám, obavy z konfliktů, pohodlnost a lhostejnost. Rodiny se nacházejí v krizích, snižuje se autorita, povinnost a poslušnost ve prospěch svobody, rovnosti, práv a nároků. Vůle rodičů k výchově a ochota dětí se podřídit oslabují, narůstá nejistota rodičů při výchově a výchova se tak stává obtížným břemenem. Někteří rodiče se snaží od výchovného úkolu osvobodit a přenechávají výchovu svých dětí veřejným výchovným institucím. Tato rozdělená výchova může být v rozumné míře užitečná, ale pokud k ní dochází příliš brzy, připravuje děti o bezpečí vlastní rodiny. Škola jako výchovná instituce nemůže vyrovnat nedostatky v rodinné výchově, jak si mylně někteří rodiče myslí. (Brezinka, 1996, s. 142)

Francouzský profesor, filozof a sociolog Gilles Lipovetsky se ve své knize *Soumrak povinnosti* zamýšlí nad tím, že v důsledku extrémního prosazování individualismu, ovládajícího současnou moderní společnost, dochází k nadřazenosti individuálních práv jedince nad povinnostmi vůči celé společnosti a to má negativní dopad v rodinné výchově ze strany dětí, ale i rodičů. (Průcha, 2009)

Vliv rodiny na děti v současné době velmi slábne. Rodiče jsou oba velmi zaměstnaní, někdy pracují daleko od domova, dojíždějí, mají minimum času na své děti, dávají přednost kariérismu, finančnímu a materiálnímu zajištění rodiny před časem stráveným se svými dětmi. V poslední době se rodiče věnují více sami sobě na úkor dětí. Obzvláště malé děti mají rády stereotypy a návyky, pravidelný režim, získávají tak pocit bezpečí a jistoty, ale někteří rodiče se nehodlají malým dětem přizpůsobit a dál se řídí pouze svým programem.

1.3 Výchova

„Výchova je neoddelitelně spojena s péčí o uchování vlastní společnosti a její kultury.“ Výchovné působení rodičů i vychovatelů na děti a mládež nepřímo ovlivňuje celé skupiny dětí a jejich budoucnost. Výchova není pouze soukromou záležitostí rodičů či vychovatelů, ale dotýká se celé společnosti. Rodiče a vychovatelé mají zákonnou povinnost vychovávat, děti a mládež mají povinnost nechat se vychovávat. „Výchova je pokus o ovlivnění, jímž chceme dosáhnout zlepšení, zdokonalení či zhodnocení osobnosti vychovávaného.“ (Brezinka, 1996, s. 13)

„Nejlepší vychovatelé jednají většinou spontánně, živelně, spíš citem.“ Tito vychovatelé se nestrachují, že udělají někde nějakou chybu. Příliš chladná a nepružná bývá výchova

přesně podle odborných příruček. Mysleme také na to, že každé dítě je originál. (Říčan, 2013, s. 9)

Výchova je záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost. (Kantorová, 2008)

„Výchova je řád.“ Láska je ve výchově to nejdůležitější, ale člověk si s ní pouze nevystačí, je potřeba děti i usměrňovat a vychovávat. Hodně milované dítě umí občas také zlobit a projevuje svou osobnost a svůj temperament nevhodným chováním. Usměrňováním docílíme u dětí jednak, aby dělaly to, co dělat mají a jednak, aby nedělaly to, co dělat nemají. (Říčan, 2013, s. 25)

1.3.1 Výchovné usměrňování

Vnitřní motivace je ta nejlepší a pro rodiče, ta nejjednodušší cesta usměrňování tzn., když dítě samo od sebe ví, proč danou činnost má či nemá dělat, je to i podle něj prostě rozumné a správné či naopak. Dítě chce samo dané věci rozumět, pochopit, něco poznat nebo samo vytvořit, tak si samo informace vyhledá, naučí se to a vytvoří to. Rodiče by měli být v takovém případě vzorem, sami by měli být vnitřně svobodní a nedělat činnosti pouze za odměnu. Důležité je také vytvářet dětem vhodné podmínky pro jejich tvořivou činnost, jejich duševní rozvoj a pro harmonické vztahy s druhými. Toho lze jednoduše dosáhnout společnou vynalézavostí, společnými zájmy, tvořivostí, společně tráveným časem, zájmovou činností apod. Činnost, kterou si dítě samo vybere, bude dělat s větší chutí a se zájmem, proto je dobré některá menší rozhodnutí nechat na dětech. V činnosti musí také být vidět smysl, aby dítě vědělo, k čemu mu budou výsledky jeho jednání dobré. (Říčan, 2013, s. 42-46)

Pokud dítě není natolik zralé, aby bylo schopno porozumět vnitřní motivaci, tak je nutné k usměrňování užívat dalších dvou nástrojů, a sice odměnu a trest.

Odměna náleží za jednání, které vychovatel či rodič schvaluje, a trest náleží za nevhodné a neschválené chování. Odměnou může být u nejmenších dětí laskavý hlas, něžné objetí, u starších dětí pak pochvala. „Pochvala je jeden z nejučinnějších nástrojů výchovy, jedinečně dítě povzbuzuje.“ Nebezpečí však může nastat u tzv. cílových odměn, kdy dítě je odměňováno cíleně, předem smlouveně, pokud splní stanovený cíl. Dítě by mělo mít pocit touhy po něčem, pocit snění a těšení se, tyto pocity jsou velmi důležité pro citový vývoj osobnosti.

Za skutečnou odměnu dítě považuje jen to, čeho si samo cení. Měli bychom si dávat pozor na odměnu láskou, protože láska je dar, který musí přicházet bez zásluhy a často. (Říčan, 2013, s. 26-30)

Trest je druhý způsob usměrňování, který je však až ten poslední nouzový výchovný prostředek. „Represivní složka do výchovy patří. Trest je běžnou realitou života dospělých, dítě se musí také naučit, když se proviní trest přijmout a vyrovnat se s ním.“ Zbytečné a nevhodné trestání způsobuje ve výchově obrovské a nenapravitelné škody. Trest, z výchovy úplně vyloučit nelze, je to přirozený následek nevhodného chování. Trestem se rozumí jakákoli nepříjemnost, kterou jako vychovatelé působíme dítěti, které jednalo špatným či zakázaným způsobem nebo nevykonalo, co bylo jeho povinností. Za trest se dá považovat výtka, pokárání či hubování a kázání, napomenutí nebo okřiknutí. V žádném případě by se neměly užívat urážlivé či ponižující nadávky, posměšné a ironické poznámky a samozřejmě tresty tělesné. Aby se stal trest účelným a způsobil co nejméně škod, musí být srozumitelný, mít stanovená pravidla a časové vymezení, hlavně musí být spravedlivý a přiměřený. Dítě by mělo mít schopnost sebekontroly, ale je důležité respektovat jeho vývojovou fázi. „Dobře trestat může jen ten, kdo miluje.“ (Říčan, 2013, s. 30-41)

1.3.2 Hranice ve výchově

Ve výchově dětí mají své důležité místo pravidla neboli hranice. Tato pravidla nejsou nikdy v rodině a v jiném prostředí stejná. Některé děti nechápou nastavení těchto hranic, dochází tak k rozporům, protože co je v rodině ještě dovoleno, např. ve škole se už netoleruje a naopak. Děti pak reagují agresivně a problémovým chováním, testují si tyto hranice.

Nedostatek hranic v rodině, většinou zahrnuje i nedostatek hranic vůči ostatním a to přispívá ke vztahovým problémům a k rozporu s dospělými autoritami. (Trélaün, 2005, s. 54)

Měli bychom si uvědomit, že děti potřebují přirozené hranice a potřebují také někdy pocítit následek za jejich svévolné překročení pravidel. Pokud toto základní pravidlo budeme přehlížet, tak popíráme výchovu našich předků. (Martínek, 2009, s. 35)

„Nesmíme se bát konfliktu, když stanovujeme hranice. Říci svému dítěti NE je nutný výchovný čin.“ (Trélaün, 2005, s. 53-54)

Německý teoretik výchovy, pedagog a profesor Wolfgang Brezinka uvedl myšlenku, že pojetí výchovy je zaměřeno na problémy výchovy k hodnotám, výchova je rozhodující v době, kdy dochází ke krizi morální orientace a kdy dominuje individualistický liberalis-

mus. Extrémně liberální a individualistická výchova omezuje a potlačuje výchovu dětí k povinnostem. (Průcha, 2009)

1.3.3 Důslednost ve výchově

Aby mohly ve výchově fungovat již zmíněná vnitřní motivace, odměny či tresty, je důležité především zavést určitá pravidla, vybudovat návyky a stereotypy, ale hlavně jednat s dítětem laskavě, klidně a důsledně. „Zvyk je totiž druhá přirozenost.“ (Říčan, 2013, s. 47)

Děti si potřebují ověřit, zda svět funguje tak jak má, a že stanovená pravidla také platí. Děti ve školním věku někdy porušují pravidla záměrně, aby zjistily, že budou ze strany rodičů dodržena, a že skutečně fungují. Ve výchově je velmi důležitá důslednost. Rodiče pokud stanoví pravidla nebo trest, za nevhodné chování, musí trvat na svém a nesmí dítěti nic prominout. V opačném případě je lepší pravidla a sankce nestanovovat, pokud již vím, že je nemohu dodržet. Dítě z důsledného chování a dodržování pravidel musí vycítit lásku a vřelost. (Beníšková, 2010, s. 60)

Nečitelnost ve výchově nemá za následek pouze agresí v chování dětí, ale je častou příčinou i jiných sociálně patologických jevů, jako je např. lež, záškoláctví, úmyslné podvody apod. Dítě se tak často dostává do začarovaného kruhu problémů, se kterými si samo není schopno poradit. (Martínek, 2009, s. 68)

Dnešní uspěchaná konzumní společnost nahrává této situaci. Rodiče pro materiální uspokojení rodiny tráví nejvíce času v zaměstnání, na své děti nemají čas, výchova jejich potomků je volnější, málo čitelná a nedůsledná.

1.3.4 Komunikace ve výchově

Výchova je komunikace, záleží na způsobu komunikace, na tom jak informaci sdělujeme a co sdělujeme, ale také na tom, zda my rozumíme tomu, co nám děti sdělují. Nejdůležitější je oční kontakt, mluvení tváří v tvář, ale i bezděčná mimika, gestikulace a postoj. I velmi malé dítě, když nemluví, velmi dobře rozumí a je schopno s námi komunikovat. S dětmi musíme vést dialog, otázkami si ověřujeme, zda nám rozumí a neustále musíme dávat najevo, že ho vnímáme a že mu nasloucháme. (Říčan, 2013, s. 49-50)

Komunikace je interakční vztah mezi partnery, tedy i mezi dětmi, ve kterém si vzájemně předávají zprávy, informace, pocity, postoje, a během níž jsou děti vychovávány. Dítě má být v komunikaci rovnocenným partnerem, pokud tomu tak není, okamžitě to vycítí, uzavře se a přestane komunikovat. Důležitý při komunikaci je vzájemný respekt. Negativním

druhem komunikace je monolog, mlčení, vyčítání, vyhrožování, poučování, kázání, srovnávání, shazování, ironie a zastrašování.

V rodině by mělo být dovoleno vyjadřovat i odlišné názory, nesouhlas a negativní emoce. Všichni by měli v rodině pochopit, že mít na jednu věc různé názory je přirozené. Ve zdravě komunikující rodině se bere ohled i na přání a názory dětí. Společně by se měly při potížích hledat kompromisy a dohody, které se musí následně dodržovat. I při komunikaci platí, že rodiče mají být dětem příkladem. Pokud děti vidí, že se rodiče nevyhýbají konfliktům a přímo je řeší, považují konflikt za něco, co patří k běžnému životu, naučí se to také. (Beníšková, 2010, s. 58)

Rodiče by měli pravidelně s dětmi doma provozovat běžné hovory, které jsou obohaceny o osobní poznatky a nejnovější zkušenosti. Při takových debatách se mluví o druhých lidech, o politice, o událostech ve světě apod. Debaty jsou zaměřené jak kladně, tak i záporně, něco se vyzdvihuje a naopak něco se odsuzuje. (Matějček, 2000, s. 104)

„Naslouchání bývá ve výchově užitečnější, než mluvení.“ Přání mluvit bývá většinou silnější, než přání naslouchat. Děti touží dospělému sdělit nové zážitky, které prožily během celého dne, nové objevy, mají potřebu svěřit se se svými postřehy a nápady. V tomto případě je velmi důležité dítě vyslechnout a nikdy ho neodmítnout. V opačném případě, kdy dospělí potřebují s dětmi mluvit, je podstatné najít tu správnou chvíli, vhodnou atmosféru. Základním poselstvím při komunikaci s dětmi je sdělení „mám tě rád“, a to i ve chvílích, když pocítujeme vztek, zlost či zklamání na toho druhého. Druhým základním poselstvím je úcta neboli respekt ke druhému, ale i respekt - úcta sám k sobě. Děti by měly být vedeny k sebeúctě a k tomu obzvláště potřebují náš respekt vůči nim. „Základním předpokladem sebeúcty je jistota, že jsem milován.“ (Říčan, 2013, s. 51-59)

1.3.5 Spirituální a etická výchova v rodině

Nejde o výchovu náboženskou, nebo výchovu církevní, nýbrž pouze o výchovu spirituální. „Spiritualita člověka povznáší nad všední honbu za hmotnými statky a za lacinou zábavou. Je to něco, co souvisí s nejhlubším nitrem, s jádrem lidské bytosti, s nejvyššími konečnými cíli naší existence, s ušlechtilými city a hodnotami, jež pocítujeme jako posvátné, s krásou, pravdou, láskou a dobrem, se skutečnou moudrostí. Spiritualitou člověk přesahuje sám sebe ve vztahu ke kosmu i k celému lidstvu a zároveň objevuje své pravé já, které je v harmonii se sebou samým, a nachází nejhlubší smysl vlastního života.“ (Říčan, 2013, s. 140)

Dítě je etická bytost a jako taková se vyvíjí od narození, úkolem rodičů a vychovatelů je děti vést a pomáhat jim v jejich vývoji. Už kojeneček rozezná co je dobré a co špatné, pozná to z verbální a neverbální komunikace své matky. Každé dítě si osvojuje etické normy, které určují, co se má a nemá, co se smí a nesmí, učí se tak celý žebříček etických hodnot, podle kterého se dělí určité jednání na dobré či špatné, ale také na lepší, až nejlepší. Dítě si osvojí takové normy a hodnoty, které ho naučí jeho prvotní prostředí a tím je jeho rodina. Rodiče nesou odpovědnost za to, jaké normy a hodnoty bude jejich dítě uznávat. Dítě získá ty správné hodnoty a normy tzv. zvnitřněním (ztotožněním) s osobou, se kterou má silnou a pevnou citovou vazbu. My dospělí bychom si měli uvědomit, že jsme pro naše děti vzorem, jak se chováme my, budou se chovat i naše děti. Hodnoty jako pravdivost, upřímnost, ohleduplnost, šetrnost k přírodě, soucit a úctu k životu připomínáme a ukazujeme dětem při vhodných příležitostech, víceméně samozřejmě, není nutné dělat kázání či přednášky. (Říčan, 2013, s. 142-145)

1.3.6 Nepříznivá výchova

Někteří rodiče bývají spouštěči problematického chování u dětí, aniž si to uvědomují, a to když během výchovy dělají zásadní chyby, např. příliš přísná autoritativní výchova. Tento výchovný styl nepůsobí preventivně, jak si mnozí rodiče myslí, ale přímo naopak, děti si chtějí vše zakázané vyzkoušet a dojde k tomu obvykle v jiném prostředí. Tento styl výchovy vyvolává u dětí strach, frustraci, omezuje jejich důvěru, jejich samostatnost, snižuje jejich sebeúctu.

„Jedním z patologicky výchovných scénářů bývá příliš úzká a sevřená hranice v rodině, až vojenský dril. V takovém případě se jedinci v jiném prostředí, např. ve školním zdají být hranice příliš uvolněné, neumí si s nimi poradit a zkouší ve škole to, co doma má zakázáno. Z těchto jedinců vyrůstají tzv. kultivovaní agresori.“ (Martínek, 2009, s. 71)

Přetahování dětí mezi rozvedenými rodiči a dokonce soutěžení obou rodičů o přízeň dětí, to je další forma nepříznivé výchovy. „Děti velmi rychle vycítí, kdo baží po projevech jejich přízně a dovedou s ní skvěle kupčit.“ Z takových dětí vyrůstají bezohlední sobci. V dalším případě se může jednat o dítě, které trpí dojmem opomíjeného vedle nadanějšího, šikovnějšího, staršího sourozence se může cítit méně úspěšné. Někdy rodiče ještě malou poznámkou soupeření sourozenců podpoří, aniž by si to uvědomovali. Dochází tak k nesmyslnému zlobení, předvádění se, ke vzdorům a k sourozeneckým konfliktům, až k vzájemné nenávisti. (Říčan, 2013, s. 66-68)

Dalším typem nepříznivé výchovy je vliv náboženských skupin – sekt, které řídí plodnost svých členů a zasahují do výchovy jejich dětí. V některých sektách dochází k takovému působení na děti, až dochází k potlačování jejich individuality. Děti jsou izolovány od okolního světa, rodičovská práva jsou minimalizována, to samozřejmě ovlivňuje vzájemné vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. V mimořádných případech dochází v některých sektách, až k fyzickému týrání dětí ze strany vůdce nebo i vlastními rodiči, kteří jsou ovlivněni názory vůdce. (Vágnerová, 2004, s. 725-726)

1.4 Rizikové fáze vývoje jedince

Byla zjištěna souvislost mezi jednotlivými vývojovými fázemi jedince a sociálním chováním dítěte i dospělého jedince. Jednotlivé vývojové fáze (prenatální období, perinatální období a postnatální období) ovlivňují jedince, zda má schopnosti mít rád druhé a vycházet s nimi, nebo zda má sklony k agresivitě. Hormony přirozeně vylučované matkou a dítětem při porodu, způsobují nemalý vliv na chování jedince. Tyto hormony podporují především vytvoření vztahu matka-dítě, který je pro socializaci člověka zásadní. (Trélaün, 2005, s. 51-52)

1.4.1 Období prvního vzdoru

Období prvního vzdoru je doba, kdy se z roztomilých batolat stávají umíněné hlavičky „Já sám...“ Jen co batolata začnou mluvit, už se začínají prosazovat (kolem 2-3 roku). V tomto období se začínají u dítěte vytvářet návyky a dítě se již může zapojovat do rodinných činností. V tomto období je pro dítě i pro rodiče velmi důležitá důslednost a přestupky v chování nepřehlížet a nepřecházet. Pokud se v tomto období dítěti ustupuje, stává se z něj malý „d'áblík“, který začíná terorizovat své okolí. (Cenková, 2010, s. 14)

Dětské vztekání není žádná vývojová porucha, žádná chyba při výchově ani žádná hrozba do budoucna. Je to důsledek pokroku ve vývoji osobnosti, projev přechodné slabosti adaptačních mechanismů nevyspělého organismu dítěte. Nejméně polovina dětských záchvatů vzteku je vyprovokována dospělými, protože neustále spěchají a jsou netrpěliví. (Matějček, 2000, s. 41)

1.4.2 Období druhého vzdoru

Dítě si kolem 5. roku začíná uvědomovat, kam patří, spoustě věcí již rozumí, napodobuje své rodiče, je velmi vnímavé. V tomto období by si rodiče a vychovatelé měli dávat největ-

ší pozor na své vlastní chování. Právě v tomto období je dítě nejvíce citlivé, velmi často napodobuje negativní chování svých rodičů. Dítě by se už mělo učit plnit si své povinnosti a plnit drobné úkoly v domácnosti, protože právě nyní si utváří sociální návyky. Společná práce dává dítěti do života mnohem více než mnoho poučování. (Cenková, 2010, s. 16)

„Cesta dítěte vede od omezení ke svobodě. V dnešní době se cesta otočila. Dítě napřed dostane bezmeznou svobodu a nepřipraveno vchází do okolního světa a jeho pravidel, a proto se začne cítit omezováno.“ (Prekopová, 2008, s. 109)

1.4.3 Období prepuberty

V prepubertě (8–12 let) dochází přílivem hormonů k fyzickým i psychickým změnám. Tyto děti se začínají velice pozorovat, jsou velmi citlivé a velmi intenzivně reagují na jakékoliv změny ve svém okolí. Jejich sociální vztahy se vyhrocují, jsou náchylnější ke konfliktům, hádkám, chtějí se prosadit, nebo se naopak uzavírají do sebe. V tomto období by měli být rodiče velmi trpěliví, tolerantní a shovívaví, měli by s dětmi hodně komunikovat, i když je to někdy velmi obtížné. „Prepuberta je období, kdy dospělí můžou dítě získat, anebo na dlouhou dobu ztratit.“ (Cenková, 2010, s. 19)

Zejména chlapci ve středním školním věku jsou plni energie a přemíru této energie snižují agresivním chováním vůči jiným objektům nebo vůči svým vrstevníkům. Jako prevence se doporučuje, aby děti nadbytek energie věnovaly nějakému sportu. „Nejlepší prevencí agresivních tendencí u mnohých chlapců, ať už trpí pocity méněcennosti, neurotickými či jiným obtížemi, je být silný. Silní lidé, vědomi si své síly, se zpravidla sami od sebe neperou a neublížují slabším.“ (Matějček, 2000, s. 78)

1.4.4 Období puberty

Puberta (12-17 let) je obdobím proti všemu a proti všem. Vyžaduje trpělivost, řád a dodržování nastavených pravidel. Toto období je příhodné pro vznik a nástup různých poruch, např. poruchy chování či poruchy učení. Rodiče by opět měli být velmi opatrní na své chování, protože v tomto období jsou děti příliš přecitlivělé k jejich vlastnímu chování a jednání. Rozhodně by měla být stanovena pravidla a povinnosti, které by měli dodržovat všichni členové rodiny a to zodpovědně. Nikdy nezapomenout, že děti se učí příklady svých rodičů. Toto období je vhodné na společné zájmy a koníčky, ale takové, které se začínáte spolu učit všichni od začátku. „Puberták“ chce nad rodiči vyhrát, vyniknout a ne být stále, až ten druhý. Rodiče by měli svého „pubertáka“ hodně chválit a podporovat

v něčem, v čem vyniká a co ho baví. Trávení volného času společně prospěje celé rodině. Naslouchat jim a jemně je vést, to je podstatné. Děti nemusejí splňovat veškerá očekávání svých rodičů, je nutné jim dát dostatečný prostor, aby pochopily sebe samy a rozhodly o své budoucnosti. Vlastních rozhodnutí si budou více vážit. Vzájemná důvěra mezi dětmi a rodiči pomáhá lépe přečkat období puberty a působí preventivně proti trestům. Toto období je hledání sebe sama, svých kořenů a vlastní identity. Je velmi důležité, v tomto období, respektovat soukromí a intimitu dětí, ony se stydí za změny, které nemohou ovlivnit a mají na to právo. (Cenková, 2010, s. 23-72)

Puberta a sourozenecká rivalita, to je nástroj pro vznik mnoha konfliktů v rodině. Rodiče musí být hlavně spravedliví na všechny své děti, žádné z nich se nesmí upřednostňovat. Ke každému dítěti je nutné přistupovat individuálně a všimnout si zejména toho v čem vyniká, v čem je jedinečné a v čem jsou jeho dispozice. Puberta je období hyperkritické, hypersenzitivní a děti jsou velmi vnímavé vůči rozdílnému chování rodičů k sourozencům. Sourozenecká rivalita je zdravá a normální, pokud je ovšem podporována rodiči srovnáváním dětí, stává se negativní a u sourozenců vyvolává vzájemný odstup, pocity křivdy a nenávisť. (Cenková, 2010, s. 93-94)

1.4.5 Období postpuberty

Tato vývojová fáze je relativně klidnější (17-19 let). Jedná se o lehce přerostlé děti, které zatím nejsou schopni řešit své citové problémy, takže dětmi už nejsou, ale dospělými také ještě ne. Mají vůbec nějakou zodpovědnost? Doporučení zní: napsat smlouvu o tom co jsou rodiče ochotni ještě tolerovat a co už ne a být trpěliví a důslední. (Cenková, 2010, s. 37-40)

Rodiče by si měli uvědomit, že přes veškeré problémy a neshody, které mají mezi sebou navzájem, ať jsou rozvedeni nebo ne, jsou stále rodiči, mají spolu děti, které by měli milovat, vychovávat a nezatahovat je do svých problémů s partnery. Pokud tyto fáze života členové rodiny společně nezvládnou, může to znamenat pro všechny velké nástrahy v dalším životě. Je také velmi důležité, aby rodiče netlačili na své děti, aby plnily jejich nevydařené touhy a plány z mládí. Některé děti tento nápor neunesou a vede to k pocitům méněcennosti a ke snížení jejich sebedůvěry.

2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Mezi sociálně patologické jevy patří veškeré negativní jevy, nepřírozené, nezdravé, abnormální, společensky nežádoucí. Sociálně patologickými jevy se zabývá věda nazývaná sociální patologie. Je to věda o odchylkách, zabývající se jiným chováním, než je společností očekáváno. Zabývá se odchýlným chováním od normativního chování. Ve společnosti je běžné normativní chování jedince a skupiny, čili chování podle norem, které si stanovuje sama společnost. Norma je pravidlo zavazující jedince k určitému způsobu chování a pravidlo vyžadující konformitu. Konformita je chování člověka ve shodě s normami a hodnotami dané společnosti. Normy jsou formální čili zákonné, vyplývající z určitého zákona, nebo jsou normy neformální, mezi něž patří tradice, zvyky, obyčeje a mravy. Společnost očekává, že každý jedinec se bude chovat dle těchto psaných i nepsaných norem. Pokud se jedinec chová jiným způsobem, je jeho chování klasifikováno za odlišné, odchýlné, deviantní neboli sociálně patologické. Sociálně patologické chování bývá také nazýváno jako chování deviantní. Musíme však podotknout, že se nemusí vždy jednat o odchýlné chování v negativním slova smyslu, nýbrž mezi deviantní chování patří i kladné odchýlné chování, např. záchrana tonoucího člověka nebo poskytnutí první pomoci jinému cizímu člověku. Ne každý člověk se zachová v kritických situacích stejně a pomůže jinému.

Je nutné věnovat pozornost příčinám konkrétního sociálně patologického jevu a jeho důsledkům, které mají vliv na jedince, okolí a na celou společnost. V poslední době se objevuje zvýšený výskyt jevů, které jsou většinou společností hodnoceny jako nežádoucí a nepřijatelné. Tyto nežádoucí jevy ohrožují společenský vývoj z hlediska morálky a mravnosti. Sociálně patologické je označení pro nezdravé, abnormální projevy chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí, protože porušují její sociální, morální a právní normy. (Fischer a Škoda, 2009, s. 13-14)

K sociálně patologickému chování může docházet působením různých biopsychosociálních faktorů, které jsou závislé na čase a na vzájemné interakci. Tyto příčiny mohou mít biologickopsychologický charakter, tedy jsou geneticky zakódované nebo sociálněpsychologický charakter, který je důsledkem sociálního učení, závisí také na interakci zátěžových situací např. frustrace, poruchy emocionality, pocity méněcennosti apod. Pokud se jedinec ocitne v zátěžové situaci, může se u něj začít projevovat sociálně patologické chování. (Fischer a Škoda, 2009, s. 27-29)

Do skupiny sociálně patologických jevů patří např. násilí, týrání, agrese, vandalizmus, šikana, sebevraždy, návykové závislosti (kouření, alkoholismus, narkomanie, závislost na hazardních hrách), dále sem patří také prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost, války, sexuální obtěžování a znásilnění, krádeže a lhaní, záškoláctví, jiné, poruchy chování, které nejsou klasifikovány jako organické poškození mozku. V této práci se zaměřujeme pouze na některé sociálně patologické jevy, a sice na ty, které se přímo dotýkají dětí a mládeže v jejich prvotním nejpřirozenějším prostředí - v rodině. Příčinou vzniku sociálně patologických jevů jsou současné probíhající procesy a změny ve společnosti, příliš konzumní a materiální uspěchaný, často chaotický způsob života. Sociálně patologické jevy se projevují v rodinách, školách i na pracovištích. Nejvíce ohroženou skupinou jsou právě děti a mládež v různém věku, na které působí vnější negativní vlivy.

2.1 Agresivita, agrese, násilí, týrání, asertivita

Agrese se nachází všude kolem nás, bezpochyby k tomu přispívají sdělovací prostředky. Jakoby současnou společnost nezaujalo a nepřitahovalo nic jiného více, než násilí a agresivita. Již malé děti jsou při hrách agresivní navzájem nebo vůči hračkám. Hrají si s hračkami, které jsou napodobeninami skutečných zbraní. Při počítačových hrách po sobě vzájemně střílí a v kreslených pohádkách je spousta násilí. Je velmi těžké vysvětlit malému dítěti, aby netloukl a nekopal svého kamaráda, když to běžně vidí u pohádkových postavíček. Jak vysvětlit mladistvému, že kouření či pití alkoholu není v pořádku, když ve většině hudebních klipů, které mladí lidé sledují a jež je ovlivňují, se tyto negativní jevy prezentují a de facto je vyzývají k vyzkoušení. Televize je plná násilí a nevyřešené agrese.

Tyto dva pojmy agrese a agresivita, jsou v českém jazyce velmi zaměňovány a ztotožňovány. V odborném jazyce znamená každý z těchto pojmů něco zcela jiného.

2.1.1 Agresivita

„Agresivita znamená útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“ Jistou mírou agresivity je vybaven každý člověk, agresivita je součástí charakteru osobnosti každého jedince. Pokud by jedinec nebyl vybaven určitou mírou agresivity, nebyl by schopen přežít ve společnosti. Jedinec, který má vysokou míru agresivity se vyznačuje impulzivností, je urážlivý, vztahovačný, v komunikaci je velmi konfliktní, hádavý apod. Naopak člověk s nízkou mírou agresivity

bývá schopen kompromisu, je diplomatický, komunikativní a společenský. Agresivita může mít i pozitivní vliv, v případě posílení kladné potřebné autority nebo při posílení sebevědomí. (Martínek, 2009, s. 9)

„Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a poškozující živé bytosti či neživé objekty. Termín agresivita označuje tendenci, pohotovost k násilnému způsobu reagování.“ (Vágnerová, 2004, s. 757)

S pojmem agresivita souvisí i pojem **hostilita**. Hostilní člověk se vyznačuje nepřátelským postojem vůči sobě a vůči svému okolí, někdy s agresivními projevy chování. (Fischer, Škoda, 2009, s. 46)

2.1.2 Příčiny vzniku agresivity

Mezi nejhlavnější příčiny zvýšené agresivity u jedince patří **genetické faktory**. „Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu chování.“ Tyto dispozice jsou dobré pro zajištění a udržení vlastního teritoria a k vytvoření a udržení společenské hierarchie. Většina lidí ve společnosti má průměrnou dávku agresivity ve vztahu k normě. Předpoklady u všech lidí nejsou stejné, záleží na sociokulturní tradici celé společnosti a na její historii. (Vágnerová, 2004, s. 758)

Sklony k agresivnímu chování mohou vyvolávat či posilovat, ale i tlumit **vlivy prostředí**, zejména vlivy sociálního prostředí. Lidská agresivita může vlivem instrumentálního učení, nápodobou, identifikací s určitým člověkem vzrůstat. Rozvoj agrese u dětí je závislý především na chování rodičů, na hodnotovém systému celé rodiny a na stylu výchovy. Zásadním faktorem je míra emočního přijetí dítěte. (Vágnerová, 2004, s. 760)

Pokud dítě od narození citově strádá, necítí se v bezpečí, je neklidné, nejisté a mívá sklony k násilnému a bezohlednému chování, často jeho agresivita narůstá a přetrvává, až do dospělosti. Emoční přijetí dítěte bývá nazýváno jako bazální jistota, v opačném významu jako citová deprivace dítěte, které nemá uspokojeny emoční potřeby, již v raném věku.

V případě, že dítě nemá uspokojenu bazální jistotu, častěji dochází u dítěte k projevům agresivního chování. Dítě bývá neklidné, podrážděné, útočné, cítí se být v ohrožení, začne se dožadovat pozornosti, křičí, vzteká se, nehraje si a stává se hyperaktivní. Tato jistota čili pevná vazba mezi dítětem a jeho matkou znamená pro dítě bezpečí, jistotu, sycení podněty a péči o základní biologické potřeby. Toto porušení bazální jistoty je považováno za jednu ze základních příčin poruch chování v jakékoliv formě např. opoziční vzdor, lhaní, inklima-

ce k návykovým látkám či jiným závislostem, únik k partám, problémy s komunikací a soužitím s vrstevníky, neschopnost dodržovat pravidla v chování aj. Významem bazální jistoty se zabýval anglický psychiatr ve své teorii attachmentu John Bowlby a zajímavý výzkum na toto téma vedla Mary Ainsworthová, americká psychologka, která pracovala s ročními dětmi a jejich rodiči. Zjistila, že opuštěné děti se chovají různými způsoby, které závisí právě na bazální jistotě, na blízkém citovém vztahu na tzv. přilnutí mezi matkou a dítětem. (Martínek, 2009, s. 17-18)

Naučená agresivita se získává sociálním učením, nápodobou a pozorováním projevů jiných lidí, zejména blízkých lidí, rodinných příslušníků, příslušníků malých skupin. Pokud nebude tato agresivita potrestána, dochází k častější recidivě a pokud by snad tato agresivita byla odměňována, vzniká pravděpodobnost fixace tohoto jednání a časté opakování. (Vágnerová, 2004, s. 763)

Agresivita jednoho z rodičů, tzv. skrytá agresivita matky, může být další příčinou vzniku agresivity u dětí. Tato matka své dítě netrestá za jeho prohřešek, nýbrž vyhrožuje prudším otcem, který trest vykoná. Matka tak ztrácí důvěru dítěte, stává se zrádkyní, je přítomna potrestání, přenáší svou zodpovědnost za trestání na otce a své dítě neochrání. Dítě zažívající pravidelně tyto situace začne vnímat svět jako nebezpečný, ve kterém není nikdo, kdo by ho ochránil a bránil, začne nástrahám nebezpečí čelit sám v podání agresivního chování vůči okolnímu světu. (Martínek, 2009, s. 11)

Mezi příčiny vzniku agresivity vlivem prostředí patří také vlivy sociální skupiny, vlivy celé společnosti nebo také příčiny vzniklé z určité sociální role. Hodnoty a normy některých skupin se mohou lišit od hodnot a norem majoritní společnosti. Jejich postoje k agresi bývají někdy extrémní. Pravidla těchto skupin jsou jiná, obvykle jsou namířena proti obecným pravidlům, jsou schválena autoritou - vůdcem a členové skupiny se musí podřídit. Jedinec je stažen konformitou celé skupiny, jeho jednání je anonymní, je skryté za jednáním a konáním celé skupiny, jedinec získává větší pocit moci, ztrácí zábrany a popírá individuální odpovědnost za vykonané činy. Popírá své hodnoty a postoje, které dosud uznával. Některé sociální role přímo vyžadují zvýšenou míru agresivity např. policisté, vojáci, dozorcí ve věznicích. Musíme však podotknout, že si toto zaměstnání zpravidla vybírají jedinci, kteří mají větší sklony k násilnému jednání. (Vágnerová, 2004, s. 761, 772)

K dalším příčinám vzniku agresivity u dětí a mladistvých patří **biologické předpoklady**, které mohou být způsobeny určitou změnou ve struktuře či funkci mozku vlivem poškození CNS, úrazem či onemocněním (Vágnerová, 2004, s. 758).

Agresivita je tedy stálý postoj, předpoklad vycházející z vlastnosti osobnosti jednat nebo konat agresivně v různých situacích. Míra agresivity u dětí je závislá na prostředí, ve kterém je dítě vychováváno, a také na geneticky biologických faktorech.

2.1.3 Agrese

„Agrese znamená výpad, útok, jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“ Agrese je více cílevědomá se záměrem ublížit konkrétnímu člověku, zvířeti či předmětu. V některých případech jde až o zálibu, potěšení, uvolnění či legraci v ubližování jinému člověku nebo v napadení jiného objektu. (Martínek, 2009, s. 9-10)

Agrese se dělí na dvě základní varianty, první je biologicky nutná tzv. benigní agrese, slouží k přežití jedince, je to jakýsi obranný mechanismus, únik před ohrožením nebo také reakce na dlouhodobé strádání. Druhou variantou je maligní agrese, která je cílená, záměrná, stává se zdrojem subjektivního uspokojení. (Vágnerová, 2004, s. 762)

Rodiče a vychovatelé by měli děti naučit zacházet se svou agresí, děti by měly vědět, že si mohou dovolit mít vztek. Agrese se nemá potlačovat, nýbrž by se měla prožívat. Děti se tak učí vyrovnávat se zklamáním a s vnitřními konflikty, učí se samostatnosti. „Dítě by mělo mít svobodu pro uvolnění své agresivity, protože v této fázi se obzvláště vyvíjí schopnost prosazení.“ Pokud agrese zůstává potlačena, uchovává si svou ničivou intenzitu a zůstává negativní. Agrese představuje obrannou sílu, která slouží k prosazení nových východisek. Měla by se nechat uvolnit konfliktem, který je nutné řešit. Při těchto řešeních je povolena verbální komunikace v podobě křiku, hubování, nadávání, pláče, ale v žádném případě by se nemělo užívat fyzických ataků. (Prekopová, 2008, s. 90-93)

V určitých okamžicích je zdravá míra agrese potřebná, např. jako „prevence šikany má jednu důležitou složku, a sice výchovu k tělesnému střetnutí“. Použití síly je sice poslední, krajní řešení, ale někdy nevyhnutelný způsob přiměřené sebeobrany nebo ochránce druhého před napadením, nebo před šikanou. I děti by se měly naučit bránit se, přiměřenou silou, nevyrostou z nich neobratní, nezkušení, lhostejní a bojácni lidé. Naučí se ovládat svůj strach a odvahu, naučí se také dávat a přijímat rány. Vždyť v celé společnosti bohužel neži-

jí pouze slušní, ohleduplní, tolerantní a citliví lidé, ale jsou zde i agresori, kterým je potřeba se umět ubránit. (Říčan, 2013, s. 92-94)

Agrese je tedy konkrétní čin, chování člověka v dané situaci, jehož záměrem je ublížit jinému objektu.

2.1.4 Druhy agrese

Rozlišujeme několik druhů agrese, a sice podle objektu, proti kterému je namířena. **Agresi vybitou na neživém předmětu** využívají především agresori s nižším sebevědomím. **Agrese vybitá na zvířeti**, na slabším tvorovi, který není schopen se bránit, je základem pro budoucí šikanující chování.

V případě, když je dítě nejisté budoucností celé rodiny, která se nachází v konfliktní situaci, může se uchylovat k agresi vůči sobě nebo vůči druhým. Zvýšená agresivita se může projevovat šikanou svých vrstevníků, fyzickým napadáním, nadávkami nebo také ubližováním sobě samému - sebepoškozování. Dítě takovým způsobem na sebe upozorňuje a žádá o pomoc. Nerozumí situaci, která se v rodině odehrává. (Špaňhelová, 2010, s. 67-67)

Autoagrese, sebepoškozování čili namířená agrese na sebe sama je jednou z forem agrese. Spouštěčem bývají vnější podněty jako např. momentální rozvodová situace v rodině, dlouhodobý stres u dětí, frustrace nějaké potřeby nebo reakce na ohrožené prostředí. S autoagresí se často můžeme setkat u dětí trpících syndromem CAN. Může se projevovat u dětí v jakémkoliv věku. Mezi nejtěžší stupeň autoagrese patří sebevražda, demonstrační nebo dokonaná. (Martínek, 2009, s. 24)

Ne každou agresi lze hodnotit negativně. Pokud projev agrese není zaměřen proti pravidlům a normám společnosti, je tato míra agrese považována za asertivní chování, které bývá v současnosti, zejména při výkonu specifické sociální role, kladně hodnoceno.

2.1.5 Násilí

„Násilí bývá někdy za agresivitu zaměňováno. Jedná se o pojem používaný pouze pro lidské jednání a chování.“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 46)

„Násilí je vyhocením konfliktu a selháním komunikace.“ Je nutné rozlišit násilí a konflikt. Při konfliktu lze vyjádřit nesouhlas a vztek, přitom druhého neponížit a nezranit. Za násilím se často ukrývá nevyřešený konflikt, nějaký problém, dlouho zadržovaný hněv, ne-

spravedlnost nebo nějaká bolest, utrpení. Násilí se stupňuje a nemusí skončit, je to „výjimečná životní síla.“ (Trélaün, 2005, s. 12-13)

V současné společnosti dochází hodně často k banalizaci násilí, zejména v médiích. V televizi můžeme běžně vidět návody k násilnému a agresivnímu chování. Dětské počítačové hry jsou plné násilnických scén, zbraní a válčení. Děti jsou přítomny již od raného věku násilnému chování, např. při sledování některých kreslených pohádek, které jsou útočné a plné agrese.

2.1.6 Týrání

Jedná se o úmyslné ubližování dítěti jeho vychovatelem. Týrání může mít několik podob, a sice tělesné týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání. Podle Nadace naše dítě – Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě je definice týrání následující „jsou to akty násilí vůči dítěti, včetně záměrného opomenutí péče o dítě, které mají za následek utrpení dítěte, jeho poranění nebo dokonce smrt.“ (Špaňhelová, 2010, s. 39)

Za týrání se považuje pravidelné dlouhodobé trestání dítěte v důsledku výchovy, nenáhodný a opakující se projev rodiče vůči dítěti.

Formy tělesného a psychického týrání způsobují v dítěti především strach a nedůvěru vůči rodičům nebo jiným vychovatelům. Malé děti reagují úzkostí, plačtivostí, jsou bojácné, trpí traumatem, mohou se pomočovat, mívají děsivé sny. Starší děti už dávají najevo svůj nesouhlas s jednáním rodiče a brání se, obvykle slovně někdy i fyzickým atakem vůči rodiči, v nejhorším případě utíkají z domova nebo se uchylují k sebepoškozování. Velmi záleží na osobnosti dítěte a jeho temperamentu, jak toto týrání zvládne. Dítě prožívá hluboké pocity méněcennosti, ponížení, ve svém životě se necítí bezpečně, bývá bezmocné, mívá pocity vzteku vůči rodiči, který ho trápí i vůči rodiči, který to kryje nebo snad přehlídí. Dítě obvykle pociťuje fyzickou i psychickou bolest, zoufalství a beznaděj, neví si rady. (Špaňhelová, 2010, s. 41-42)

Za jednu z nezákeřnějších forem týrání je považován syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného dítěte. Jedná se o „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoliv nenáhodného jednání rodičů nebo dospělé osoby, jež je v dané společnosti nepřijatelné.“ Tyto symptomy vznikají následkem aktivního ubližování nebo nedostatečnou péčí či zanedbáváním důležitých životních potřeb

dítěte. Tomuto syndromu mohou být vystaveny děti již od raného věku a ve stejné míře bývají postižení chlapci i dívky. (Vágnerová, 2004, s. 593)

Děti, které byly během svého vývoje v rodině fyzicky či psychicky týrány, se sami v pozdějším věku mohou stát agresory a původci násilí nebo týrání na druhých.

2.1.7 Asertivita

Člověk vyznačující se mírou asertivního chování trvá na svých názorech, dokáže prosadit svá práva v rámci existujících zákonů, má právo se samostatně rozhodnout, myslet a konat. (Martínek, 2009, s. 10)

„Asertivita je schopnost zdravě se sociálně prosazovat, a to společensky přijatelným a potřebným způsobem.“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 46)

Je těžké hodnotit a posuzovat, co je, a co ještě není agresivní chování. Hranice nejsou stejné v různých společenstvích, posouvají se a reagují na aktuální změny ve společnosti. Proto je nutné pečlivě sledovat a usměrňovat chování nové budoucí generace, aby nedocházelo k přílišnému uvolňování těchto hranic a k příliš rychlým změnám.

2.1.8 Poruchy chování

Úvodem této podkapitoly je nutné uvést, že se nejedná o poruchy chování, které jsou projevem psychického onemocnění, ale jedná se o poruchy, které souvisí s výchovnými problémy a rizikovým chováním dětí a mládeže. Poruchami chování a jejich nápravou se zabývá věda - etopedie, patřící do jedné z pedagogických disciplín - do speciální pedagogiky.

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně na úrovni svých rozumových schopností.“ (Vágnerová, 2004, s. 779)

Jednou ze závažnějších poruch chování je v současnosti **ADHD – hyperaktivita s poruchou pozornosti**. Děti trpící touto poruchou jsou výrazně ohroženy v dalším vývoji, a u těchto dětí hrozí zvýšené riziko patologického chování. Protože je tato porucha klasifikována jako nemoc, příčiny vzniku bývají přisuzovány prenatálnímu, perinatálnímu či postnatálnímu vývoji jedince, a ne tolik výchovnému působení.

V současné době narůstá počet tzv. sekundárně vzniklé hyperaktivity, která se projevuje jakousi dispozicí, a ta může, nebo nemusí být aktivována. Souvisí to se životosprávou, s nedostatkem, nebo naopak přebytkem podnětů v prostředí. Přesycením podnětů bývá

např. odložení dítěte před televizi nebo počítač. Chybějící emoční a pohybové podněty, které monitor dítěti neposkytne, mohou vyvolat extrémní neklid, a tento pak může být diagnostikován jako hyperaktivita a může následně ovlivnit školní úspěšnost dítěte. (Švancar, 2015 cit. dle Jaroslava Šturmy, 2015, str.20-22)

Lhaní je další poruchou chování vyskytující se u dětí. Je důležité si uvědomit, že ne každá nepravda musí být považována za lež. Lži chtějí často děti na sebe jen upozornit, chtějí být něčím zajímavé pro ostatní.

Pravda a lež nejsou jasně odlišené kategorie. V některých případech nelze určit, zda se jedná jen o pravdu nebo jen o lež, existují i polopravdy a ne každá lež musí být špatná. Drobné nepravdy jsou každodenní součástí našeho života a záleží na postoji a toleranci rodiny. (Beníšková, 2010, s. 19)

Mezi lži patří smyšlenka tzv. konfabulace, která se objevuje často u dětí předškolního věku a není považována za patologický jev. Děti v této vývojové fázi si pouze neuvědomují nepravdivost svého výroku, často zaměňují své představy za realitu, nemusí správně pochopit obsah otázky a děti tohoto věku mívají odchylné vnímání času, vzdálenosti či velikosti. (Martínek, 2009, s. 93)

Školák už umí rozlišovat mezi pravdou a lží. Lež bývá záměrná, ale všechny motivy lhaní nemusí být zavrženíhodné. Při výchově je důležité posuzovat zvlášť lež a zvlášť prohřešek a odměňovat dítě za pravdu. Je velmi důležité nesnižovat důstojnost dítěte při odhalení lži, účinné je vysvětlit dítěti jaké máme pocity, když nám lže. (Beníšková, 2010, s. 65)

Pravá lež je vždy vědomá a zaměřená na daný cíl. Vyskytuje se u jedinců ve věku, kdy už jsou schopni rozeznat pravdu od nepravdy. Tito jedinci používají lež při manipulaci s okolím, při výkonu nepříjemných povinností a v případě pokud chtějí něco získat. Tento druh lži se často objevuje u dětí při tvrdé autokratické mnohdy trestající výchově, při touze uplatnit se v určité vrstevnické skupině nebo při vyhýbání se povinností. Jedinec své lži velice pečlivě připravuje a promýšlí. (Martínek, 2009, s. 95)

Další poruchou chování u dětí a mládeže bývají **krádeže**. Ne vždy se dá považovat zcizení věci za krádež. Děti předškolního a mladšího školního věku zcizení věci nepromýšlí a neplánují, v tomto případě se jedná pouze o zkratovité jednání a ne o pravou krádež. Pravá krádež se vyznačuje vědomým a plánovaným jednáním. Příčiny vzniku můžeme hledat v prostředí, ve kterém je dítě vychováváno nebo v postavení dítěte v nějaké asociální sku-

pině či partě. Při řešení případu krádeže je důležité podrobně zjistit příčiny a motivy krádeže a dát dítěti najevo přirozený následek za jeho chování. (Martínek, 2009, s. 96)

Záškoláctví patří také mezi poruchy chování dětí a mládeže, v současné době je to jeden z nejvážnějších problémů školství. Jedná se o absenci dítěte ve škole, bez řádného omluvení a bez vědomí rodičů. Záškoláctví impulzivního charakteru dítě neplánuje a rozhodne se tak na poslední chvíli a ze strachu z následků a z bezradnosti v záškoláctví pokračuje. Účelové záškoláctví je plánované a je vždy nutné zjistit příčiny vzniku, které mohou být: negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí nebo trávení volného času s asociální skupinou. Vysoké nároky na žáky, špatné sociální vztahy mezi spolužáky, pocity méněcennosti z horších známek, negativní zážitky ze školy či nespravedlivé hodnocení, to jsou všechno příčiny vzniku záškoláctví. Pokud rodiče v některých rodinách projevují nezájem o školu a o své děti, nemají na své děti čas, dávají tak dětem najevo lhostejnost a ty se uchylují k manipulaci a únikům od povinnosti. V nejhorším případě děti inklinují k různým partám, často s patologickými vlivy, kde tráví svůj volný čas. (Martínek, 2009, s. 97-98)

Mezi další poruchy chování patří také **útěky a toulky** dětí a mládeže. Některé útěky jsou rozmyšlené a připravované, k jiným dochází na základě určité situace v době zkratu. Obvykle to bývá vědomá či nevědomá reakce na mimořádnou konfliktní situaci, která vládne v rodině. V některých případech chce dítě útekem na sebe více upozornit a změnit situaci k normálu. K dalším útekům dochází v období staršího školního věku (11 let) a v pubertě. V tomto období mají děti zvýšené touhy po setkávání se stejně starými vrstevníky, a proto vyhledávají různé skupiny a party. Pokud se rodina ocitá v konfliktní situaci, rodiče mají vztahové problémy, nevěnují se dítěti, tak jak by měli, jak dítě očekává, dítě pak zintenzivňuje vztahy se členy party. Parta získává nad dítětem větší vliv než rodina, dítě přebírá jejich názory a postoje, a pokud se v partě objevují patologické jevy jako např. kouření, alkoholismus či návykové látky, dítě je jimi přímo ohroženo. (Špaňhelová, 2010, s. 61-62)

Jednou z nejzávažnějších poruch chování u dětí a dospívajících je **porucha chování s protisociálními rysy**. Tato porucha je diagnostikována v případě, že dítě nebo mladiství je sledován po dobu šesti měsíců a během této doby se u něj objevuje více poruch chování najednou. Na vývoji této poruchy se podílí především dědičnost a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Porucha může být vysledována již v mateřské škole u dětí se zvýšenou mírou impulzivity. Děti bývají neklidné, příliš aktivní až neukázněné, nechtějí se dělit o hračky, chtějí být středem pozornosti, i za cenu ublížení druhému. Z těchto dětí vyrůstají agre-

soři, kteří mají tendenci k šikanujícímu chování, stávají se delikventními s častou recidivou. (Martínek, 2009, s. 106)

2.2 Prevence

Jedním z vysoce aktuálních témat současné společnosti je prevence, prevence proti působení negativních vlivů z prostředí. **Primární prevence** začíná již narozením jedince, a sice působením rodinného prostředí, zejména rodičů, na rozvoj osobnosti dítěte. Důležité je začít vychovávat již od malička. Stanovovat hranice ve výchově, komunikace v rodině, zájem rodičů o dítě, naplňovat potřeby dítěte, zejména emocionální, vzájemná důvěra, respekt, zaměstnat děti tzn. nechat děti rozvíjet své dovednosti v zájmové činnosti, posilovat jejich sebevědomí atd. Zásadní ve výchově je také, naučit děti zacházet s vrozenou mírou agresivity a vést je k potlačování těchto projevů. Pokud sama rodina nestačí na potlačení těchto negativních projevů u dítěte, měla by požádat o pomoc kompetentní pracovníky. V prvotní fázi by rodiče měli oslovit školská zařízení a požádat je o pomoc. Úkolem primární prevence je předcházet a zabraňovat vzniku negativního chování.

Již předškolní výchova preventivně působí na mladší děti a na jejich rodiče, kteří mají na vývoj dítěte největší vliv. Některé poruchy chování jsou zapříčiněny ranou citovou deprivací i jinými zátěžovými faktory např. porodními komplikacemi, disharmonickým rodinným prostředím, nízkým socio-ekonomickým statusem, přítomností traumatických zážitků aj. Zařízení preventivně výchovné péče zajišťují odbornou pomoc dětem, rodičům i pedagogickým pracovníkům při řešení obtížných situací týkajících se výchovy i vzdělání. Poradenské a preventivní služby a pomoc při vzdělávání jsou součástí podpůrných systémů působících v regionálním školství, tj. v MŠ, ZŠ, SŠ, VOŠ a v jiných školských zařízeních. (Pilař, 2004, s. 283, 319)

Sekundární prevence je prevence, kterou již vykonávají odborníci ze sociální oblasti, pedagogové, vychovatelé, sociální kurátoři a mediátoři, metodici prevence, sociální pracovníci, speciálně-pedagogičtí pracovníci, a z jiných oblastí jsou to psychologové, dětské psychiatry, dětské lékaři, psychoterapeuti. Svým odborným působením eliminují, zmírňují a snižují již nastalé problémy s chováním dětí a mladistvých, a také odstraňují příčiny negativních jevů z prostředí jedince. Institucionální preventivní výchovná péče může probíhat ve střediscích výchovné péče pro děti a mládež, která mohou být i součástí diagnostických ústavů, dále v pedagogicko-psychologických poradnách, ve speciálně pedagogických centrech, v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, a v kontaktních centrech. Některá

z těchto zařízení poskytují i **terciární prevenci**, která se zaměřuje přímo na odstraňování a šíření sociálně patologických jevů do širší populace. Jedná se zejména o pobytové služby a o náhradní výchovnou péči v diagnostických ústavech, v dětských domovech se školou a ve výchovných ústavech pro mládež. Tato zařízení mohou být diferencována podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení a stupně obtížnosti výchovy. (Pilař, 2004, s. 307)

Těžké rodinné situace, rozchod či rozvod rodičů jsou pro děti i mladistvé velmi náročnou životní fází. Děti to snášejí velmi obtížně, některé se s touto skutečností nedokážou vyrovnat a uchylují se k rizikovému chování nebo snad k již zmiňovaným sociálně patologickým jevům.

„Násilí podstoupené v raném dětství znovu vzplane v dospívání, učení úctě a respektu zplodí úctu a respekt. Výchova není ztráta času, ale je to nutný základ pro stavbu společnosti bohaté svou pluralitou. Sebevnímání se tvoří pomocí vztahu k druhému člověku.“ (Trélaün, 2005, s. 47-48)

3 MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM

Multidisciplinární neboli také interdisciplinární tým je skupina pracovníků, pracujících v různých oblastech, které se ale svou podstatou věnují pomáhání jiným lidem v jejich rozvoji. Pomáhat jim ve svízelných životních situacích, pomáhat jim znovu se zapojovat plně do života. Multidisciplinární přístupy rozvíjí člověka po stránce kognitivní, afektivní, psychomotorické, navracejí zdraví a navracejí člověka do životní pohody. (Z. Kolář in Kolektiv autorů, 2007, s. 8)

Odhalováním, zmírňováním, vyhledáváním, předcházením a řešením problémů, pomocí při neřešitelných životních situacích, zprostředkováním kontaktů s jinými institucemi, poradenstvím, tím vším se zabývá obor sociální práce. Sociální práce spolupracuje s jinými pomáhajícími profesemi, jejichž společnou náplní práce je poskytování pomoci jednotlivcům, rodinám, skupinám a komunitám.

Pomoc v sociální práci se zaměřuje na dosahování rovnováhy mezi očekáváním sociálního prostředí a jejich možnostmi toto očekávání zvládat. Sociální práce se tedy zabývá zejména interakcí mezi člověkem a jeho sociálním prostředím, zaměřuje se na komplex různých okolností. Sociální práce poskytuje mimo jiné i poradenství, poskytuje informace a cílené rady, které vyžadují znalosti z jiných oborů – tzv. multidisciplinární přístup. „Pomáhat znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami.“ (J. Mužíková in Kolektiv autorů, 2007, s. 132-133)

Každá krizová situace si vyžaduje individuální přístup a posuzování ohroženého jedince je nutné z hlediska psychologického, medicínského, sociálního a sociálně-právního. Sociální pracovník se nachází v roli koordinátora a jeho primárním úkolem je sestavení týmu, který je potřeba k vyřešení každého jednotlivého případu. Tento tým tzv. multidisciplinární tým se může skládat z lékaře – pediatra, dětského psychologa či psychiatra, speciálního pedagoga, neurologa, právníka a samozřejmě sociálního pracovníka. Záleží na individuálních potřebách konkrétního dítěte a na konkrétní situaci. Všichni společně naplánují a zorganizují postupy vyšetření, stanoví komplexní diagnózu, prognózu a navrhnou způsoby terapie a intervence, navrhnou metody a techniky sociální práce s jedincem. Celý tým zkoumá mikrosociální systém dítěte (jeho rodina, nejbližší emoční prostředí) a také mezosociální systém (škola, sousedé, vrstevníci, zájmové kroužky) a posuzuje silné i slabé stránky dítěte. (Matoušek, 2008, s. 203)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Úvodem předkládaného výzkumného projektu bychom chtěli vymezit české i zahraniční autory, kteří se zabývají problematikou výchovy, rodiny a tématem sociálně patologických jevů. Mezi české autory zabývající se výchovou a rodinou patří Z. Matějček, V. Říčan, J. Kantorová, T. Beníšková, J. Průcha, manželé Kopřivovi, J. Pelikán, M. Vágnerová aj., ze zahraničních autorů jsou to slovenská pedagožka Z. Bakošová, francouzská psycholožka B. Trélaün, německý pedagog W. Brezinka, aj. Tématem sociálně patologických jevů se zabývají autoři Z. Kolář, Z. Martínek, S. Fisher a J. Škoda, P. Ondrejko, francouzská psycholožka E. Antier, francouzský kněz a vychovatel Guy Gilbert aj.

V následujících kapitolách se budeme zabývat kvalitativním výzkumem. Tento výzkum je zaměřený na intenzivní a hloubkové zkoumání konkrétního prostředí či konkrétního subjektu. Při tvorbě dílčích fází a jejich plánování v procesu našeho kvalitativního výzkumu se inspirujeme fázemi kvalitativního výzkumu podle Romana Švaříčka a Kláry Šedřové (2014). Nejprve se zaměříme na stanovení cílů výzkumu, na formulaci výzkumného problému, vytvoříme konceptuální rámec a budeme definovat klíčové výzkumné otázky. Potom si vybereme metody a techniky, které budeme během šetření užívat. Nesmíme zapomenout na pravdivost a platnost celého výzkumného procesu, dále na jeho důvěryhodnost a spolehlivost. Během tohoto výzkumného projektu se budeme soustředit na řádné provedení šetření a v závěru na napsání přesvědčivé závěrečné výzkumné zprávy, která bude porovnávat nová praktická zjištění s teoretickou literaturou.

4.1 Stanovení výzkumného cíle

Hlavním cílem tohoto výzkumného projektu je zjistit a zmapovat příznivé či nepříznivé působení rodiny na jedince z pohledu jednotlivých pracovníků multidisciplinárního týmu.

4.2 Formulace výzkumného problému

Výzkumný problém, který budeme odkrývat, se zabývá rodinným prostředím a jeho výchovným působením na formování osobnosti, jehož hlavní funkcí je ochrana proti sociálně patologickým vlivům. Sociálně patologické jevy se dotýkají téměř každého člověka. Jsou nedílnou součástí celé společnosti. Současná moderní a konzumní společnost je ovlivněna vnějšími negativními vlivy, které způsobují odklon od normativního chování k chování deviantnímu. Kouření, alkoholismus, agresivní chování, záškoláctví, to jsou pouze některé jevy patřící do sociálně patologických, s nimiž se může každý člověk v běžném životě se-

tkat. Každý jedinec má jinou míru resilience čili odolnosti vůči patologickým jevům, které na něj z okolního prostředí útočí. Nejvíce náchylné k patologickým jevům jsou děti a mládež, protože jsou velmi citliví ke změnám prostředí, ve kterém žijí. Neumí se vyrovnat s jevy, které jim jejich okolí přichystá, často rezignují a podléhají jim. Úkolem rodiny je tuto míru resilience posilňovat a naopak míru agrese, která je každému člověku geneticky vložena potlačovat. Domníváme se, že agrese a agresivita jsou jedny z hlavních příčin vzniku sociálně patologických jevů, od nichž se odvíjí další deviantní chování jako je násilí, šikana, týrání apod. Zaměříme se na rodiny, které již mají negativní zkušenosti s těmito jevy, na rodiny jejichž děti mají výchovné problémy, poruchy chování, či se již přímo ocitly blízko sociálně patologickým vlivům. Budeme dopodrobna zjišťovat a popisovat skutečnosti, které se týkají výchovy dětí a mládeže v rodinném prostředí, jež jsou přímo ohroženy patologickými vlivy, z pohledu multidisciplinárního týmu. Dále se budeme zabývat preventivním působením na děti a budeme odkrývat jevy, které negativně ovlivňují a ohrožují tyto děti a mladistvé. Budeme zjišťovat odborné názory a zkušenosti sociálních pracovníků a psychologů pracujících v sociální oblasti, kteří jsou v bezprostředním kontaktu s dětmi, nacházejícími se v ohrožené skupině.

4.3 Klíčové koncepty výzkumu

Rodinné prostředí je hlavním stavebním pilířem v socializaci jedince, jejímž cílem je uvést jedince do daného kulturního prostředí a naučit ho se v tomto prostředí orientovat. Je to místo uspokojování potřeb, útočiště před veřejným světem, nenahraditelná hodnota lidského života, místo na udržování vlastní rovnováhy. Rodinné prostředí by mělo uspokojovat všechny potřeby v životě každého jedince. Pokud nedochází k uspokojování některé z těchto potřeb, tak si jedinec hledá náhrady, a zpravidla je nachází v rizikových či negativních jevech. Rodina je forma dlouhodobého soužití osob spojených příbuzenskými vztahy. Je to jakási oáza ve světě plném konzumismu, násilí a jiných negativních vlivů, ve světě plném spěchu a honby za úspěchem, za ziskem. Dalším hlavním úkolem rodiny je výchovné působení na dítě, jeho personalizace, kognitivizace, formování osobnosti, rozvoj jeho schopností a dovedností.

Výchova je záměrné a cílevědomé působení na rozvoj osobnosti, má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Mezi výchovné působení by mělo především náležet nastavování hranic, pravidel, důslednost, důvěra, komunikace, naslouchání, vzájemný respekt, vedení k hodnotám, motivace a samozřejmě láska rodičů, laskavost, empatie, věnovat se dětem,

trávit s nimi volný čas, být dětem dobrým příkladem. Rodinná výchova je zásadní, klíčová v prevenci proti působení sociálně patologických jevů.

Sociálně patologickými jevy se myslí veškeré negativní jevy, nepřírozené, nezdravé, abnormální, společensky nežádoucí. Jsou to veškeré jevy, které jsou v rozporu s normativním chováním čili s takovým chováním, které splňuje normy celé společnosti. Sociálně patologické jevy bývají nazývané i deviantním chováním, což je také odchylné nekonformní jednání, odlišné od majoritní společnosti. Ne ale vždy se musí jednat o negativní způsoby chování. Mezi deviantní chování patří i kladné odchylné chování, např. záchrana tonoucího člověka. Nejčastějšími negativními projevy chování u dětí a mladistvých bývá agresivní chování a s ním související projevy násilí a týrání. Každý lidský jedinec se narodí s určitou mírou agresivity. Teď záleží na prostředí, ve kterém je dítě vychovááno, na genetické zátěži, na resilienci, na pokrytí biologických, zejména emotivních potřeb dítěte již od raného věku. Se zvýšenou mírou agrese přichází násilí, které se může projevovat na neživém předmětu – vandalismus, na zvířeti nebo na druhém člověku. V případě násilí se obvykle jedná o nevyřešený problém, konflikt, utrpení či krizi, kterou si člověk nese po nějakou dobu sebou jako zátěž, a při sebemenší provokující aktivizaci, nesouladu, nespokojenosti reaguje atakem. Za týrání se považuje pravidelné dlouhodobé trestání dítěte v důsledku výchovy, nenáhodný a opakující se projev rodiče, či vychovatele vůči dítěti. Týráním se také dá nazvat vyhrocený projev šikany. Šikana je v současné době jeden z nejzávažnějších projevů negativního, až patologického chování u žáků a studentů. Šikana je násilné, ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se bránit. Jedním z projevů šikany je kyberšikana, což je úmyslné ponižování, ubližování, zastrasování druhého jedince prostřednictvím informačních komunikativních technologií. Dalším problémem současného školství, ale i rodiny, je záškoláctví, čili absence dítěte ve škole, bez řádného omluvení a bez vědomí rodičů.

Poruchy chování se mohou považovat za jakousi podskupinu sociálně patologických jevů. Jedná se zejména o poruchy vyvolané špatným výchovným působením, např. lhaní, krádeže, toulání, úteky, sexuální rizikové chování, rizikové sporty aj. V žádném případě sem neřadíme poruchy psychických funkcí. Příčinou vzniku sociálně patologických jevů bývá většinou okolní prostředí, současné probíhající procesy a změny ve společnosti, příliš materiální, uspěchaný, často chaotický způsob života. Okolním prostředím je myšleno veškeré prostředí ovlivňující rozvoj dítěte mimo prostředí rodinného, o kterém jsme se již zmiňovali. Je to např. škola, zájmové kroužky, vrstevnické skupiny, lokální prostředí - komunita,

média, přírodní prostředí, komerční prostory a komerční akce aj. Pokud dojde působením negativních vlivů z prostředí k rizikovému chování dítěte, k výchovným problémům, či se objeví sociálně patologické jevy u dítěte nebo mladistvého, a rodiče na odstranění, snížení těchto vlivů sami nestačí, mohou požádat o pomoc specializované pracovníky z oboru sociální práce. Jedním z hlavních odborníků ze sociální oblasti je sociální pracovník, který zajišťuje poradenství, kurátorství, depistážní činnost, intervenční činnost, pomáhá vyhledat pomoc dalších odborníků např. psychologů, vychovatelů, etopedů, speciálních pedagogů, probačních a mediačních pracovníků, v případě potřeby i psychiatrů, lékařů a terapeutů. Tento vytvořený tým, tzv. multidisciplinární tým, řeší problémovou situaci rodiny, která se ocitla v ohrožení patologickými jevy, snaží se společnými silami snížit rizika, zmírnit příčiny a předcházet dalšímu působení negativních vlivů, a snaží se vést rodinu k autoreflexi, k jakémusi samozotavení, samouzdravení. Nejvíce ohroženou skupinou jsou právě děti a mládež v širokém věkovém rozpětí.

4.4 Definování výzkumných otázek

1. Jaké skutečnosti působí preventivně na osobnost jedince proti sociálně patologickým jevům v rodinách, z pohledu pracovníků multidisciplinárního týmu?
2. Co spouští patologické chování u dětí a mladistvých, podle jednotlivých pracovníků působících v sociální oblasti?
3. Co podmiňuje jedince, nacházejícího se v rizikové skupině, k opakovanému patologickému chování, podle pracovníků působících v sociální oblasti?
4. Jaké projevy sociálně patologického chování dětí a mladistvých se nejčastěji vyskytují, dle zkušeností pracovníků multidisciplinárního týmu?

4.5 Metody analýzy dat

4.5.1 Výzkumný vzorek

Vzhledem ke stanovenému cíli výzkumu a širce tématu byl zvolen záměrný vzorek. Byli vybráni pracovníci působící v sociální oblasti, zaměstnanci střediska výchovné péče a dětského diagnostického ústavu se základní školou. V tomto ústavu bývají situováni děti a mladiství s povinnou školní docházkou, maximálně na dobu 8 týdnů. Zařízení poskytuje péči, kterou obvykle poskytují rodiče nebo zákonní zástupci dětí a mladistvých. Děti a mladiství mají zpravidla nařízenou ústavní výchovnou péči, nebo ochrannou výchovnou

pěči. Některé z dětí jsou zde na preventivním výchovném dobrovolném pobytu. Zařízení poskytuje také péči dětem s předběžným opatřením, poskytuje ambulantní a poradenské služby pro děti a mladistvé s rizikovým chováním, a také dětem, kteří jsou vystaveni nepříznivým sociálním, rodinným či školním podmínkám. Působí zde tým odborníků, mezi nimiž jsou sociální pracovníci, etopedi, psychologové, učitelé a vychovatelé. Tito odborníci jsou součástí multidisciplinárního týmu, společně řeší výchovné problémy dětí, které jsou dočasně umístěny v DDÚ. Jako výzkumný vzorek byl také vybrán zaměstnanec magistrátu z odboru sociálních věcí, z oddělení sociální prevence. Tento odborný tým pracovníků spolupracuje na konkrétních individuálních případech s problémy, týkajícími se rizikového chování a výchovných problémů dětí a mladistvých. Odborníci vedou individuální intervence s těmito dětmi a mladistvými, a zároveň vedou i rodinné výchovné pohovory. Byli zvoleni celkem čtyři sociální odborníci k participaci na tomto výzkumu. Jeden sociální pracovník s praxí vychovatele, jeden dětský psycholog, jeden etoped a jeden kurátor pro děti a mládež se zkušenostmi probačního pracovníka. Vybrali jsme si právě toto výzkumné prostředí a právě tento výzkumný vzorek k našemu výzkumu, protože tito lidé mají dlouholetou praxi ve svém oboru a během této doby získali spoustu obohacujících zkušeností. Jsou to ti praví lidé, kteří se mohou spolupodílet a participovat na našem výzkumu.

tabulka 1. Přehled respondentů

Sloupec1	respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
pohlaví	žena	žena	muž	muž
vzdělání	Speciální pedagogika	vysokoškolské	Speciální pedagogika	vysokoškolské
obor	vychovatel, sociální pracovník	dětský psycholog	etoped, vychovatel	sociální kurátor pro mládež
náplň práce	administrativa, umístování dětí do ústavních zařízení	psychologická diagnostika	individuální práce s dětmi a mládeží do 15 let	individuální práce s dětmi a mládeží do 18 let
praxe v oboru	22 let	5 let	5 let	10 let

Dalším výzkumným vzorkem byli náhodně vybraní tři mladiství, kteří mají zkušenosti se sociálně patologickým chováním, a kteří byli umístěni dočasně v dětském diagnostickém ústavu. Podrobně jsme analyzovali jejich dokumentaci a informace z těchto dokumentů jsme použili při vytváření následné závěrečné zprávy. Analyzovaná data z dokumentů jsme pro kontrolu pravdivosti zapracovali mezi rozhovory a jejich kódy a kategorie.

4.5.2 Výběr metod sběru dat

Hlavní metodou při sběru dat, kterou v tomto výzkumu užíváme je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Jedná se o nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu tazatelem. Tazatel pokládá zpravidla otevřené přichystané otázky a aktivně reaguje na odpovědi respondenta novými dalšími podotázkami, tak aby tazatel získal co nejvíce informací o dané skutečnosti. Rozhovory byly nahrávány na záznamové technické zařízení, potom byly přesně přepsány a analyzovány. Rozhovory byly rozebrány na jednotky, na jednotlivé výroky respondentů, k nimž jsme přiřadili kódy a následně jsme je zařadili pod jednotlivé kategorie.

Dílní metodou v našem výzkumu je také analýza dat z dokumentů, které byly propůjčeny z diagnostického ústavu pro naši výzkumnou práci. Tato dokumentace bude dopodrobna rozebrána na menší celky, ty budou ještě analyzovány tak, aby poskytly informace, které jsou důležité pro stanovení výzkumných závěrů a pro napsání výzkumné závěrečné zprávy. Pro zachování absolutní anonymity klientů diagnostického ústavu a sociálních pracovníků téhož ústavu byla veškerá specifická data anonymizována.

4.5.3 Vstup do terénu

Při výběru vhodného vzorku byla oslovena má dlouholetá přítelkyně, pracující v dětském diagnostickém ústavu, která nám zprostředkovala kontakty na příslušné pracovníky. Vzhledem k tomu, že jsem se s některými jejími spolupracovníky již dříve seznámila, byla naše spolupráce velmi otevřená a důvěrná. S pracovníky diagnostického ústavu a střediska výchovné péče jsme si domluvili schůzky, přímo v jejich zařízení. S pracovníkem magistrátu jsme se spojili pomocí internetového kontaktu, pomocí mailu a domluvili jsme si schůzku v jeho kanceláři. Všechny rozhovory byly pořízeny v přirozeném pracovním prostředí pro respondenty. Při uskutečňování rozhovorů byla každému respondentovi předána malá pozornost, jako poděkování. Tímto byl navázán téměř přátelský vztah i s ostatními

účastníky rozhovorů, se kterými jsem se dosud neznala. Naše spolupráce byla velmi příjemná a otevřená.

4.5.4 Kontrola kvality výzkumu

Pravdivost, platnost a hodnověrnost kvality celého výzkumného procesu je zajištěna záměrným výběrem účastníků výzkumu z různých oborů sociální oblasti a jejich bohatými zkušenostmi, získanými během dlouholeté praxe v daném oboru. Kontrola pravdivosti je také opatřena podrobnou analýzou vybraných spisových dokumentací tří zvolených mladistvých, kteří byli umístěni na pobytu v dětském diagnostickém ústavu.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této fázi jsme se opírali především o analýzu kvalitativních dat podle Kláry Šed'ové (2014). Nejdříve jsme pečlivě prostudovali a analyzovali přepsané rozhovory. Vzhledem k bohatě pořízenému materiálu jsme pro lepší přehlednost rozhovorů vytvořili tabulky s výroky našich respondentů, podle jednotlivých otázek v rozhovoru. Následně jsme hledali shodné fragmenty a přiřazovali jim pomocí techniky otevřeného kódování otevřené kódy. Některé velmi podobné nebo analogické otázky jsme sloučili do jedné tabulky. Použili jsme, dle doporučení R. Švaříčka a K. Šed'ové (2014), *in vivo* kódy, což jsou výrazy, které užívali sami respondenti. Vzniklé kódy byly vytvořeny z totožných nebo z nejvíce užívaných výroků respondentů z rozhovorů, které jsme následně přiřazovali pod jednotlivé kategorie.

5.1 Vytváření kódů a kategorií

Vzhledem k množství získaných informací jsme pro lepší přehlednost vytvořili tabulky výroků našich respondentů, které byly vybrány přímo z rozhovorů. Výroky jsme slučovali podle otázek v rozhovoru a podle podobnosti. Následně jsme hledali otevřené kódy, což jsou shodující se odpovědi respondentů nebo téměř se shodující výroky respondentů. Tabulky nám pomohly k lepší orientaci v rozhovorech a k lepší analýze rozhovorů. Pro lepší přehlednost a orientaci uvádíme v každé vždy před tabulkou s výroky, z nichž pak tvoříme kódy, otázku z rozhovorů.

5.2 Každý chce mít svůj ochranný štít

První kategorie obsahuje kódy – stabilní rodinné prostředí, zájem o děti, uspokojování potřeb, socioekonomické problémy, kompetentnost rodičů.

Tato kategorie nám nabízí odpovědi na první výzkumnou otázku:

Jaké skutečnosti působí preventivně na osobnost jedince proti sociálně patologickým jevům v rodinách, z pohledu sociálních pracovníků?

otázka z rozhovoru: Děti a mladiství s problémovým chováním vyrůstají ve stabilním rodinném prostředí nebo v sociálně znevýhodněném prostředí, podle Vašich zkušeností?

otázka z rozhovoru: Co nejčastěji způsobuje dysfunkčnost rodiny, podle Vás?

tabulka 2. Dysfunkčnost rodiny, rodinné prostředí

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
neúplná rodina, rozvod	funguje jeden rodič, rozpad	chybí jeden rodič	rozvody
vztahové problémy rodičů	neshoda rodičů	špatné vazby	dvojhlová výchova rodičů
alkoholismus	alkoholismus	alkoholismus	-
gamblerství	-	-	-
rodič ve výkonu trestu	-	-	-
nezájem o děti	nezájem o děti	nezájem o děti	nezájem o děti
neuspokojování potřeby dětí	neuspokojování potřeby dětí	neuspokojování potřeby dětí	neuspokojování potřeby dětí
střídání partnerů matky	střídání partnerů matky	-	-
-	celková společnost	-	-
nemají bydlení bydlí po ubytovnách	socio-ekonomické problémy	socio-ekonomické problémy	socio-ekonomické problémy
-	nezaměstnanost	nezaměstnanost	-
-	nižší intelekt rodičů	-	-
nekompetentnost rodičů	nekompetentnost rodičů	neschopnost vést rodinu	nekompetentnost rodičů
-	nepřiměř. nároky na děti	-	-
obdobné problémy rodičů	převzatý vzorec chování	ne dobrá výchova rodičů	problémy v původních rodinách
nestabilní prostředí	nestabilní prostředí	nestabilní prostředí	problém vychází z rodiny
neměli jsme funkční normální rodinu	-	mizivé % stabilní rodiny	zdravá rodina - děti se nedopouštějí

kódy k tab. 2 – nestabilní prostředí, nezájem o děti, neuspokojování potřeb, socioekonomické problémy, nekompetentnost rodičů, problémy v původních rodinách (kód 5.6.2)

Vzhledem k vybranému vzorku respondentů, kteří již pracují s dětmi a mládeží s výše uvedenými problémy v chování, se v tomto okamžiku nedá mluvit o primární prevenci, ale už o prevenci sekundární. Z některých získaných informací od našich respondentů jsme protikladně vyčetli primární prevenci, ke které by mělo docházet především v rodinách. Z vytvořených in vivo kódů jsme v této podkapitole převodem získali nové kódy.

5.2.1 Stabilní rodinné prostředí

K problémovému chování dětí a mládeže dochází zejména v rodinném prostředí s nestabilními podmínkami. Tato rodina nedokáže přeměňovat a upravovat vnější společenské negativní vlivy, které působí na osobnost jedince. Rodina často neplní některou ze svých funk-

cí, jak jsme již uvedli v teoretické části (kap. 1.2.1), jedná se především o neúplné rodiny, dost často se v těchto rodinách vyskytuje alkoholismus, vést a zabezpečit rodinu, tyto rodiny mívají sociálně ekonomické problémy. Stabilní rodina by měla mít řád, své hodnoty, postoje, vytvořit společně hranice ve výchově, kam děti, ale i dospělí smí, a kam už nesmí zajít. O neúplnosti rodiny a negativním vlivu na rozvoj osobnosti dítěte mluvili všichni respondenti a tuto informaci jsme vyčetli i z dokumentace. Zpravidla v těchto rodinách chybí otec jako autorita a sama matka nezvládá plnit obě role.

Respondentka H k nestabilitě prostředí uvedla: *„Podle našich zkušeností určitě častěji bude to, že nemají to stabilní rodinné prostředí. A ta nestabilita je buď taková i ta místní, že se věčně stěhují, nemají pořádně kde bydlet. Nestabilní i v tom, že není jedna máma, jeden táta, ale ti tátové se tam často mění. Spíš mě přijde, že je to sociálně znevýhodněné prostředí.“*

Respondent A v rozhovoru uvedl: *„...v nestabilních dysfunkčních rodinách často chybí jeden z rodičů, ta rodina většinou nemá nějaký řád.“*

Respondentka J uvedla také: *„Já bych řekla, že právě nevyrůstají ve stabilním rodinném prostředí a tudíž dochází tady k těm problémům.“*

Z dokumentace klientky DDÚ D jsme zjistili, že i když žila v úplné rodině, tak: *„Na osobnostním vývoji se zřejmě odráží méně harmonické rodinné prostředí, které dívka vnímá jako neutěšené, s častými hádkami a s nedostatkem citové vřelosti. Vztahy mezi jednotlivými členy rodiny se zdají být narušené.“*

V dokumentech klienta DDÚ R se uvádí: *„Důvodem je nezáměr (o školu), záškoláctví, absence fungujícího rodinného zázemí.“*

Dokumenty klienta DDÚ B také uvádějí: *„Osobnost se vyvíjí disharmonicky na podkladě neuspokojivého rodinného prostředí, kdy rodiče dlouhodobě nežijí ve společné domácnosti.“*

Dokumenty klienta DDÚ R dále uvádějí: *„Na vývoji osobnosti se odráží méně stabilní rodinné zázemí, rozvod rodičů a následný postupně slábnoucí zájem otce o syna; volnější výchova s menší mírou dohledu a vedení.“*

5.2.2 Uspokojené potřeby dětí

Uspokojování základních potřeb dítěte, ale i dospělého člena rodiny určitě také přispívá ke stabilitě rodiny a k jejímu zázemí. Pokud nejsou uspokojovány potřeby dítěte, tak ono si je

samo vyhledává a pak právě dochází k rizikovým projevům v chování nebo snad k sociálně patologickému jednání.

Respondentka J uvádí: „*Rodiče nejsou schopni zajistit základní potřeby, což je bydlení, strava, světlo, teplo atd.*“

Respondentka H mluvila v rozhovoru o základních potřebách dítěte, které ho naplňují láskou a z ní vycházejícím bezpečím a jistotou. „*A pak je ještě důležitá věc, že ty děti potřebují cítit lásku rodičů, takovou tu bezpodmínečnou. Není to jako mám tě rád za dobré známky a za to, že si uklidiš pokojíček, ale mám tě rád se vším všudy, takového jaký jsi.*“

Pokud nejsou v rodině naplňovány potřeby dětí, dochází např. ke krádežím, k různým projevům negativního chování, protože dítě na sebe upozorňuje. Z neuspokojení potřeb dochází k nárůstu agresivity, která se nejčastěji u dětí a mladistvých projevuje ve formě šikany a v současné době ve formě kyberšikany.

Respondent M mluvil v rozhovoru velmi často o potřebách dětí: „*Rodiče nejsou schopni kolikrát reagovat na potřeby toho dítěte, dost často jsou nejisti sami sebou. I příliš jakoby autokratický otec velí, popírá potřeby toho dítěte, vývoj osobnosti, respektování jeho autonomie. Tak tam potom je problém, zas dochází jakoby k potlačování potřeb toho mladistvého...*“

Respondent M dále uvedl: „*...a on má potřebu rychlého uspokojování svých potřeb, nechce čekat, tak prostě jde někoho oloupi...*“

5.2.3 Kompetentnost rodičů

Jedná se především o výchovné kompetence, kdy rodiče nejsou schopni rodinu vést, zajistit opět základní potřeby té rodiny, neumí se o rodinu postarat. Kompetence k rodičovství, i když nepřímo, uváděl v rozhovoru i respondent A: „*Takže samotní ti rodiče jako nejsou schopni tu rodinu nějakým způsobem vést, tak aby ty jejich děti prospívaly dobře, a to zapříčiňuje...*“

Respondentka H: „*Tak bych řekla, že to jsou rodiče, kteří jsou jakoby osobnostně nevyzrálí, a že to moc ani neumí, jako že nejsou úplně tak kompetentní, nemají takové ty rodičovské kompetence dostatečně rozvíjené.*“

Respondent M uvedl: „*Je to, i pokud jsou výchovně slabí rodiče, to dítě velmi rychle zjistí, že ten rodič je výchovně nedůrazný, není schopen nastavovat ty mantinely a hlavně je nevyžaduje, nečiní žádné opatření a to je největší problém.*“

5.2.4 Sociálně ekonomické problémy

Respondentka H uváděla, že svým způsobem se na dysfunkčnosti a sociálně ekonomické slabosti rodiny podílí i celá společnost, protože v jejích silách není schopnost zajistit v problémových lokalitách práci. *„Tak já si myslím, že určitý podíl na tom má prostě celková společnost, třeba jak se starají o ty sociálně slabší rodiny. Nebo často v těch rodinách je alkoholismus, ekonomické problémy, tyto rodiny těžko shání práci, záleží na lokalitě, na tom kde bydlí. Třeba když žijí na Bruntálsku, Jesenicku, Hanušovicku tam opravdu mají těžkosti sehnat práci.“*

Respondentka J: *„Nemají třeba žádné bydlení, bydlí třeba někde na ubytovnách, kde to prostředí není výchovné.“*

Respondent M uvedl: *„Může to být i jakoby získání finančních prostředků, že se třeba jedná o rodinu sociálně slabou.“*

5.2.5 Zájem o děti

Pro děti je důležité projevovat o ně zájem, komunikovat s nimi o jejich zálibách, koníčcích, tužbách, ale také o jejich starostech, potížích např. ve škole nebo s vrstevníky. Nejvíce rodič dítě pozná při společných volnočasových aktivitách.

Rodiče projevují nezájem o děti, jak uvedla respondentka H: *„...často i bez zájmu o ty děti.“*

Z dokumentů klienta DDÚ R jsme vyčetli: *„...jen vyjadřuje přání trávit spolu více času, býval doma často sám.“*

Respondentka J také podotkla: *„...nebo rodiče se nestarají, nemají zájem o děti, nezvládají to.“*

Respondent M: *„Tam už naskakuje dvojhlavá výchova rodičů, nedůslednost, ponechání dítě svému osudu, nezájem ze strany rodičů.“*

Respondent A: *„...aby se ten rodič nesnažil vidět jen ten problém v tom dítěti, ale taky přemýšlel sám o sobě a o tom, co asi to dítě může řešit a naslouchat tomu dítěti.“*

5.3 Výchova nebo děti ulice?

Kódy v této kategorii – důslednost, nastavení hranic a pravidel, liberální výchova, přílišná autorita.

Tato kategorie nám odpovídá také na první výzkumnou otázku:

Jaké skutečnosti působí preventivně na osobnost jedince proti sociálně patologickým jevům v rodinách, z pohledu sociálních pracovníků?

V této kategorii se zabýváme výchovou a jejím působením na formování osobnosti dětí a mládeže, protože si myslíme, že výchova je další z klíčových skutečností, která působí preventivně proti sociálně patologickým jevům. Opět došlo k převrácení in vivo kódů z výroků respondentů, abychom došli k prevenci sociálně patologickému chování.

otázka z rozhovoru: Jaký výchovný styl je v rodinách dětí s problémovým chováním nejčastěji užíván, podle Vašich zkušeností?

tabulka 3. *Výchovný styl v rodině*

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
hyperprotektivní, opečovávateleský	-	-	ochranitelská výchova
nedůslednost	nedůslednost	-	nedůslednost
nenastavení hranic	žádné hranice	neexistuje kontrola, dohled	nenastavení mantinelů
chybí pravidla, režim	-	nemají řád, meze, hranice	nestanovují pravidla
moc autoritativní otec	hodně direktivní výchova	přílišná autorita	příliš autoritativní otec
nepřiměřené tresty	-	nepřiměřené tresty	-
nejednotná výchova rodičů	neshoda ve výchově rodičů	-	-
chybí zájmová činnost	-	-	přiměřené tresty
-	benevolentní, liberální	liberální styl	liberální styl
-	lhostejnost	lhostejný, nezájem	lhostejný, nezájem
-	-	-	výchovně nedůrazní rodiče
-	-	-	nerespektování osobnosti
-	-	-	nepoznají omezení

kódy k tab. 3 - nedůslednost, nenastavení hranic a pravidel, liberální a lhostejná výchova, přílišná autorita

5.3.1 Důslednost

Důslednost je jedna z klíčových faktorů hodnotné výchovy.

Respondentka J se vyjádřila o příliš pečovatelských matkách: „...není důsledná, ona jako miluje to dítě, ale není schopná jakoby stanovit ty hranice a být tvrdší, když je to potřeba; hodně mu povoluje, pořád ho tak omlouvá.“

Respondent M řekl: „Je to hlavně takový ten liberální, lhostejnost, nedůslednost, nezáměr, výchovně ty rodiče jsou jakoby slabí, nemají v sobě takový ten řád, pravidla.“

Respondentka J odpověděla o rodičích dětí s problémovým chováním: „...jsou naprosto nedůslední, nestaví žádné hranice, jako je nevedou.“

V dokumentaci klienta DDÚ B uvedli pracovníci diagnostického ústavu: „Příčinu problémového chování lze spatřovat v nestabilním rodinném prostředí, které postrádalo důsledné výchovné vedení, potřebný dohled a kontrolu. Chlapec si tak začal nastavovat vlastní pravidla a hranice bez ohledu na své okolí.“

V dokumentaci klienta DDÚ R se o jeho výchově uvádí: „Paní X výchovu syna nezvládá, chlapec ji nerespektuje. Je výchovně nedůsledná.“

5.3.2 Natavení hranic, pravidel

Respondenti se také shodli v názoru, že dětem by měly být nastaveny hranice, aby věděly, kam mohou zajít a kam už ne. Aby věděly, co je společností tolerováno a co už společnost netoleruje. Pravidla a pravidelný režim, kterých by se držely, která by nesměly porušit. Respondent M popsal: „...ale to dítě ve své podstatě čeká nějaký razantní zážitek a něco, co prostě nastaví ty mantinely, něco, co nemůže překonat hranice. Nastavení těch pravidel je nesmírně důležité, a pokud dítě nepozná omezení, nemůže poznat pocit volnosti, radosti, štěstí a pokud prostě to dítě toto nepozná, je ochuzeno, a jak se říká urváno ze řetězu.“

Respondent A uvedl: „...děti často jako nezažijí nějakou újmu, dokud se sem nedostanou. Často počítají s tím, že to nějak dopadne, nějak se to vyřeší atp. Takže pokud přijdou sem a pocítí takovou první újmu u sebe a jsou schopny se kontrolovat a dozví se, co je špatně...“

Respondentka H nám řekla: „Některé děti jsou živé neklidné, protože jsou bez hranic úplně, že jim to doma nenastaví.“

Respondentka J: „Ale v podstatě je tu ta rodina, která by jim měla dát ty hranice, jenomže to dítě už neposlechne, nerespektuje...“

Z dokumentů klienta DDÚ R jsme vyčetli doporučení odborníků DDÚ: „*Důležité je zajistit stabilní prostředí, které nastaví pevný režim a pravidla.*“

V dokumentech klienta DDÚ B se uvádí: „*Vyhovují mu pevně stanovená pravidla a mantinely, ve kterých by se mohl pohybovat a realizovat.*“

5.3.3 (Ne) liberální výchova

Tento styl výchovy je velmi mírný, až lhostejný, nedůrazný, neposkytuje dostatek pravidel a kontroly, velmi slabé řízení s nezájmem o dítě, příliš nízké požadavky na kázeň, nedostatečná komunikace apod.

Respondentka H nám řekla: „*Je tam hodně liberální, kdy je tam lhostejnost a nedůslednost, anebo právě, kdy se to rozchází a třeba maminka je ta co všechno povolí a tatínek je moc přísný.*“

Respondent A uvedl: „*Je to takový ten liberální lhostejný způsob, kdy tam je spíš nezájem. Ty děti si vytváří své normy a hranice, moc tam neexistuje nějaká kontrola, dohled, často jsou to děti ulice.*“

V dokumentaci klienta DDÚ R odborníci o jeho matce uvedli: „*...její přístup je laxní, má tendenci synovo chování omlouvat.*“

5.3.4 Autorita nebo autokracie?

Respondenti se shodli na názoru, že příliš autoritativní, až autoritářská, autokratická výchova podmiňuje v dětech nesouhlas či odpor proti autoritě. Tito rodiče často nerespektují osobnost, autonomii dětí, snižují jim tak sebevědomí. Děti pak hledají jiné možnosti, kde by vynikly, kde by zaujaly, kde by si pozvedly sebevědomí a to obvykle spouští patologické chování. Autoritářský otec, který často užívá nepřiměřené tresty, vyvolává a podporuje v dítěti agresivní chování, jak i uvedla respondentka H v kódu 5.4.1.

O přílišné autoritě mluvili všichni naši respondenti, respondentka J uvedla: „*Někdy se stane, že třeba u otců je právě ten opak, kdy ti otcové jsou přísní hodně autoritativní, až třeba zas moc. Takové to řvaní, nepřiměřené trestání apod.*“

Respondentka H ještě k tomuto řekla: „*Třeba na jedné straně je hodně direktivní výchova a na druhé straně hodně benevolentní; obecně ty rodiče jsou moc direktivní na ty děti, anebo zase málo.*“

Respondent M o autokratické výchově mluvil takto: „...pokud rodič nerespektuje jejich osobnost už třeba v 16, 17 letech, příliš jakoby lámou jejich osobnost nesmyslnými opatřeními, to už de facto nemůžete udělat 15, 16letému děcku nebo 17leté holce. Tím naprosto degradují jejich osobnost, ponižují je.“ Respondent M se vyjadřoval k autokratické výchově již v kódu 5.2.2, který nelze rozdělit.

5.4 Gram prevence šetří kilo terapie

Kódy této kategorie - spolupráce s odborníky, zájmová činnost, zodpovědnost dětí

Tato kategorie nám také odpovídá na první výzkumnou otázku:

Jaké skutečnosti působí preventivně na osobnost jedince proti sociálně patologickým jevům v rodinách, z pohledu sociálních pracovníků?

Ptali jsme se na změny ve výchově, které nastanou nebo nenastanou, u dětí s problémovým chováním, po odborné intervenci, a na preventivní doporučení pracovníků multidisciplinárního týmu.

tabulka 4. Změny ve výchově a doporučení odborníků

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
vyhledat pomoc odborníků	rodinná konzultace	spolupráce s odborníky	rodinná terapie, psycholog
spolupráce s postpěčí	snaha společně řešit problémy	vést rodiče ke změně	výchovné pohovory u odborníků
dodržovat pokyny odborníků	-	-	užívat doporučení, pravidla
návod jak předcházet problémům	-	doporučení pro rodiče	společné dohody
snaha, aby děti pochopily	zodpovědnost dětí	-	následky si nesou děti sami
dát hranice, režim,	nastavit hranice	-	nastavit pravidla
věnovat se dětem	zájem o děti, trávit s nimi čas	naslouchat dětem	dohody, spolupráce rodičů s dětmi
nabídnout zájmovou činnost	podporovat zájmovou činnost	-	-
-	důslednost	-	důslednost
-	práce s celou rodinou	-	budovat důvěru

kódy k tab. 4 – spolupráce s odborníky, zodpovědnost dětí, nastavit hranice (kód 5.3.2), zájem o děti (kód 5.2.5), důslednost (kód 5.3.1), zájmová činnost

5.4.1 Spolupráce s odborníky

Pokud nastanou v rodině nějaké výchovné problémy, které nejsou rodiče sami schopni vyřešit, tak by měli rodiče i s dítětem, podle našich respondentů, vyhledat odbornou pomoc. V tomto případě je důležitá vědomost rodičů o změnách ve výchově, takové zamýšlení nad dočasnou výchovou, nad sebou samým, a samozřejmě již zmíněná spolupráce s odborníky, působícími v sociální oblasti.

Jak uvádí respondent A: „*Tak měli by hlavně naslouchat a dát si poradit a spolupracovat s někým, s nějakou třetí osobou, která na to nahlíží, vyslechne si to dítě a ty rodiče. To záleží na typu problému, nebo co tam je.*“

Respondentka J uvedla: „*Tak vyhledat pomoc u těch odborníků, kteří je nasměrují, a řeknou, běžte tam, nebo vyzkoušejte to, nechte vyšetřit chlapce tam, aby se nebránili tady té pomoci, a hlavně, aby teda spolupracovali a dodržovali ty pokyny těch odborníků, co jim poradí, co je třeba změnit.*“

V dokumentech klienta DDÚ B odborníci uvedli doporučení: „*Nadále spolupracovat s pedopsychiatrem.*“

V dokumentech klientky DDÚ D doporučili: „*...spolupráci s OSPOD...*“

5.4.2 Zájmová činnost

Sociální odborníci v DDÚ doporučovali téměř všem svým klientům pravidelné volnočasové aktivity, které zabrání negativnímu chování dětí a mládeže.

Dokumenty klienta R: „*Vyplňovat jeho volný čas smysluplnými aktivitami.*“

Dokumenty klienta B: „*Nabízet smysluplné aktivity vyplňující jeho volný čas.*“

Respondentka J nám řekla, jaký preventivní program pořádají pro své klienty v DDÚ: „*...když se jim nabídne taková pestrá nabídka činností sport, výtvarné činnosti, jezdí na různé soutěže, představení ...*“

Respondentka H: „*...určitě je podporovat v zájmové činnosti, ale zase tak přiměřeně, nepřepínat je, najít tu správnou míru.*“

5.4.3 Zodpovědnost dětí

Děti a mladiství by měly být vedené k tomu, že za své chování a činy jsou zodpovědní a v případě porušení pravidel, řádu by si měly být vědomy svých chyb a nést za ně následky.

Respondentka H uvedla: „*Pak záleží na věku dítěte a později je vést k samostatnosti, k zodpovědnosti, aby si nesly následky za svoje chování, nesnažit se jim zametat cestičku.*“

Respondent M řekl: „*Rodiče si neuvědomují, že následky nesou oni sami a hlavně to dítě.*“

Respondentka J řekla: „*A v tomhle se snažíme, aby ty děti pochopily, že něco dělaly špatně a že takhle to dál nejde, a že když takhle budou pokračovat, nemůžou jít domů.*“

5.5 Kde se to v nich bere?

Kategorie obsahuje tyto kódy – puberta, genetická zátěž, přebraná agrese, citová deprivace, přestimulované děti.

V následující kategorii jsme hledali odpověď na druhou výzkumnou otázku a zároveň jsme našli odpověď i na třetí výzkumnou otázku a sice:

Co spouští patologické chování u dětí a mladistvých?

Co podmiňuje jedince, nacházejícího se v rizikové skupině, k patologickému chování?

tabulka 5. Věk dětí a mladistvých, dědičnost

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
11 - 15 let	12 - 15 let	puberta	puberta
děti druhá, třetí třída	i mladší děti	-	-
je genetická zátěž	není to úplně v genech	genetika hraje roli	genetika má velkou roli
-	genetický podíl závislostí	-	-
-	dědí se osobnostní rysy	-	-
-	impulzivita se dědí	-	-

kódy k tab. 5 – puberta, genetická zátěž

5.5.1 Puberta

Na otázku: ve kterém vývojovém období začínají mít děti nejčastěji projevy problémového chování, zvýšené míry agresivity či dokonce sklony k SPJ, odpovídali všichni respondenti shodně. Pubertu máme i podloženou analýzou dokumentů, kde všechny tři děti byli ve věku 15 – 16 let. Jedna z respondentek uvedla, že projevy se mohou vyskytovat i u mladších dětí.

Respondentka J: „...tak úplně nejčastěji bych řekla, tak kolem 13. až 15. roku, ta puberta to všechno rozpoutá.“

Respondentka H: „Věková skupina, která je nejčastější u nás, je tak 12 až 15 let. Myslím si, že problémy s agresivitou můžou mít děti i dřív, i mladší děti.“

Respondent A: „Tak je to často v té pubertě.“

Respondent M: „Začíná to, je to dost individuální u chlapců i dívek, s nástupem puberty.“

5.5.2 Genetická zátěž

Někteří z respondentů si myslí, že problémové chování je geneticky podložené. Tuto informaci jsme z analýzy dokumentů nepotvrdili.

Respondentka J řekla: „Já si myslím, že je zakódované, je tam určitá zátěž genetická, protože řada rodičů měli obdobné problémy, jako má to dítě.“

Respondent A uvedl: „Já si myslím, že určitě tam hraje nějakou roli ta genetika.“

Respondent M uvedl také: „...myslím si, že genetický fond hraje velkou roli...“

Respondentka H nám výše uvedené informace úplně nepotvrdila: „Jako já nevím, na kolik tam má podíl ta genetika, ale určitě se dá vysledovat, že ty problémy se tou rodinou často táhnou.“ Dále uvedla: „I když třeba v otázce těch závislostí, tam asi určitě nějaký genetický podíl bude a pak bude podíl v osobnostním nastavení, že se dědí nějaké osobnostní rysy, které mohou přispívat k tomu, že člověk snázeji sklouzne k patologickému chování.“

Ptali jsme se sociálních pracovníků, na čem závisí míra agrese, a zda jsou poruchy chování závislé na agresi.

tabulka 6. Agrese a poruchy chování - závislost

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
odkoukaná, přebraná z rodiny	naučená, přebraná z rodiny	přebrané vzory v rodině	přebraná z party
geneticky zvýšená	určitá míra je daná	genetická dispozice	-
afekt	projev šikany	-	-
nemusí být závislá s poruchami chování	vyskytují se zvlášť, nemusí souviset	spíš ne, nejsou souvislé s poruchami chování	nejsou v návaznosti s poruchami chování
-	-	může souviset v případech ohrožení	v partě je přímá souvislost s agresí

kódy k. tab. 6 – přebraná agrese

5.5.3 Přebíraná agrese

Jak jsme uvedli v teoretické části kap. 2.1.1, každý jedinec se narodí s určitou mírou agrese. Teoretické informace nám doložili všichni naši respondenti.

Respondent M uvedl, že zvýšená míra agrese vychází z neuspokojovaných potřeb: *„Ta agrese, podle mě hodně stoupá z neuspokojování nějakých základních potřeb, když si vezmete teorii Maslowových potřeb od shora dolů, tak je to de facto celé. Hlavně v té pubertě pokud chybí zcela uspokojování některých potřeb, tak to dítě se stává agresivní. Tam je potřeba zjistit, kde se stala ta chyba a co nemají naplněné a začít od toho, protože dost často je to víceméně nepřijetí.“*

Respondent A odpovídal: *„No tak zase je to kombinace tady toho, genetická nějaká dispozice a potom vliv té výchovy, vzory taky v té rodině. Když v té rodině je násilí a to dítě to často přebírá a neuvědomí si, že je to špatně.“*

Respondentka H: *„Tak někdy se setkáváme s agresí u dětí, kde je v rodinách hodně agrese, tzn. kde rodiče bijí svoje děti. Kde ty rodiče řeší problémy s agresí, ty děti se to od nich učí. Tím jak jsou třeba děti doma bity, tak si ten svůj vztek, to neštěstí nesou sebou, a pak jsou zase oni, kdo bije ty ostatní. Jednak to přebírají jako něco, co je normální, co se tak děje a jednak sebou nesou tu zlost, vztek a pak si to vybíjí na slabších.“*

Respondentka J: *„...jenomže to dítě už neposlechne, jó, nerespektuje, je drzy, vulgární, může se stát, že i napadne rodiče, možná něco rozbije, dostane takový ten afekt a rodiče už pak neví co s tím.“*

Respondent A úvodem rozhovoru řekl: *„Tak třeba je tam domácí násilí v rodině, takže ty děti jsou bity často, teda bezdůvodně a tam je problém spíš v těch rodičích. Nepřiznají to, že třeba ty děti bijí, že je to nepřiměřené.“*

Šikana a kyberšikana, jako jedny z nejrozšířenějších forem agrese, patří v současné době k velkým problémům celé společnosti. Tyto formy agrese jsou bohužel hojně využívány dětmi a mládeží na školách.

Respondentka H k šikaně uvedla: *„...ještě ta šikana třeba, můžou tam být projevy agrese i tady toho typu.“*

Dokumenty klienta DDÚ B: O chlapci sociální pracovníci uvedli: *„Pro své chování a usvědčení z šikany byl umístěn do PL. (psychiatrická léčebna) Mezi opakujícími se pro-*

hřešky se objevuje tykáni, vulgarita a urážky vůči učitelům, agresivita, vyhrožování, fyzické ubližování spolužákům.“

Všichni respondenti uvedli, že poruchy chování jako je např. lhaní, krádeže, záškoláctví, útěky nejsou závislé jevy na agresi.

Respondenti také mluvili o motivacích a příčinách patologického chování. Některé výroky se opakují a jsou uvedeny v předešlých kódech a v následující kategorii.

otázka z rozhovoru: Jaké nejčastější jevy, skutečnosti vedou děti a mladistvé k tomu, že se uchylují k patologickému chování, dle Vašeho názoru. Co bývá zpravidla jejich příčinou?

tabulka 7. Motivace a příčiny patologického chování

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
-	přivodit všímavost rodičů	-	upozornit na sebe rodiče
kouzlo a vlivy party	obdiv vrstevníků	kouzlo a vlivy party	vliv skupiny vrstevníků
-	vidina zisku z prodeje návykové látky	vzory v rodině - krádeže	krádež - získání finančních prostředků
neuspokojené potřeby dětí	přestimulované, nevybité děti	zjistí co jim v životě chybí	neuspokojené potřeby
špatný model rodiny	převzatý vzorec	špatné vzory rodiny	-
citová deprivace	-	-	citová deprivace

kódy k tab. 7 – vliv vrstevníků (5.6.1), citová deprivace, přestimulované děti, špatný model rodiny (v zajetých kolejších kód 5.6.2)

5.5.4 Citová deprivace

O citové deprivaci jsme se také již zmiňovali v teoretické části naší práce kap. 2.1.2. Jedná se o citové přilnutí dítěte na jedinou osobu, zpravidla to bývá matka, ale může to být i jiná osoba, která matku nahrazuje a o dítě celodenně pečuje. Důležitý je vztah, fyzický kontakt, komunikace, porozumění matky nebo osoby pečující o dítě od jeho narození. Citovou deprivací trpí převážně děti, které byly umístěny ihned po narození do ústavní péče a nepoznaly po dobu prvního roku života stálý fyzický kontakt, stálou péči, stálý zájem, nepoznaly mateřskou lásku, ale také děti příliš chladných matek. Citová deprivace je vlastně nenaaplňování hlavních životních potřeb především lásky, bezpečí a jistoty. Pokud dítě nemá naplněny tyto základní potřeby, velice často tíhne k problémovému rizikovému chování,

v horším případě k sociálně patologickému chování. Všichni naši respondenti se v rozhovorech zmiňovali o neuspokojování potřeb, které mimo jiné způsobují dysfunkčnost rodiny a dva z respondentů se také zmínili o citové deprivaci, jakožto o příčině vzniku nežádoucího rizikového chování.

Respondentka J uvedla: *„Anebo to může být hlavně i z toho důvodu, že ty děti, které právě jsou z těchto rodin nefunkčních, jsou citově deprivované, tzn., že jim není dána ta láska, která by jim měla být dána a trpí. A projevuje se to právě těmi výchovnými problémy, které ty děti mají.“*

Respondent M uvedl: *„Protože dost často vnímám, že pěstouni nebo rodiče, kteří adoptovali nezrušitelně dítě, což se dozvídám, až po sléze. Oni mi to ani neřeknou, ale to je obrovská chyba, protože ta citová deprivace toho dítěte v raném dětství je obrovská zátěž a to se s ním nese celý život.“*

Respondent M také uvedl: *„Je to zas neuspokojení nějaké té potřeby, může to být třeba citová deprivace z toho dětství, která se jakoby promítne tady do toho, pokud to dítě nenajde náhradní zdroj, není bezpodmínečně milováno.“*

5.5.5 Přestimulované děti

Jedna z respondentek (dětská psycholožka) mluvila i o hyperaktivitě dětí, kterou spojuje s výchovnými problémy.

Respondentka H uvedla k příčinám patologického chování: *„Potom jsou to děti, které na podkladě poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou mají často problémy ve vztazích se spolužáky. Bývají konfliktní v těch třídách, často tam bývá agresivita, že se třeba bijou a tak. Hyperaktivita si myslím, že se někdy užívá i v případech, kdy to není na podkladě neurologickém. Může to být z toho, že to dítě je nevybité, nebo je naopak přestimulované, že má strašně moc podnětů, oni jsou rozstěkané ty děti a tak.“*

5.6 Z bláta do louže

Tato kategorie odpovídá také na druhou výzkumnou otázku.

Co spouští patologické chování u dětí a mladistvých?

Kódy v kategorii - vliv vrstevnických skupin, v zajetých kolejích (špatný model rodiny).

K této kategorii náleží tab. 7, protože se jednalo pouze o dva jevy, došlo ke sloučení tabulek. Ke kategorii patří otázka z rozhovoru: Jaké nejčastější motivace mají jedinci, kteří jsou přímo ohroženi SPJ, podle Vašeho názoru? Co je k tomu vede?

5.6.1 Vlivy vrstevníků

Vrstevnická skupina je velmi důležitým faktorem v socializaci dítěte, jak jsme již uvedli v kapitole 1.1, v teoretické části této práce. Vliv vrstevnické skupiny vzrůstá v období dospívání v pubertě i v adolescenci. Skupiny mohou mít kladný i negativní vliv na jedince. Záleží na postojích, hodnotách a normách samotné skupiny. V dětském věku již od batolecího období se děti vzájemně učí napodobováním, kolem čtvrtého roku si začínají spolu děti vzájemně hrát, kooperovat. Předškoláci a mladší školáci se učí hrát nové role, během společných her, které v pozdějším věku přijímají. Starší děti potom přebírají názory svých vrstevníků a často dochází ke konfliktům s autoritami, rodiči či pedagogy nebo vychovateli. I když jsou mladiství v pubertě a adolescenci značně závislí na vrstevnících, neznamená to, že se vzdalují a odcizují rodině. Značné citové pouto, vzájemný respekt a úcta mezi dospívající mládeží a jejich rodiči nedovolí narušit vzájemné vztahy. Něco jiného se pak odehrává v rodinách, kde na mladistvé působí skupiny vrstevníků s negativními vlivy a jsou zde i jiné skutečnosti či jevy, které zapříčiňují odklon dítěte do rodiny. Jako jednu z hlavních příčin negativního chování uvedli všichni respondenti v rozhovorech právě vlivy vrstevnických skupin.

Respondent M uvedl, že dítě z nestabilního rodinného prostředí: „...*chytne se nepřilíš vhodných vrstevníků, kde se cítí být přijato. Občas se stává, že ty děcka v rámci skupinového hecování prostě jdou a v obchodě něco ukradnou, nechtějí být za ostatními, jako občas se to stává.*“

dále respondent M uvedl: „*Pokud se ten mladý člověk dostane do nějaké nevhodné společnosti vrstevníků, ať jsou to nějakí huligens, nebo já nevím podobná skupina, která se víceméně tím násilím zabývá ve volném čase, plánují si bitky, jdou se s někým pobít, provokují tady ty střety. Tak i ten kdo není třeba, až tak agresivní, tak se v tom shlídně, že ho oni berou, že někam patří, dosytí si tady ty své potřeby, on si může posílit agresí, vypěstovat, cvičit, vybudovat.*“

Respondentka J o dětech a mladistvých řekla: „*Ony se pak potulují, jen tak bloncají, pak tíhnou k té partě, někde v parku a dělají bugr.*“

Respondentka J dále řekla: „...*toulají se po venku, popř. se toulají s nějakou partou ...*“

Respondentka H také o dětech a mladistvých řekla: „...*tak se ulívají a jsou třeba někde venku s partou.*“

Respondent A uvedl, jaký vliv má skupina na dítě, se kterým pracoval: „*Oni se často chovají jinak tady a ve skupině, to je dost často taky velký rozdíl. Jo, oni tady slíbí nějakou nápravu, že si na to dají pozor a pak se dostanou do skupiny a jakoby neví, o čem jsme tady spolu mluvili. Nebo je v nějaké té skupině, partě lidí a nedokáže říct, toto já nedokážu nebo toto já dělat nebudu, a je prostě slabej, v tom to nějak odmítnout, tak v tom pokračuje, aby nebyl za blbce.*“

V dokumentech klientky DDÚ D se uvádí: „*Vymáhá po rodičích značné finanční částky, bere si je i sama, stýká se s partou nevhodných, již dospělých kamarádů.*“

Dokumenty klienta DDÚ R popisují: „*Pohybuje se ve společnosti, která má úplně jiné životní priority - alkohol, svobodný život bez omezování a pravidel.*“

Respondentka H nám k motivacím SPJ řekla: „*Tak může to být motivace, že když budu zlobit, tak si mě konečně začnou rodiče všímat, nebo když budu zlobit, tak se táta vrátí domů, nebo když budu krást, tak budu zajímavý pro kamarády, nebo když někoho zmlátím, tak budu borec v očích ostatních a budou mě obdivovat.*“

5.6.2 V zajetých kolejích

Z dalších jevů, které podmiňují vznik sociálně patologického chování, mohou být špatné vzory v rodině. Respondent A dokonce v rozhovoru uvedl, že rodina může dítě k patologickým činům navádět: „*Jsou ovlivněni často něčím, buď už ta rodina klidně je schopná je k tomu nutit. Když ta rodina krade a všichni kradou v rodině, tak se vrátí domů a krade znovu, protože je to tak u nich zavedené a běžné.*“

Respondentka J mluvila o tom, že někteří rodiče nejsou schopni poskytnout dětem jiný stabilní model rodiny, než v jakém vyrůstali oni sami: „...*řada rodičů měli obdobné problémy jako má to dítě. Také měli problémy třeba se záškoláctvím, často měli výchovné problémy, ve škole rušili, nepřipravovali se, takže generace i třeba už prarodičů měla s tím problémy, pak rodiče, pak ty děti. Já si myslím, že se to tak potáhne dál a dál. No, bohužel, oni prostě v tom jedou, v zajetých kolejích. Neznají nic jiného, pro ně je to taková norma. Oni vyrůstají tady v tomto, a ač teda trpí, často, tak potom v dospělosti nejsou schopni to*

změnit. Mají třeba problémy v partnerském vztahu, často se rozcházejí ve vztazích, rozvádějí se, nejsou schopni poskytnout svým dětem jiný stabilní model rodiny, až na výjimky.“

Motivující a podmiňující činností k sociálně patologickému chování může být i zisk z prodeje návykových látek či zisk z prodeje uloupených předmětů, nebo to může být také, jak uvedl respondent M: „Může to být i jakoby získání finančních prostředků, že se třeba jedná o rodinu sociálně slabou a on má potřebu rychlého uspokojování svých potřeb, nechce čekat, tak prostě jde, někoho oloupí, prostě chce, potřebuje si zakouřit, tak jde a vykrade trafikku.“

5.7 Nevím, co dělám, ale zatím to prochází

Kódy v kategorii – záškoláctví, užívání OPL, trestná činnost, poruchy chování

V této kategorii jsme našli odpověď na poslední výzkumnou otázku:

Jaké projevy sociálně patologického chování dětí a mladistvých se nejčastěji vyskytují?

otázka z rozhovoru: Jaké nejčastější projevy patologického chování se u dětí a mládeže vyskytují, dle zkušeností odborníků?

tabulka 8. Projevy patologického chování

respondent J	respondent H	respondent A	respondent M
výchovné problémy	-	-	výchovné problémy
záškoláctví	záškoláctví	nechodí do školy	záškoláctví
toulání s partou	toulání s partou	-	nevhodní vrstev.
užívání OPL	užívání OPL	fetování	užívání OPL
trestná činnost, přeapadení	trestná činnost, přeapadení	kradou	trestná činnost, krádeže
problémy ve škole	problémy ve škole	-	-
nerespekt rodičů	-	nevycházejí s autoritou	-
poruchy chování	pošťuchují, zlobí	problémové chování	-
zvýšená agresivita	agresivita, šikana	šikanují	zvýšená agresivita
dělají bugr	-	-	přestupková činnost

kódy v tab. 8 - záškoláctví, toulání s partou (5.6.1), užívání OPL, trestná činnost, agresivita (5.5.3), poruchy chování

5.7.1 Záškoláctví

Problém záškoláctví uvedli všichni respondenti v rozhovorech jako jeden z nejčastějších přestupků v chování dětí a mladistvých. Záškoláctví je jednoduše řečeno absence dítěte ve škole, bez řádného omluvení a bez vědomí rodičů.

Respondentka J mluvila na úvod rozhovoru takto: „...*hlavní stěžejní důvod jsou výchovné problém a je to např. časté záškoláctví, kdy děti nechodí do školy, mají neomluvené hodiny...*“

Respondentka H nám řekla: „*Jo, takže co se týče dětí, se kterými se setkávám v našem zařízení, velice často to bývá záškoláctví, neplnění povinné školní docházky. A v naprosté většině ty děti, které jsou u nás, to je opravdové záškoláctví, že se nejedná o nějaké školní fobie, že by to byla nějaké úzkost dítěte.*“

Respondent A řekl o dětech a mladistvých: „...*nechodí do školy...*“

Respondent M uvedl hned v úvodu rozhovoru: „...*kde se vyskytují závažné výchovné problémy, záškoláctví...*“

V dokumentaci klientka DDÚ D se uvádí: „*Příprava na vyučování nebyla průběžná a systematická, docházelo ke zhoršování prospěchu. Dívka měla 18 neomluvených hodin, měla 2. stupeň z chování.*“

Z dokumentace klienta R jsme vyčetli: „...*měl neomluvenou absenci, rozsáhlé záškoláctví...*“

5.7.2 Užívání OPL

Zkratka OPL znamená omamné návykové látky. Zpravidla se může jednat o nekontrolovatelné experimentování s drogami. Ve výjimečných případech se může u mladistvých jednat o distribuci drog, za účelem jejich prodeje a získání zisku. V současné době je nejen u mladistvých módní kouření marihuany při různých příležitostech např. na discotékách, v barech a klubech. Mezi tradiční drogy se také řadí alkohol a cigarety, které se běžně užívají mezi celou společenskou populací. Je zářející kolik mladých lidí, převážně studentů kouří a pije alkohol. Domníváme se, že je to způsobeno malou protikuřáckou a protialkoholickou propagací a velkou dostupností, i když zákon zakazuje prodávat cigarety a alkohol mladistvým.

Respondent M v úvodu našeho rozhovoru také uvedl, že pracuje s dětmi, kde se vyskytuje: „...užívání omamných psychotropních látek...“

Respondent M dále uvedl: „Myslím si, že rodinné prostředí dokáže velmi zatížit to dítě a ty problémy jsou potom, že to dítě volá o pomoc, chodí za školu, začne užívat návykové látky.“

Respondentka H uvedla: „...oni třeba páchají trestnou činností nebo užívají nějaké omamné psychotropní látky, alkohol, drogy atd.“

V dokumentech klientky DDÚ D sociální pracovníci uvedli, co řekla matka dívky: „Dcera se dopouští opakovaných krádeží, utíká z domova, potuluje se po nocích neznámo kde a s kým, kouří marihuanu.“

5.7.3 Poruchy chování

O poruchách chování jsme se zmínili v teoretické části (kap. 2.2), dle respondentky J se jedná o tyto poruchy chování: „No vzhledem k tomu, že k nám se dostávají opravdu už děti, které mají závažnější poruchy chování, už se vlastně řeší ten nastalý stav, kdy už je to rozjeté, opravdu je tam pasivní záškoláctví, lhaní, podvody, krádeže, nerespektování autorit, drzost, odmlouvání.“

Respondent M uvedl: „...a tam dochází zas k rebelství, vymyslí nějakou superkravinu, uteče z domu, spřáhne se s feťákama...“

Respondent M dále řekl: „trestná činnost, přestupky a vůbec veškeré výchovné problémy, které se u dětí a mládeže vyskytují.“

Respondent A nám řekl: „Tak to problémové chování, nechodí do školy, kradou, fetujou, šikanují nebo špatně vycházejí s autoritou atp.“

Sociální pracovníci uvedli v dokumentech klienta DDÚ B: „Má výrazné mezivztahové problémy – nedokáže se začlenit do kolektivu. Je mstivý, zákeřný, manipulátor.“

V dokumentech klientky DDÚ D se uvádí: „Rodiče s dívkou řeší dlouhodobé výchovné problémy, které se stupňují a nabývají na vážnosti.“

5.7.4 Trestná činnost

Podle respondentky J, která říká: „Vlastně jedním z důvodů je i ta trestná činnost, kterou páchají venku, třeba krádeže, loupežná přepadení se také objevují.“

Respondentka H uvádí: „Krádeže někdy dokonce i přepadení, takový ten už násilný trestný čin.“

V dokumentaci o klientovi DDÚ R se uvádí: „Důvodem byl čin jinak trestný nedovolená výroba a jiné nakládání s OPL a jedy.“

Dokumentace o klientce DDÚ D uvádí: „Dívka se podílela na krádeži peněženky mladšího žáka školy. Odcizila doma vybavení dílny a šperky.“

Respondent M uvedl: „Nejčastější problémy jsou krádeže, absence ve škole a další trestná činnost nebo přestupková činnost.“

Téma sociálně patologické jevy je velice obsáhlé a propojené. Klíčovým pojmem těchto jevů je nefunkční rodina a její nevhodné výchovné působení na děti a mladistvé, jak jsme již uvedli v celé kapitole.

5.8 Analýza dokumentů

Měli jsme k dispozici dokumentaci tří náhodně vybraných mladistvých, kteří byli, pro své výchovné problémy, umístěni v dětském diagnostickém ústavu po dobu 8 měsíců. Jedná se o dva chlapce ve věku 15 a 16 let a jedno děvče, taktéž ve věku 15 let. Všichni ještě neměli splněnou povinnou školní docházku. Oba chlapci pochází z rozvedených rodin, vychovává je pouze matka, oba mají starší bratry a jejich otcové se v obou případech o výchovu dětí nezajímají. Otec jednoho chlapce je v současné době ve výkonu trestu. Rodina dívky je úplná, není rozvrácená.

5.8.1 Dokumentace klienta DDÚ R

Dokumenty uvádí, že chlapec žije v rozvedené rodině pouze s matkou a starším bratrem, který nemá pravidelnou práci. Otec se o oba chlapce nezajímá. Matka je zaměstnaná. Podnět na nařízení ústavní výchovy podal Městský úřad, chlapci byl uložen dohled probačního a mediačního pracovníka, ale on nespolupracoval. Matka také příliš nespolupracovala se sociálními úřady. Důvody jeho problémů byly výchovné problémy, zejména nedovolená výroba OPL, kouření, verbální i neverbální agrese, vandalismus, záškoláctví, lhaní, nevhodné vrstevnické skupiny. Dle matky neuznával, že se dopouští špatností. V dokumentaci je uvedeno: (matka) „byla vyšetřována pro trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže“. Podle pracovníků diagnostického ústavu během pobytu neměl pro-

blémy s mužskou autoritou, požadavky a normy respektoval, byl si vědom svých činů a nesl následky, byl v kolektivu oblíbený, spolupracoval a pomáhal druhým, neměl rád kritiku a výtky, připravoval se do školy, byl zodpovědný, všichni pracovníci uvedli, že byl familiární. Pracovníci diagnostického ústavu, jak se uvádí v dokumentaci, doporučují chlapci důsledné výchovné vedení v režimovém zařízení, vede to k dobrému fungování. Podle odborníků je důležité zajistit stabilní prostředí, nastavit pevný režim, hranice a závazná pravidla. Předkládat pozitivní mužské vzory, volit trpělivý, jednotný a důsledný přístup, projevoval zájem o jeho osobu, vést k zodpovědnosti a „*vyplňovat jeho volný čas smysluplnými aktivitami*“.

5.8.2 Dokumentace klienta DDÚ B

V dokumentech se uvádí, že chlapec pochází z rozvedené rodiny, má staršího bratra a oba chlapce vychovává pouze matka. Otec je ve výkonu trestu. Matka je zaměstnaná na úřadě. Před nástupem do diagnostického ústavu měl chlapec dlouhodobě výchovné problémy, rodina spolupracovala s psychiatrem a chlapec byl hospitalizován na psychiatrické klinice, byl medikován léky. Byl pod dohledem probačního úředníka, ale vše bylo marné, problémy se vyhrocovaly a matka zažádala o umístění do diagnostického ústavu. Ve zprávách se uvádí, že chlapec měl výrazné mezivztahové problémy – byl mstivý, zákeřný, cynický a manipulativní. Ve škole měl nulovou absenci, ale jeho prospěch odpovídal přípravě a povinnostem, které neplnil. Lhal, zesměšňoval spolužáky, fyzicky ubližoval mladším spolužákům, nerespektoval autority, byl vulgární a drzý na pedagogy, byl agresivní, vyhrožoval, násilně požadoval peníze a za největší prohřešek byla považována usvědčená šikana. Po absolvovaném pobytu v diagnostickém ústavu o něm pracovníci popisují: byl sebevědomý, manipulativní, pravidla a normy respektoval, byl zaměřen na odměny a pochvalu, byl líný, ale projevoval zájem o zájmové činnosti. Dále zpráva uvádí, že byl velmi sobecký, hledal chyby na ostatních a ne u sebe, byl konfliktní, podlézavý pedagogům. Vyhledával individuální kontakt s dospělým, byl rád za pozornost a zájem, hledal oporu a zastání, byl nedostatečně sebekritický. Citově byl závislý na matce, ale byl si vědom její hostility a nezájmem. Volný čas trávil sportem a u PC, ale pravidelné zájmové aktivity neměl. Během pobytu nastaly určité změny, začal přemýšlet o situacích, které se staly, uvažoval nad svou budoucností a o své komunikaci s okolím. Začal více kontrolovat své reakce a projevy. Doporučení pracovníků diagnostického ústavu zní takto: „*učit respektovat pravidla a povinnosti, stanovit pevný řád, upozorňovat na důsledky problémového chování, učit respektu a toleranci vůči druhým, využívat pochvaly a ocenění, učit ho nazírat na komunikaci*“.

s okolím z jiného pohledu, povzbuzovat ke kritičnosti svého chování, nabízet smysluplné volnočasové aktivity“.

5.8.3 Dokumentace klientky DDÚ D

V dokumentech se uvádí, že dívka byla ve věku čtyř měsíců osvojena a žila ve spořádané rodině na vesnici v rodinném domě, jako jediné dítě. Oba rodiče byli zaměstnaní, materiálně rodina je dobře zajištěna. Dívka se ve škole celkem velmi dobře učila, v šestém ročníku měla dokonce průměr známek 1,4, žádné větší kázeňské problémy nebyly. Došlo ke změně školy, k přestěhování rodiny a téhož roku se dívka zhoršila ve škole. V dokumentech se uvádí, že kamarádka dívky zveřejnila na sociálních sítích informaci o její adopci. Po této skutečnosti se dívka uzavřela do sebe a přestala komunikovat s rodiči, požíla i nějaké léky. V následujícím roce měla průměr již 2,31 a měla neomluvené hodiny, za které byla klasifikována dvojkou z chování. Během roku mívala menší kázeňské přestupky, ale celkem respektovala pedagogické autority. Problémy nastaly v dalším roce, kdy začala kouřit, často trávila volný čas v baru, přestala se věnovat svým zájmovým činnostem, kradla rodičům peníze. Dívka měla staršího, již dospělého kamaráda, který ji často doprovázel. Dokumenty dále uvádějí, že rodiče spolupracovali se školou, snažili se vzniklou situaci řešit, pravidelně navštěvovali s dívkou dětského psychologa, ale vše bylo marné a problémy se stupňovaly. Kradla rodičům peníze a cenné věci, za které potom kupovala OPL, za což ji otec jednou hrubě fyzicky potrestal. Jeden den byla hospitalizována v nemocnici a sama se přihlásila na OSPOD. Scházela se s nevhodnou partou, utíkala z domu, prodávala OPL, užívala alkohol a cigarety, nenaslouchala a nerespektovala rodiče, měla kázeňské problémy ve škole, byla zadržena Policií ČR. Rodiče problémy řešili s psychologem a sociálními kurátory, o pomoc požádali sociální odbor Magistrátu a později sami požádali o umístění do ústavního zařízení. Okresní soud nařídil předběžné opatření a svěřil dívku do dětského diagnostického ústavu, kde opět loupila a podařilo se jí ze zařízení dvakrát utéct. V ústavu nadále kouřila marihuanu, autority respektovala, ve škole spolupracovala, uměla domácí práce, ale byla líná, byla manipulativní, citově velmi tvrdá, stále zachovávala své postoje. Dívka byla propuštěna domů, rodičům byla doporučena další spolupráce s OSPOD. Rodičům bylo dáno doporučení k dalším výchovným krokům tak, aby *„komunikace s matkou nebyla jen prostředkem k uspokojení materiálních potřeb, snažit se zlepšit vztahy s otcem, bourat zažitě hodnoty a nastavovat, dodržovat pravidla, vyvolávat emoční reakce a vést k prosociálnímu jednání“*. Dále pracovníci doporučují osvětu proti užívání OPL a předčasnému sexu, věnovat pozornost budoucímu dalšímu vzdělávání a *„eliminovat manipulativní*

formy komunikace“. Pracovníci diagnostického ústavu dívku charakterizovali jako: „*citově velmi tvrdou, nedostupnou, neupřímnou; je konfliktní a jde tvrdě za svými cíli*“. Během analýzy dokumentů se nám nepodařilo zjistit, zda dívka byla umístěna do ústavního zařízení hned po narození nebo zda pobývala po nějakou dobu u matky.

6 FORMULACE ZÁVĚRŮ A DISKUZE

Odborných prací a knih na téma sociálně patologické či rizikové nebo problémové chování dětí a mládeže bylo napsáno již spousta. Každý z autorů vyjadřuje své teoretické názory na preventivní působení proti takovému chování. Náš empirický výzkum dokládá tyto teorie názory odborníků multidisciplinárního týmu, prostřednictvím podrobné analýzy dat. V teoretické části práce jsme se snažili popsat některé vybrané jevy ze sociálně patologického chování. Vydefinovali jsme základní faktory, působící proti sociálně patologickým jevům. V empirické části práce jsme zmapovali praktické zkušenosti odborníků multidisciplinárního týmu a zjistili jsme, jaké skutečnosti způsobují vznik sociálně patologického chování dětí a mladistvých. Vzhledem k rozsáhlému tématu a k množství nasbíraných informací, které jsme získali podrobnou analýzou rozhovorů a dokumentů, nebylo v našich silách rozebrat veškeré výroky respondentů, které jsme uvedli v tabulkách. K velkému množství odpovědí a tvrzení respondentů jsme došli pomocí našich otázek v rozhovoru. Během našeho empirického výzkumu bylo dosaženo výzkumného cíle a byly zodpovězeny všechny stanovené výzkumné otázky.

6.1 Shrnutí

Na základě provedené analýzy veškerých dat vyplynulo, že prevence proti sociálně patologickým jevům začíná především v rodině. Ve všech našich rozhovorech se respondenti shodovali, že dysfunkčnost rodiny a nestabilní rodinné prostředí přispívá k negativnímu chování dětí a mládeže. Dále se respondenti shodovali, že důsledná a laxní výchova způsobuje výchovné problémy, které se mohou vystupňovat, až k sociálně patologickému chování. Tuto skutečnost nám potvrzují dvě analýzy dokumentů klientů DDÚ, ve kterých pracovníci multidisciplinárního týmu uváděli informaci o nestabilitě rodinného prostředí na prvním místě. Jedna analýza se v tomto odlišuje. Dívka, klientka DDÚ, pochází ze stabilní rodiny.

Všechny analýzy, jak rozhovorů, tak i dokumentů, vykazují kongruenci jevů, které vyvolávají změny u dětí a mladistvých s výchovnými problémy. Mezi tyto jevy patří především přirozená autorita vychovatele a důslednost, nastavení hranic a pravidel, projevovat o děti zájem, uspokojovat jejich potřeby, vést je k zodpovědnosti a zaměstnat děti pravidelnou zájmovou činností.

Všichni účastníci výzkumu včetně analýz dokumentů se dále shodli na věkové kategorii, která má nejvíce problémů se sociálně patologickými jevy, a tou je období puberty a adolescence. Na základě provedené analýzy všech dat bylo zjištěno, že jedním z největších podnětů k negativnímu chování adolescentů je vrstevnická skupina. V literatuře jsme dodatečně objevili informaci, kterou popsal R. Jedlička. Ne vždy se prý jedná o negativní výchovný činitel. Vrstevnická skupina je „*pozitivním socializačním faktorem při vývojově nutné separaci*“, při začínající individuaci jedince. V případě, kde již byl předchozí vývin morálních hodnot narušen, zejména interakce uvnitř rodiny, může docházet k asociálnímu ovlivňování vrstevnickou skupinou. (Jedlička, 2004, s. 195)

Někteří z respondentů uvedli citovou deprivaci, jako jednu z příčin negativního, až patologického chování. O citové deprivaci jsme se zmiňovali v teoretické části (kap. 2.1.2), kde jsme zjistili, že se jedná o nenaplnění jedné ze základních potřeb, a sice potřebu emoční. Citové přilnutí je interakce matky (jiné osoby pečující o dítě) a dítěte v raném věku. Pokud není naplněna tato klíčová potřeba, dítě nepocítuje jistotu a bezpečí, jež bude následně během svého života vyhledávat. To se může projevat rizikovým, až patologickým chováním. Citová deprivace poznamenává jedince po celý následující život, jak nám také uvedl jeden z respondentů. Tuto skutečnost nám dokládá i analýza dokumentů klientky DDÚ, která měla rozsáhlé výchovné problémy, jež vygradovaly do sociálně patologického chování a ohrožovaly okolní společnost. Tato dívka vyrůstala v úplné rodině, měla v této rodině dostatečně pokryté základní potřeby, ale byla trvale osvojená. V dokumentaci této dívky jsme však nikde nenašli informaci o tom, jaká byla raná péče. Domníváme se, že dívka byla do čtyř měsíců emotivně zanedbávaná, a proto má v současné době v adolescenci sociálně patologické chování. Jednou z dalších variant patologického chování dívky, by mohla být pravděpodobně nesdělená informace dívce o adopci a následné umístění této informace na sociálních sítích.

6.2 Co nás zaujalo

Během analýzy rozhovorů nás zaujala informace o přestimulovaných dětech, jakožto jedna z dalších příčin rizikového chování, jak uvedla v rozhovoru naše respondentka (dětská psychologka v DDÚ). Mluvila v tomto případě o ADHD – o hyperaktivitě s poruchou pozornosti. Doslovně nám řekla: „*hyperaktivita si myslím, že se někdy užívá i v případech, kdy to není na podkladě neurologickém*“. Dnešní rodiče malých dětí, pokud už zjistí nějaké problémy v chování a následně je řeší s odborníky, tak se velmi často stává, že dítě je dia-

agnostikováno ADHD, ale nemá odborné vyšetření od psychiatra, podložené EEG. Toto dítě je nálepkováno hyperaktivitou a přitom se jedná o rizikové chování způsobené výchovou. Zmínili jsme se již o tzv. sekundární hyperaktivitě v kapitole 2.2, v teoretické části. Tuto informaci ještě dokládáme odborným článkem z periodika Učitelské noviny, kde odborníci srovnávali hyperaktivitu amerických a francouzských dětí. V USA je mnohem více dětí s diagnózou ADHD, které jsou léčeny medikamenty, naproti tomu ve Francii je mnohem menší počet těchto dětí. V článku se uvádí, že francouzští psychiatři dávají vinu spíše situačním a psychosociálním příčinám. Doslovně se píše: „*hledají základní problémy nikoli v mozku dítěte, ale v sociálním kontextu. Potom raději volí psychoterapii nebo rodinné poradenství.*“ (Pišl, 2014 cit. dle Marilyn Wedge, 2014 s. 12)

Na základě provedené analýzy rozhovorů jedna z respondentek (psycholožka DDÚ) se zmínila o temperamentu dětí, jakožto spouštěče patologického chování. Uvedla: „*pak bude genetický podíl v osobnostním nastavení, že se asi dědí nějaké osobnostní rysy, které potom můžou přispívat k tomu, že člověk snázejí sklouzne k patologickému nebo problematickému chování. Někdo je hodně impulzivní a to se asi může dědit, protože to je spojené s temperamentem, anebo někdo je třeba zase více zranitelný nebo úzkostný.*“ Tuto informaci jsme také našli v teorii, která doložila výpověď naší respondentky. J. Pilař uvádí, že vrozené temperamentové vlastnosti dítěte ovlivňují rodiče a jejich následné výchovné postoje k dětem, což zapříčiňuje zpětnou vazbu ze strany dětí. Jedná se o vzájemné interakce během socializace jedince, kdy nejenže rodič výchovně působí na dítě, ale i dítě působí na rodiče. Informaci na toto téma jsme objevili i u J. Koti, který uvádí v kapitole o rodině, jak mohou děti svým chováním ovlivnit výchovné postoje rodičů. „*Přátelské a nezávislé děti mohou vyvolat autoritativní rodičovství, kdežto ukňourané a obtěžující děti mohou přivést některé rodiče k tomu, že se stanou tyranskými či vysoce autoritářskými.*“ (Kořa, Pilař, 2004 s. 40-41, s. 304-305) Autoritářská výchova je také jednou z hlavních příčin problémového chování dětí a mladistvých, jak jsme zjistili z rozhovorů, v empirické části bakalářské práce.

6.3 Návrh na rozšíření prevence

Současná společnost podceňuje prevenci, jakousi včasnou intervenci, u malých, předškolních dětí, které již mají problémy s rizikovým chováním. Jedna z respondentek našeho rozhovoru (dětská psycholožka v DDÚ) nám uvedla: „*problémy s agresivitou můžou mít děti i dřív, i mladší děti*“. Prevence by tedy měla být důležitou součástí rané výchovy. Pro-

blém však nastává v tom, že si rodiče ani neuvědomují, že jejich dítě má nějaké problémy s chováním. Zpravidla toto se začíná řešit, až v předškolním věku, kdy jsou na problémy v chování rodiče upozorněni pedagogy předškolního vzdělávání. Někteří začnou rizikové chování svých dětí řešit, ale jiní nechají tyto výchovné problémy vygradovat do pozdějšího školního věku, ne-li do puberty, a to už je na prevenci velmi pozdě. Podle J. Pilaře je prevence v raném věku v současné společnosti sice velmi řešená, ale zaměřuje se především na děti, které mají jiné problémy, než výchovné, a sice trvalé zdravotní postižení, vývojové vady či psychické poruchy (2004, s. 303). Domníváme se, že by se tento problém společnosti mohl řešit preventivní osvětou, zaměřenou právě na rodiny s malými dětmi, třeba prostřednictvím masmédií, nebo pořádáním odborně vedených kurzů pro rodiče malých dětí. Myslíme si, že by nebylo špatné zavést do školních kurikulárních dokumentů, zejména do RVP, jako jednu z dalších vzdělávacích oblastí, rodinnou výchovu. Obsahem tohoto předmětu by byla, ve zjednodušené formě, veškerá doporučení a zkušenosti, jak vést a zabezpečit rodinu, jak zvládnout partnerské neshody, a samozřejmě jak výchovou předcházet sociálně patologickému chování.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Havlíčkův Brod: Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [2] NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vydání 2., Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [3] JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- [4] BENÍŠKOVÁ, Tereza, 2010. *Když dítě lže*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2309-9.
- [5] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [6] TRÉLAŮN, Beatrice, 2005. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-935-6
- [7] CENKOVÁ, Tamara, 2010. *Jak přežít pubertu svých dětí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2913-8
- [8] BREZINKA, Wolfgang, 1996. *Filozofické základy výchovy*. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-169-5
- [9] KANTOROVÁ, Jana a Helena GRECMANOVÁ, 2008. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-024-0.
- [10] ŠVANCAR, Radmil, 2015. Nesmí scházet bezpečné přílnutí. *Učitelské noviny, týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: Gnosis, č. 9, s. 20-22. ISSN 0139-5718.
- [11] MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC, 2004. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-078-6.
- [12] ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ a kol., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vydání 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- [13] GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [14] MATĚJČEK, Zdeněk, 2000. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-494-X.

- [15] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0.
- [16] VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vydání 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.
- [17] MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7357-502-8.
- [18] PREKOPOVÁ, Jiřina a Christel SCHWEIZEROVÁ, 2008. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-495-3.
- [19] PRŮCHA, Jan, 2009. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-567-7.
- [20] JEDLIČKA, R., P. Klíma, J. Kořa, J. Němec a J. Pilař, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.
- [21] Kolektiv autorů, 2007. *Multidisciplinární přístupy pomáhajících profesí*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně. ISBN 978-80-7044-858-8.
- [22] PIŠL, Vojtěch, 2014. Proč francouzské děti nemají ADHD. *Učitelské noviny, týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: Gnosis, č. 45, s. 12. ISSN 0139-5718.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD poruchy pozornosti s hyperaktivitou

aj. a jiné

atd. a tak dále

CAN syndrom týrání, zneužívání a zanedbávání

cit. citováno

CNS centrální nervový systém

dle. podle

DDÚ dětský diagnostický ústav

EEG elektroencefalografie - neurologická vyšetřovací metoda

kap. kapitola

např. na příklad

OPL omamné a psychotropní látky

RVP rámcově vzdělávací program

s. strana

SPJ sociálně patologické jevy

tab. tabulka

tzv. tak zvané

SEZNAM TABULEK A PŘÍLOH

Tabulky

tabulka 1. Přehled respondentů

tabulka 2. Dysfunkčnost rodiny, rodinné prostředí

tabulka 3. Výchovný styl v rodině

tabulka 4. Změny ve výchově a doporučení odborníků

tabulka 5. Věk dětí a mladistvých, dědičnost

tabulka 6. Agrese a poruchy chování

tabulka 7. Motivace a příčiny patologického chování

tabulka 8. Projevy patologického chování

Přílohy

příloha P I. ukázka polostrukturovaného rozhovoru

příloha P II. ukázka dokumentace

PŘÍLOHA P I: POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Přepis rozhovoru č. 4 – respondent M (26. 3. 2015, délka rozhovoru 1,22 minut, jeho kancelář)

Úvodní otázky

tazatel: „*Mohu Vás požádat o souhlas k nahrávání tohoto rozhovoru a mohu Vás požádat o participaci na výzkumu?*“

M: „*Ano dávám výslovný souhlas k nahrávání rozhovoru a jsem ochoten s Vámi spolupracovat.*“

tazatel: „*Můžete mi prosím sdělit, v jakém oboru pracujete, jak dlouho a co je náplní Vaší práce?*“

M: „*V oboru kurátora pro mládež pracuji 10let, náplní mé práce jsou děti a mládež do 18 let, kde se vyskytují závažné výchovné problémy záškoláctví, užívání omamných psychotropních látek, trestná činnost, přestupky a vůbec veškeré výchovné problémy, které se u dětí a mládeže vyskytují.*“

tazatel: „*Pracujete přímo s dětmi a s jejich rodinami?*“

M: „*Ano je to vždy práce s celou rodinou, protože to není problém toho dítěte, ale vždy to vychází z rodiny.*“

Výzkumné otázky

tazatel: 1. „*Jaké nejčastější projevy patologického chování se u dětí a mládeže vyskytují, dle Vašich zkušeností?*“

M: „*Nejčastější problémy jsou krádeže, absence ve škole a další trestná činnost nebo přestupková činnost.*“

tazatel: 2. „*Děti a mladiství s problémovým chováním vyrůstají ve stabilním rodinném prostředí nebo v sociálně znevýhodněném prostředí, podle Vašich zkušeností?*“

M: „*Obvykle pokud je rodina zdravá, nejsou tam problémy ani latentní, zpravidla se děti nedopouštějí protiprávních jednání. Je to pouze výjimečné a je to z nějakého důvodu. Měl jsem tady jednoho nezletilého, kdy chlapec odcizil erotický časopis. Jeho rodiče byli oba dobře situovaní, rodinná anamnéza byla bez problémů. Chlapec dostával týdenní kapesné, ale začal se zajímat o osoby opačného pohlaví a odcizil ten časopis, protože mu ho neprodali.*“

tazatel: „*To se dostalo k Vám, tento případ a rodiče si to nevyřešili sami?*“

M: „*Ten poškozený to oznámil na policii a policie nám předává veškeré věci. My v rámci dalšího opatření nebo zjištění, zda je dítě ohroženo, spadá do § 6 podle zákona o sociálně-právní ochrany, si je pozveme k výchovným pohovorům a tady se dá zachytit, zda rodina má problém nebo bude problém do budoucna nebo jestli se jedná o jednorázový akces.*“

tazatel: „*To je jediný případ z mála, kdy se k Vám dostal klient z funkční rodiny?*“

M: „Ano to je jeden z mála. Občas se stává, že ty děcka v rámci skupinového hecování tak prostě jdou a v obchodě něco ukradnou, nechťejí být za ostatními, jako občas se to stává.“

tazatel: „*Nejedná se ještě o patologické chování jako takové?*“

M: „Rozhodně ne, je to taková dětská nevyzrállost, hloupost...“

tazatel: „*Nicméně Vy se k tomu musíte nějak postavit a vyjádřit?*“

M: „Ano my si zveme tyto děti a rodiče, a děláme s nimi výchovný pohovor, kde nás zajímá, proč to vzal, z jakého důvodu. Snažíme se získat co nejvíce informací, zjišťujeme rodinnou anamnézu, volnočasové aktivity, kolik je tam dětí, jaké jsou příjmy rodiny, a potom jsem schopen předběžně stanovit, jestli je ta rodina funkční nebo jestli tam může být problém. Když rodiče potvrdí, že mají problém, dítě je nerespektuje, tak s nimi začínáme spolupracovat, zveme je na výchovné pohovory, poskytneme poradenství, a oni mohou jít na středisko výchovné péče nebo do dětského diagnostického ústavu, kde mohou docházet ambulantně. V případě, že se to pokazí tak na pobytovou službu, těch opatření je víc.“

tazatel: „*To jsme mluvili o problémových rodinách, a když je ta rodina v pořádku a vy to prověříte a zjistíte, že to byl jen afekt dítěte, tak sledujete tu rodinu dál?*“

M: „Ne v současné době ne, nezakládá se ani spis On a vede se rodina v evidenci, ve spisu bez označení On, to vypovídá o tom, že to dítě není ohroženo dle §6.“

tazatel: 3. „*Co nejčastěji způsobuje dysfunkčnost rodiny, podle Vás?*“

M: „No velkou mírou se na tom podílí, podílí rozvody. Tam už naskakuje dvojhlavá výchova rodičů, nedůslednost, ponechání dítě svému osudu, jó, nezáměrně ze strany rodičů. Je to, i pokud jsou výchovně slabí rodiče, to dítě velmi rychle zjistí, že ten rodič je výchovně nedůrazný, není schopen nastavovat ty mantinely a hlavně je nevyžaduje, nečiní žádné opatření a to je největší problém.“

tazatel: „*Výchovně slabí myslíte, že nemají takové ty výchovné kompetence rodičovské?*“

M: „Ano je to tak, že rodič není schopen dítě vést, často tady slýchávám „my jsme kamarádi“ jo! To je špatně. Rodič nemůže být nikdy kamarád. (usměje se) Rodič musí zůstat rodičem, pokud není rodičem a je kamarádem, veškerá výchova a vůbec všechno jde do háje zeleného, jo. Věřím tomu, že ty problémy na sebe nedají dlouho čekat.“

tazatel: „*A proč si myslíte, že ti rodiče jsou takoví, jací jsou, že nemají ty kompetence?*“

M: „Dost často to vychází z jejich původní rodiny, kdy vlastně byli rodiče třeba nějak nadměrně trestáni, otec byl alkoholik, ta rodina byla opět nefunkční, neměli jakoby možnost získat ten vzor. Ten vzor, toho správného rodiče, který je milující, ale přitom je autoritou a má pevně nastavené mantinely výchovné a vyžaduje je. Dost často pokud s tou rodinou dýl pracuju a tak pak to vyjde na

povrch. A je to taková mozaiková skládanka a dozvíte se, že matka měla hrozného otce a její matka nebyla schopná to řešit a potom i ta matka je výchovně slabá, nezvládá to, neví jak to má řešit.“

tazatel: „*Takže to přechází z generace na generaci a je to takový rodinný model, který si děti a jejich děti nesou neustále sebou?*“

M: „Pokud se to nějak nepřetne a ten rodič nezačne s námi spolupracovat a nezačne, nezačne užívat ta doporučení, nezačne spolupracovat třeba s psychologem, neodstraní si nějaká traumata, jakoby si je nese stále sebou.“

tazatel: „*Aha takže rodič musí začít u sebe odstraňovat ty traumata?*“

M: „Ano zpravidla je to tak. Takže jestli bych to uzavřel, tak z velké části se jedná o rozvedené rodiny, o rodiče, kteří prostě měli problémy ve svých původních rodinách, jo, výchovně nedůrazní, takže asi tak...“

tazatel: 4. „*Může se stát rodinné prostředí i zatěžujícím pro děti, podle Vašeho názoru?*“

M: „Já si myslím, že určitě pokud rodinné prostředí prostě není v pořádku, tak se to promítá do dětí. Ony jsou velmi citlivé a senzitivní, pokud se manželé nerozvedou právě kvůli dětem a jsou spolu, hrají takovou tu šťastnou rodinku, ale při tom ve svém nitru jsou na sebe naštvaní, zlí na sebe, tak to dítě to vždycky to vycítí.“

tazatel: „*I třeba starší děti?*“

M: „No ti už úplně, jo. Mají rozvinutější to pozorování, některé děti jsou právě sociálně velmi zdatné i a obratné, ač to vypadá třeba, že ve škole sotva prolézají tak mají takový dar té přirozené inteligence a jsou schopni zmanipulovat dospělého i učitele. Oni jsou schopni navykládat jim nějakou báchorku, že tomu naprosto uvěří, a až posléze nějakou nešťastnou náhodou se na to přijde (usměje se) a pak se to vyšetřuje. Takže si myslím, že rodinné prostředí dokáže velmi zatížit to dítě a ty problémy jsou potom, že to dítě volá o pomoc, chodí za školu, začne užívat návykové látky, chytne se nepřilíš vhodných vrstevníků, kde se cítí být přijato, jo.“ Takže tam kde ty podmínky nejsou úplně ideální, to je zatěžující, kdežto v momentě kdy se jedná o rodinu, kde už tam probíhá týrání, nebo tam je narušen či ohrožen vývoj dítěte tak to už nemůžeme hovořit o zatěžujícím prostředí ,ale o nevhodném prostředí.

tazatel: „*Dá se říct už patologické?*“

M: „Ano to už je patologické, tam si myslím, že je potřeba to rozlišit. Zátěžová situace je taková, kde by to dítě mohlo teoreticky ještě zůstat. Zatěžující tam se dá ještě pracovat na odstranění, kdežto to týrání to už je na odebrání dítěte z rodiny.“

tazatel: 5. „*Ve kterém vývojovém období začínají mít děti nejčastěji projevy problémového chování, zvýšené míry agrese či dokonce sklony k SPJ, podle Vás?*“

M: „Začíná to, no je to dost individuální u chlapců i dívek s nástupem puberty. Puberta u dívek přichází o něco dříve než u chlapců, někteří chlapci obzvláště z náhradní rodinné péče jsou ještě trošku opožděni díky nějakým deprivacím, kterými si prošli, tak tam je to ještě posunutě. V případech těch pěstounských dětí já vnímám, není otázka, zda bude mít problém, ale je tam spíš otázka, jaký ten problém bude, zda bude velký nebo malý a zda to ti pěstouni ustojí nebo neustojí. Já si myslím, že ty problémy u těch pěstounských nebo adoptovaných dětí budou vždycky.“

tazatel: „*V těch pěstounských rodinách tedy vždy?*“

M: „Myslím si, že je to skoro 100%, ale nemám to podložené. Podle toho co řeším s kolegyněmi z náhradní rodinné péče, tak jakoby je to vždycky. Pokud ti rodiče nejsou opravdu profesionály a vezmou si dítě, protože si léčí to, že nemůžou mít třeba děti, potom jsou hrozně zklamaní, frustrovaní, že oni mu dali lásku a všechno a ono se jim tak odvděčí.“

tazatel: „*To potom navazuje na tu další otázku, a sice...*“

tazatel: 6. „*Do jaké míry mohou být projevy problémového chování dědičné, když teda ta pěstounská rodina na ty děti působí dobře, zajistí jim kvalitní rodinné prostředí, zajistí jim dobrou výchovu, a přesto ty děti mají problémové chování ve větší míře, než děti co nejsou u pěstounů, ale v běžných rodinách?*“

M: „No myslím si, že genetický fond hraje velkou roli, ale je otázka zase do jaké míry je ta pěstounská rodina je opravdu profesionální. Protože dost často vnímám, že pěstouni nebo rodiče, kteří adoptovali nezrušitelně dítě, což se dozvídám, až po sléze. Oni mi to ani neřeknou, ale to je obrovská chyba, protože ta citová deprivace toho dítěte v raném dětství je obrovská zátěž a to se s ním nese celý život. Tak já dost často vnímám, že oni jsou právě výchovně nedůrazní, nechtějí mu ublížit, jsou takoví ochranitelští. Je otázka, jaká ta výchova opravdu je, jestli oni si sytí nějakou potřebu po dítěti a nechtějí mu stanovovat pravidla, přiměřeně ho jakoby trestat za své pochybení tak to dítě podvědomě cítí přesně opak než by si ti rodiče přáli. Pokud tomu dítěti nenastavují ty mantinely, když se ze začátku vzteká, tak podvědomí pracuje na úplně jiném principu a myslí si já jsem mu fuk, tomu rodiči, proto udělám ještě něco dalšího, upozorňuje na sebe. Tak udělá něco dalšího a ti rodiče mu zas domlouvají, ale to dítě ve své podstatě čeká nějaký razantní zákrok a něco co prostě nastaví ty mantinely, něco co nemůže překonat hranice. Nastavení těch pravidel je nesmírně důležité, a pokud nepozná omezení, nemůže poznat pocit volnosti, radosti, štěstí a pokud prostě to dítě to nepozná je ochuzeno, jak se říká urváno ze řetězu.“

tazatel: „Zkouší co dál a dál co rodiče vydrží?“

M: „Proto já klienta informuju a musí si být vědom toho, že když to poruší tak bude muset následovat to, co jsem mu slíbil, o čem jsem ho informoval spíše, takže naprostá důslednost, aby prostě narazil. Pokud on nenarazí a já jen budu slibovat, tak je to k ničemu a naprosto kopíruji ty rodiče a to je prostě o ničem. Musím říct tak pokud budeš chodit dál za školu, tak budeš chodit do střediska výchovné péče zatím ambulantně a pokud ani toto nepomůže, tak se domluví s rodiči a bude tam umístěný na dva měsíce a to pak musím opravdu tak udělat, je to třeba dodržet tyto postupy.“

tazatel: „Takže dochází k nějakým změnám u těch dětí?“

M: „Zpravidla ano dejme tomu z 95-98%, i pan doktor Svoboda, jeden z nejlepších současných psychologů, říká, že jsou 2% populace ti, co jsou naprosto neempatické, nevychovatelné, a tam potom nepomůže už nic. Takže ty geny hrají určitě velkou roli a myslím si, že se to dá jakoby do určité míry ovlivnit.“

tazatel: 7. „Na čem je míra agrese u dětí a mladistvých závislá, podle Vašeho názoru? Kde se to v nich bere?“

M: „Ta agresivita podle mě hodně stoupá s neuspokojování nějakých základních potřeb, když si vezmete teorii Maslowových potřeb od shora dolů, tak je to de facto celé. Hlavně v té pubertě pokud chybí zcela uspokojování některých potřeb, tak to dítě se stává agresivní. Tam je potřeba zjistit, kde se stala ta chyba a co nemají naplněné a začít od toho, protože dost často je to víceméně nepřijetí.“

tazatel: 8. „Jsou agrese a poruchy chování u dětí a mládeže, dle Vašeho názoru, vzájemně na sobě závislé jevy nebo se mohou vyskytovat zvlášť? Pokud ano, které to jsou?“

M: „No není to úplně tak, spíš mi přijde, že je to určitý rys té osobnosti. Někdo je více agresivní a někdo má menší tu agresivitu. Agresivita má několik druhů. Může být třeba verbální agrese, kdy ten člověk má vysoký potenciál té agrese, bude vypadat, že by byl schopen rozmetat kancelář, ale přitom tu fyzickou agresi má tak hrozně malou, že už tam, že už tam nedojde (pomlka) jo. Takže záleží na osobnosti toho klienta, jak je osobnostně nastaven a to nezjistíte bez udělení nějakých testů. Ta agrese prostě není úplně, že by to bylo v návaznosti, jo, to si nemyslím. Je to opravdu asi osobní rys. A poruchy chování např. krádeže, (přemýšlí) co ještě tam může být? Je to jakoby zase souběh několika věcí, ať je to rodinného prostředí, rodiny, osobnostního nastavení toho klienta. Jak moc vysokou má v sobě tu genetickou agresi, jestli má v sobě třeba tu verbální nebo ještě jiný typ má, jestli se naučí řešit ty věci jinak než jakoby jenom tou agresi a jestli se s ní naučí pracovat. Samozřejmě pokud se ten mladý člověk dostane do nějaké nevhodné společnosti vrstevníků, ať jsou

to nějací huligens nebo já nevím podobná skupina, která se víceméně tím násilím zabývá ve volném čase, plánují si bitky, jdou se s někým pobít, provokují tady ty střety, jo. Tak i ten kdo není třeba, až tak agresivní, tak se v tom shlídně, že ho oni berou, že někam patří, dosytí si tady ty své potřeby, tak ta agrese, on si ji může posílit, vypěstovat, cvičit, vybudovat, tak tam to má samozřejmě jakoby přímou souvislost.“

tazatel: „Jo moc pěkné děkuji. Přejdeme dál.“

tazatel: 9. „*Jaké nejčastější jevy, skutečnosti vedou děti a mladistvé k tomu, že se uchylují k patologickému chování, dle Vašeho názoru? Co bývá zpravidla hlavní příčinou?*“

(chvíli přemýšlí)

M: „Myslím si, že jsme se už o tom jakoby asi bavili. Je to zas neuspokojení nějaké té potřeby, může to být třeba citová deprivace z toho dětství, která se jakoby promítne tady do toho, pokud to dítě nenajde náhradní zdroj, není bezpodmínečně milováno, jo...“

tazatel: 10. „*Jaké nejčastější motivace mají jedinci, kteří už mají zkušenosti se SPJ nebo patří do rizikové skupiny a navracejí se k patologickému chování, podle Vašeho názoru? Proč se jí k tomu navracejí?*“

M: „Ty motivace tady u těch jedinců mohou být různé. Je to nenastavení těch mantinelů, nedůslednost, může to být sociálním prostředím, ve kterém se ten mladistvý pohybuje, ve škole třeba parta lidí, kteří pravidelně užívají marihuanu, oni ho v tom podporují, takže je to pobyt v nevhodné skupině vrstevníků třeba. Může to být i jakoby získání finančních prostředků, že se třeba jedná o rodinu sociálně slabou a on má potřebu rychlého uspokojování svých potřeb, nechce čekat, tak prostě jde, někoho oloupí, prostě chce, potřebuje si zakouřit, tak jde a vykrade trafikou.“

tazatel: 11. „*Jaký výchovný styl je v rodinách dětí s problémovým chováním nejčastěji užíván, podle Vašich zkušeností?*“

M: „Jak už jsme se o tom bavili. Je to hlavně takový ten liberální, lhostejnost, nedůslednost, nezájem, výchovně ty rodiče jsou jakoby slabí, nemají v sobě takový ten řád, pravidla, nejsou schopni kolikrát reagovat na potřeby toho dítěte, dost často jsou nejisti sami sebou.“

Rodiče často říkají : „*Já když ho dám někam do střediska výchovné péče, vždyť já mu tím ublížím.*“

Pokud je dostanu sem do kanceláře, tak já dost často musím těm rodičům vysvětlit, návodnými

otázkami k tomu dostat, oni si musí uvědomit, že i tak je mají rádi, že jim takto právě pomohou. Jim to nedochází, oni to prostě vidí jinak.“

tazatel: „Řekla bych, že tou přísností jim dáváme lásku více najevo než tou lhostejností.“

M: „Ano přesně tak. Takže pokud rodič je takový jakoby slabý nedůsledný, jo, dělej si, co chceš, je mi to jedno...“

tazatel: „A co když je rodič zase příliš autoritativní?“

M: „Ano to chci říct, že pokud rodič nerespektuje jejich osobnost už třeba v 16, 17 letech. Příliš jakoby lámou jejich osobnost nesmyslnými opatřeními, to už de facto nemůžete udělat 15, 16letému děcku nebo 17leté holce. Tím naprosto degradujete jejich osobnost, ponižujete je. I příliš jakoby autokratický otec velí a popírá potřeby toho dítěte, vývoj osobnosti, respektování jeho autonomie. Tak tam potom je problém, zas dochází jakoby k potlačování potřeb toho mladistvého a tam dochází zas k rebelství, vymyslí nějakou superkravinu, uteče z domu, spřáhne se s feťákama ...“

tazatel: „Můžou to děti těm rodičům dělat jakoby záměrně naschvál, aby na sebe upozornily?“

M: „Ano, přesně tak, je to tak.“

tazatel: 12. „Pokud si uvědomují rodiče děti s problémovým chováním, že něco v jejich výchově není v pořádku, jejich výchovný styl nefunguje, co by měli změnit? Jaká preventivní opatření doporučujete rodičům, aby přispěli k žádoucímu chování svých dětí, dle Vašeho doporučení?“

M: „No ono je to potřeba jakoby asi hledat jó. Myslím si, že je to hodně individuální u každého klienta je potřeba, aby se ti rodiče nebáli přijít za tím kurátorem nebo vyhledat nějakého jiného odborníka, když už si neví rady. Samozřejmě je rozdíl mezi obyčejnými výchovnými problémy, které rodiče běžně zvládají, vždycky se tam ten problém nějaký vyskytne, jó. Ale pokud to přeroste určitou, určitou hranicí a ti rodiče už nejsou si jistí, neví, selhávají ty jejich opatření, tak opravdu vyhledat toho odborníka, který se v tom orientuje. Jak říkám ideální jsou teďka střediska výchovné péče, kde je etoped, ti lidi mají obrovské zkušenosti, je tam psycholog, pokud se ta skupina dá dohromady, tak jak se říká, víc hlav víc ví. Každý si všimne toho svého.“

tazatel: „Skupina, máte na mysli skupinu odborníků, takový ten multidisciplinární, interdisciplinární tým?“

M: „Ano, ano. Každý to vidí z toho svého pohledu a podaří se jim udělat takový celkový obraz. Kde jsou schopni najít vhodné řešení a ukázat to potom rodičům, aby viděli, že ne všechno co oni dělají, není vždy dobře. A pokud oni vidí, že jim to řeknou tři lidi, tak asi na tom něco pravdy bude a je to lepší, než když jim to řekne tady ten kurátor v kanceláři sám. Jo, takže ta opatření, někdy stačí, že jenom chodí sem ty děcka na opakované výchovné pohovory, už někdo na ně dohlíží, a ta rodina už změní jakoby nastavení toho výchovného působení. Dost často děláme dohody mezi rodičem a

dítětem, které se dělají písemně a oni si to pověsí na ledničku. Taková pravidla, která si nastaví. Jsou to věci, které skřípou, někdy ten rodič je moc přísný, moc tlačí na to děcko a už to není úplně zdravé. A já mu třeba řeknu, ať to zkusí trochu povolit, obměkčit, ať tolik netlačí, že to není dobré, když už je mu třeba 17. Budovat tu důvěru, nastavit pravidla a jsou k žití, jsou normální, tak potom, potom většinou to může naskočit a může to začít fungovat. Samozřejmě někdy se stane, že to nefunguje a to záleží, jak spolu ty dvě strany spolupracují.“

tazatel: „*No a samozřejmě pak jsou rodiny, které to asi nechtějí změnit, že?*“

M: „No pokud ty rodiny to nechcú změnit, tak samozřejmě mi je k tomu jakoby tlačíme. Dalším nástrojem v současné době je ta případová konference. Vyzveme toho rodiče, aby se dostavil, pozveme všechny spolupracovníky, odborníky, lékaře, ze školy učitele a to je takové poslední varování těm rodičům, že pokud nezačnou spolupracovat, tak pak už tam může nastoupit ten institut ústavní výchovy.“

tazatel: 13. „*K jakým změnám v chování u dětí a mladistvých dochází po odborné intervenci, z Vaší zkušenosti?*“

M: „Je to zas hrozně individuální, záleží, říkám záleží zas na spoustě faktorů. Hlavně na té rodině jak k tomu přistupuje. Jestli třeba neznevažuje nějakých opatření. Pokud se nám podaří jakoby zachytit problém v počátku a jde o ty mladší, co třeba nemají uspokojenu tu potřebu a my je nasměrujeme k nějakému odborníkovi. Začnou docházet ambulantně k psychologovi nebo je tam něco v rodině, nějaký problém, začnou chodit na rodinnou terapii, kde se to jakoby otevře ten jejich problém, oni si to nějak prožijí, odžijí, hodí to za hlavu a jsou schopni potom dál fungovat, tak samozřejmě jo. Ale pokud je to rodič, který soustavně jakoby, ono to sice třeba chvíli vypadá, že je to v pořádku, ale že naslibuje hory doly, že už budou dohlížet, ale on se ten problém jakoby na chvíli zapouzdří, ale stejně se to zas objeví v rámci nějakého přestupkového jednání, toho dotyčného. Že někde něco ukradne, ale to už potom my nejsme schopni úplně všechno zachytit a napravit, nejsme schopni spasit svět. Rodiče si neuvědomují, že následky nesou oni sami a hlavně to dítě.“

tazatel: 14. „*Je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli, co byste chtěl doplnit?*“

M: „Ani ne.“

tazatel: „*Moc Vám děkuji, mluvil jste moc pěkně, bylo to velmi poučné, skvělé. Děkuji.*“

pozn.: podtržená slova = důraz, intonace

PŘÍLOHA P I I: UKÁZKA DOKUMENTACE

KLIENKA DDÚ - DÍVKÁ, 15 LET

RA, OA a SA

Nezl. D. [redacted] vyrůstá v úplné rodině. Rodiče si dívku osvojili, když jí byly čtyři měsíce. Biologické matce se narodila v 19 letech jako druhé dítě (v době studia na gymnáziu, které nedokončila), biologický otec nebyl uveden.

Rodina obývá rodinný domek v [redacted]. Oba rodiče jsou zaměstnaní. Matka pracuje na MěÚ v [redacted], otec je zaměstnán u firmy [redacted].

Rodiče s D. [redacted] řeší dlouhodobé výchovné problémy, které se stupňují a nabývají na vážnosti. Dcera se dopouští opakovaných krádeží, utíká z domova, potuluje se po nocích neznámo kde a s kým, kouří marihuanu - řešeno i s pediatričkou. Vymáhá po rodičích značné finanční částky (bere si je i bez dovolení), stýká se s partou nevhodných již dospělých kamarádů. Rodiče vyčerpali veškeré dostupné možnosti řešení (spolupráce se školou, klinickými psychology), nejsou schopni ani ochotni dál zajišťovat péči o nezletilou. Ta je zcela přestala respektovat.

Od 1. do 6. ročníku navštěvovala dívka ZŠ [redacted] v [redacted], poté přešla na ZŠ [redacted] v [redacted]. D. [redacted] velmi těžce nese změny, hůř se seznamuje a po přestěhování rodiny již neudržovala tak intenzivní vztahy se spolužačkami ze školy. Další zlom nastal v době, kdy bývalá kamarádka zveřejnila na Facebooku, že je Dominika adoptovaná. Dívka se uzavřela do sebe, nechtěla s rodiči o ničem hovořit. Při úklidu dceřina pokoje našli prázdné obaly od léků (ibuprofen, aulin, zodac).

Dominika nastoupila na ZŠ [redacted] v [redacted] ročníku. Dle sdělení třídní učitelky byla spíše uzavřená, ne příliš komunikativní. Měla jednu dobrou kamarádku, kterou znala už od raného dětství. Příprava na vyučování nebyla průběžná a systematická, docházelo ke zhoršování prospěchu. V letošním školním roce měla 99 omluvených a 18 neoml. hodin (2. stupeň z chování). V loňském roce začala kouřit a odpoledne často trávila v denním baru nedaleko školy. Ke škole ji začal vozit kamarád, který svou jízdou ohrožoval bezpečnost a zdraví ostatních dětí. Ve vyučování bývala unavená, často polehávala na lavici. D. [redacted] se podílela na krádeži peněženky mladšího žáka školy. V hodinách pasivní, menší kázeňské prohřešky. K učitelům se chovala vzorně, respektovala autority. Rodiče měli snahu problémy řešit, se školou spolupracovali. Po materiální stránce byla velmi dobře zajištěna. Ve škole ráda a pěkně malovala, mimo školu chodila do kroužku angličtiny.

Situace vygradovala o víkendu z 9. na 10. 6. 2013, kdy D. [redacted] odcizila doma vybavení dílny a šperky. Po nehodě s otcem, který ji po zjištění, co se stalo, fyzicky potrestal, utekla z domova. Ještě v noci byla zadržena Policií ČR.

Matka celou situaci velmi těžce nese a musí pořád přemýšlet nad tím, co mohli udělat jako rodiče jinak, aby tomu zabránili. Oba jsou ze všeho velmi nešťastní a zklamaní.

Na základě výše uvedeného byla nezl. D. [redacted] dne 11. 6. 2013 přijata na diagnostický pobyt do DDÚ [redacted].

HODNOCENÍ TŘÍDNÍ UČITELKY

D. [redacted] nastoupila do našeho zařízení 11.června 201[redacted]. Ve školním roce 201[redacted]/201[redacted] byla žákyní 8. ročníku ZŠ, 8. rokem školní docházky. Byla vyučována v malotřídce postupně s dalšími žáky 6., 8. a 9. třídy ZŠ 2. stupně, a to podle školního vzdělávacího programu vypracovaného podle RVP pro základní vzdělávání.

D. [redacted] přišla do naší školy sebevědomě, zároveň však působila odtažitým a tajemným dojmem. Na přímou otázku, proč je tady, odpovídala, že je tady kvůli tomu, že doma být nemůže, že jí otec mlátí, že se ho bojí. Na své straně vinu nepřiznala. Na otázky dospělých odpovídala z počátku spíše stroze. Až postupem času dokázala vést dialog a rozprávět se. Ve třídě působila spíše tiše. Byla součástí kolektivu, ale neměla potřebu se prosazovat a být v kolektivu dominantní. Mluvila tichým a rozvázným hlasem. Chlapci o ni měli zájem, což ji lichotilo. Zajímala ji problematika drog. V rámci občanské výchovy jsme shlédli film „Katka“. Byly situace, kdy D. [redacted] od filmu odvrátila hlavu, jakoby to nechtěla vidět. Taktéž si z naší knihovny zapůjčila knihu „My děti ze stanice ZOO“. Tuto knihu přečetla jedním dechem.

V samotných vyučovacích hodinách D. [redacted] dobře spolupracovala. Projevila i zájem o probírané učivo. Nalezení správného řešení úkolu ji vždy udělalo radost. Dovedla se soustředit a udržet pozornost. Nebála se zeptat, když ji něco nebylo jasné či něčemu nerozuměla. Byla pečlivá v zápisech, dovedla pracovat systematicky. Měla pěknou úpravu sešitů. V posledních dnech školního roku, kdy už neprobíhala výuka předmětů dle rozvrhu, se dovedla zabavit. Bavila ji výroba náramků či jiné ruční práce. Také se zapojila do pohybových her na hřišti.

Na konci prázdnin se zjistilo, že během prázdnin ukradla ještě spolu s ostatními, z otevřené sborovny ve škole nějaké věci (krádež léků z lékárníčky, černých fixů, bonbonů, asi 300 Kč v drobných). Neměla potřebu se k této události vyjádřit.

HODNOCENÍ VYCHOVATELE

Již při příchodu do DDÚ vzbuzovala D. [redacted] pozornost jak svým vzhledem, který rozhodně neodpovídal dívce jejího věku, tak i slušným, ale ostražitým vystupováním. Její první dny probíhaly ve znamení pozorování okolí a pomalém seznamování se s osazenstvem ústavu. Měla tendenci nasávat víc informací, než byla ochotna vydávat. Její adaptace spočívala hlavně ve snaze ped. pracovníků rozšifrovat a učinit transparentními D. [redacted] chování, reakce a činy tak, aby se s nimi dalo smysluplně nakládat v rámci výchovného a diagnostického působení.

D. [redacted] si stále držela kladný vztah k užívání marihuany, i když jej účelově popírala a bagatelizovala. Jak se později ukázalo, pravidelně na volných vycházkách kouřila marihuanu. Touha po jejích účincích byla také pravděpodobně motivem jejího prvního útěku, kterého se dopustila spolu s další dívkou. Sblížila se s chlapcem N. [redacted] se kterým navázala velmi nestandardní vztahy podobné těm, které měla se svým bývalým přítelem dealerem před nástupem do ústavu. Oba se navzájem ovlivňovali v dobrém ale i negativním slova smyslu. Zorganizovali krádež fotoaparátu a mobilního telefonu, podíleli se na vyloupení sborovny, ze které zmizely léky a školní potřeby.

Autoritu vychovatele respektovala v obou jejích podobách – mužské a ženské, aniž by mezi nimi činila rozdíl. Minimálně se vždy snažila, aby to tak vypadalo. Běz přímého kontaktu se chovala podle svých zažitých schémat, která nemínila nijak měnit.

Pravidla a úkoly z nich vyplývající registrovala a pokud byla v dobré náladě, byla schopná být velmi platná a nápomocná v celém spektru činností. Projevovala se jako zkušená hospodyně, uklízela, vařila. Zároveň však dokázala být velmi líná, pasivní a nepříjemně reagující na jakoukoliv žádost o pomoc.

Hygienické návyky měla zažité na poměrně dobré úrovni. Chodila upravená a čistá. Snažila se udržovat svou původní image – část vyholené hlavy, na které si velmi zakládala a které se nechtěla vzdát. V jídelně se chovala poměrně ukázněně a příliš na sebe neupozorňovala.

Pochvalu přijímala rezervovaně. Snažila se nedávat najevo emoce, které by o ní cokoliv prozradily. Na kritiku byla schopná reagovat buď chladně nebo urážlivě.

Zátěžovou situací pro D. byla jakýkoliv zásah do jejího pracně budovaného systému, bez kterého si nedovedla představit svůj současný život. V takových případech bývala buď vyzývavě bojovná nebo naopak skleslá a stažená hluboko do sebe. Při rozhovorech s ní bylo velmi důležité navodit bezpečnou atmosféru a zároveň si hlídat a eliminovat její časté manipulace, kterých s oblibou využívala.

Svůj volný čas trávila z valné většiny s N. poslechem hudby a povídáním. S oblibou se účastnila vyjížděk na koloběžkách.

Vzhledem ke komplikovaným rodinným vztahům udržovala občasný telefonický kontakt jen s matkou, která ji i několikrát navštívila. Otec vždy čekal před budovou. Jeden víkend byla doma. Celkem se dopustila dvou útěků – vždy využila samostatnou vycházku.

PSYCHOLOGICKÉ VYŠETŘENÍ

Použité metody: explorace, Raven, Nedokončené věty, Hand test, HSPQ, Test stromu, kresba postavy.

Pubertální dívka ve věku 15 let, tělesná vyspělost odpovídá věku. Má středně vysokou, štíhlou postavu. Na první pohled poutá pozornost extravagantním účesem inspirovaným oblíbeným zpěvákem – část hlavy má vyholenou, zbytek pokrývají dlouhé, na černo barvené vlasy.

Při navazování kontaktu působí velmi obezřetně a nedůvěřivě. Spolupráci se ale nebrání. Při našich setkáních bývá většinou vstřícná, sdílná a výřečná, avšak jen tehdy, kdy se cítí mít situaci pod kontrolou. V opačném případě si drží odstup, uniká od tématu. Ve svých výpovědích se zdá být často neupřímná.

Na osobnostním vývoji se zřejmě odráží méně harmonické rodinné prostředí, které dívka vnímá jako neutěšené, s častými hádkami a s nedostatkem citové vřelosti. K rodičům se většinou vyjadřuje odmítavě a nesouhlasně, bez respektu. Vztahy mezi jednotlivými členy rodiny se zdají být narušené.

D. se jeví zatím osobnostně nevyzrálá, s nevyváženým sebevědomím. Introvertního ladění, s projevy nadměrné opatrnosti a uhybavosti. Vnitřně nejistá, „vratká“, neklidná a v napětí. V zátěžových situacích zvýšeně dráždivá, se sklonem k prudkým reakcím. Běžně se ale dobře kontroluje.

Jeví se komunikativní a sociálně zdatná. Umí s druhými lidmi dobře vycházet, zároveň se nebojí jít do opozice či slovního střetu. Jedná obvykle individualističky a „po svém“, umíněně, nerada se přizpůsobuje. V interpersonálních kontaktech často užívá manipulací. Zdá se, že si ráda pohrává s lidmi a že ji uspokojuje nenápadně ovlivňovat a

řídít ostatní. Ukazuje se jako vypočítavá a využívající všechny kolem ke svému prospěchu. S projevy citové tvrdosti až cynismu.

Jeví se výrazně svévolná a nepoddajná. Sleduje své cíle a zařizuje si věci podle svých potřeb. Dokáže být rozhodná a rázná, dynamická. V přístupu ke světu projevuje odhodlanost a činorodost. Umí sebe (i ostatní) nadchnout pro věc, vložit se cele do činnosti. Touží po volnosti, láká ji dobrodružství, nebojí se riskovat.

U D. je patrná snaha zapůsobit, šokovat. Projevuje zvýšenou potřebu být vnímána jako výjimečná osobnost. Chce se odlišovat, nebýt jako ostatní. Ve svém vystupování ukázala polohu příjemnou a milou, ale také domýšlivou a pohrdavou. Má tendence ke kritizování a negativismu. Vůči sobě ale nekritická a bez pocitů viny.

Inklinuje k rizikovému trávení volného času, k experimentování s OPL.

Aktuální intelektové schopnosti neverbální se pohybují v dolním pásmu průměru.

ZÁVĚR, PROGRAM ROZVOJE OSOBNOSTI

D. byla přijata do našeho zařízení poté, kdy byla jeden den hospitalizována v Nemocnici, neboť po fyzickém napadení otcem utekla z domova a přihlásila se na OSPOD. Vzhledem k tomu, že se odmítala vrátit domů bylo vydáno předběžného opatření, na jehož základě byla umístěna do DDÚ.

Později však vychází najevo, že situace v rodině je daleko komplikovanější – již téměř rok rodiče s D. řeší její problémové chování – zhoršení prospěchu ve škole, toulky a nerespektování rodičů, útky z domova, užívání alkoholu, v poslední době také užívání marihuany (a jiných OPL), opakované krádeže peněz či jiných věcí z domova, trávení volného času se závadovou partou (většinou osoby spojené s užíváním a distribucí marihuany a jiných OPL). Problémové chování D. a situace v rodině vyvrcholila, když D. umožnila svým „kamarádům“ ukrást věci značné finanční hodnoty z dílny otce. Po této události otec D. zbil a ona reagovala útekem z domova.

D. pochází z úplné rodiny, je adoptovaná (ve čtyřech letech). V rodině je jediné dítě. Rodiče pracují, bydlí v rodinném domě. Rodina je poměrně dobře materiálně zajištěna, ale zdá se, že vztahy v rodině jsou narušené, prostředí není citově stálé ani cituplné, vůči D. spíše výkonově orientované.

Zpočátku D. kontakt s rodinou odmítala zcela, později komunikovala s matkou (telefonicky, matka ji opakovaně navštívila). D. strávila letní prázdniny v zařízení. V závěru pobytu byla na víkend doma (požádala matka v době, kdy otec nebyl údajně doma), vrátila se včas a v pořádku. Otce odmítala, vyjadřovala se o něj velice nepěkně. O matce dokázala hovořit i kladně, ale domnívám se, že D. matku spíše využívala (v rámci návštěvy nakoupení nového oblečení, návštěva kadeřníka, atd.). O hlubším citovém vztahu k matce mě D. nepřesvědčila.

První dny v zařízení D. trávila v roli pozorovatele, působila velmi uzavřeně, zároveň lehce tajemně, což působilo dráždivě, zajímavě a především to připoutávalo pozornost. Později se ukázalo, že nebýt v popředí, nezaujímat dominantní pozici, ale poutat pozornost, mít „navrch“ s vlivem na ostatní pro uspokojení svých potřeb je to, co jednání D. charakterizuje. V kontaktu a komunikaci s okolím nejprve zdrženlivá, ostražitá, následně otevřená, komunikativní, vždy slušná, respektující autoritu. To vše pouze do chvíle, kdy se vše odehrává tak, jak ona sama chce, kdy má vše pod kontrolou. Jakmile není dění podle jejího, uniká od tématu, uhýbá. Je zdatná „manipulátorka“.

V kolektivu dětí nepříliš oblíbená, ale mající určitý respekt. O vůdčí postavení otevřeně neusiluje, ale i tak má podstatný vliv na atmosféru skupiny. Projevuje se jako „šedá eminence“ – stojí prakticky za všemi projevy nežádoucího chování (krádeže věcí dětem i dospělým – aktivně se podílí na vykradení sborovny ve škole, podvody s ukryváním a kouřením marihuany v rámci samostatných vycházek), v neposlední řadě realizace dvou útěků vždy po zneužití důvěry - k útěku využila samostatné vycházky. Jeví se, že hlavní motivací byla touha po dobrodružství. Oba útěky byly krátkodobé – v prvním případě utekla společně s jinou dívkou, noc strávily v závadové partě, ve které došlo k pohlavnímu zneužití D. (v řešení P ČR). Druhý útek realizovala se „svým chlapcem“ N.

„Druhá tvář“ D. vypadá jako slušná, spolupracující, pracovitá, aktivní a ochotná dívka, která dokáže pomoci při domácích pracích v DDÚ, je šikovná a zručná při výtvarných aktivitách. Pěkně kreslí. Pokud se zapojí do pohybových aktivit i v nich je úspěšná. Právě toto D. chování (velmi dobře vycítí, kdy je potřeba) bývá často záměrné a účelově mířené k zakrytí jiných, nežádoucích projevů chování. Dříve se věnovala angličtině. Ráda však také jen tak poslouchá hudbu nebo si povídá s kamarády.

V poslední době před umístění do DDÚ prakticky všechny své zájmy opustila, čas trávila s partou, ve které hlavní náplní bylo „užívat si života“. Tento způsob trávení času si pravděpodobně natolik oblíbila, že jej neustále obhajuje, nevidí na něm nic špatného a to i přesto, že následky jsou pro ni citelně nepříjemné. Netají se svými bohatými zkušenostmi s alkoholem, včetně opakovaného stavu totální opilosti, s pravidelným (denním) užíváním marihuany a experimentováním s léky. Je silnou kuřačkou. Má opakované sexuální zkušenosti (chtěné i vynucené).

Umí dbát o svůj zevnějšek. Zdá se, že na prvním dojmu a úpravě jí záleží. Zakládá si na neobvyklém účesu.

Se školní docházkou neměla D. zásadní problémy. Výuku zvládá, je schopná respektovat pravidla školy i autoritu učitele. Má poměrně dobré znalosti, je zvyklá na pravidelnou školní docházku. Prospěchově průměrná.

Představu o profesní volbě příliš nemá. Zdá se, že v současné době toto téma nepatří mezi její priority. Tváří se, že jí na tom nezáleží.

Nelze jednoznačně konstatovat, jaké metody a formy práce efektivně a pozitivně ovlivňují chování D. Jeví se citově velmi tvrdá, nedostupná. Navenek vystupuje vstřícně, ale jednání působí neupřímně. Po celou dobu pobytu zachovává své postoje, obhajuje veškeré své jednání, chyby vidí jen na ostatních. Nepodařilo se tento postoj alespoň částečně změnit či narušit tak, aby si byla schopna utvářet reálný náhled na situaci a své chování.

Pochvalu a ocenění přijímá tak nějak samozřejmě bez viditelných citových projevů, kritiku nepřijímá – mlčí, uniká k jinému tématu, urazí se a zatvrdí se. Je třeba ji učit pozitivní reakci i na zátěž a řešit ji přímo.

Opakovaně je třeba „nastavovat zrcadlo“, bourat zažitě hodnoty. Snažit se o vytvoření reálného náhledu na své chování. Preferovat kladnou motivaci, nenechat se odradit vnějšími projevy - jakoby odmítáním či bagatelizací. Učit, umět přiznat omyl a že chyby nejsou slabost.

Snažit se o vyvolání emoční reakce – mluvit o pocitech a prožívání dané situace, vzbuzovat soucit, pocit vděčnosti, empatii. Vést k prosociálnímu chování, ke změně hodnotového systému.

Být ostražití, pozorní v komunikaci s D., vidět „pod povrch“, hledat pravé motivy jednání. Trvat na striktním dodržování daných pravidel, nedělat výjimky. Učit přímému jednání.

Opakovaně věnovat pozornost osvětě a poučení o veškerých rizicích závadového chování jako užívání OPL, předčasný sex, atd. Uplatňovat občasně kontroly na požití alkoholu či jiných OPL (např. po návratu ze samostatné vycházky).

Působit jednotně tak, aby nevyužívala nejednotných postojů či vzájemné neinformovanosti pedagogů k získání výhody pro sebe.

Eliminovat manipulativní formy komunikace či snahy využívat ostatní děti ke svému prospěchu a pěstování svého pocitu jisté nadřazenosti a nezdravé výjimečnosti.

Snažit se působit na racionální složku osobnosti, především s výhledem a možnostmi do budoucna. Věnovat pozornost výběru budoucího dalšího vzdělávání.

Ve spolupráci s OSPOD podporovat kontakt s rodinou. I zde však korigovat situaci pokud možno tak, aby komunikace s matkou nebyla jen prostředkem k uspokojení materiálních potřeb. Pracovat na obnovení kontaktu s otcem.

Z hlediska programu rozvoje osobnosti je důležité:

- důkladně seznámit s prostředím zařízení, podporovat v období adaptace
- využít dřívější pestrosti zájmů – nenechat zahálet, v maximální možné míře zapojovat do různorodých aktivit
- navázat na poměrně dobrou motivaci ke vzdělání, orientovat se na budoucí profesní volbu
- preferovat kladnou motivaci, avšak nepřehlížet i drobné přestupky – trvat důsledně na dodržování dohodnutých pravidel, neustupovat, uplatňovat jednotný přístup
- dle možností monitorovat i dění a čas trávený mimo zařízení (samostatné vycházky, akce mimo zařízení,...)
- opakovaně mluvit o rizikovém chování a jeho následcích, učit zdravému životnímu stylu
- hledat možnosti pro ozdravení narušených vazeb k matce a především k otci, dle možností ve spolupráci s OSPOD podporovat kontakt s rodinou

Podle odst. 10, § 2 zákona č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů nezletilá odpovídá stupni:

b) samostatná vyžadující občasnou kontrolu

Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ a ŠJ [redacted] – [redacted] umístí uje
nezl. [redacted], [redacted] do Dětského domova se školou a
základní školy [redacted]

Na zprávě spolupracovali: [redacted], sociální pracovníce
[redacted], vychovatel
[redacted], tř. učitelka
[redacted], psycholožka
[redacted], etopedka

Dětský diagnostický ústav,
středisko výchovné péče,
základní škola a školní jídelna

[redacted]
ředitel

Přílohy: popis dítěte
zpráva o zdravotním stavu dítěte